

Kommunikasjon og kultur 2

Fagstoff til eksamen

Innhold på ndla.no er nå tilgjengelig i PDF- eller ePub-format som hjelpeMidler til eksamen. Disse filene kan lagres på egen datamaskin og leses i digitalt format, eller de kan skrives ut og tas med til eksamen. Dette er automatisk genererte filer som ikke er manuelt bearbeidet.

Dette dokumentet er en tekstuutgave av det digitale læreverket for faget slik det forelå på ndla.no april 2015. For å se det komplette læreverket, slik det er sammensatt av ulike medietyper og interaktive elementer, gå til <http://ndla.no>.

Ved eksamen vil man ikke ha adgang til Internett, og dermed vil i hovedsak kun tekst og bilder være tilgjengelig. Animasjoner, simuleringer, lydfiler og video er interaktive ressurser som krever tilkobling til nett.

Sentralt gitt skriftlig eksamen i Kunnskapsløftet følger to hovedmodeller for hjelpeMidler. I modell 1 er alle hjelpeMidler tillatt. Unntak er Internett og andre verktøy som tillater kommunikasjon. For norsk og fremmedspråkene er heller ikke oversettelsesprogrammer tillatt.

Modell 2 er en todelt eksamen. Der er det i del 1 tillatt med skrivesaker, passer, linjal og vinkelmåler. I del 2 er alle hjelpeMidler tillatt med unntak av Internett eller andre verktøy som tillater kommunikasjon.

Disse fagene følger modell 2 for hjelpeMiddelbruk uten forberedelsesdel; matematikk i grunnskolen, matematikk i grunnskoleopplæringen for voksne, matematikk, fysikk, kjemi og biologi i videregående opplæring.

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse	2
Innføring i tekstteori	6
Tekstteori - innledning	6
Tekstkultur	7
Tekst og ytring	9
Hva er en ytring?	12
Hva er forskjellen på en ytring og en tekst?	14
Sjanger	18
Sympatisk, objektiverende og symptomal lesemåte	20
Litterære lesebriller	21
Objektiverende lesemåte	23
Symptomal lesemåte	24
Intensjonalitet	26
Den estetiske funksjonen	28
Teorier om tekst og kultur	29
Teorier om tekst og kultur - innledning	29
Tekstlingvistikk: Hvordan blir en tekst en tek..	30
Ordnivå: Tekstreferenter og referentkoblinger	31
Setningsnivå: Å koble sammen setninger	33
Emnenivå: Å strukturer informasjonen	35
Sjanger og skrivemåte	38
Retorikk	41
Logos: Argumentasjon	42
Fire argumentasjonsformer: Syllogisme, entymem..	44
Seks argumentasjonstyper	47
Tale om fortida: Å forsøre og å anklage	48
Tale om nåtida: Å loprise eller å kritisere	49
Tale om framtida: Å anbefale eller å fraråde	50
Elocutio: Stil og språklig utforming	51
Troper og figurer	52
Stilnivå	55
Diskursanalyse	58
Samspill i sammensatte tekster	59
Samspill i sammensatte tekster - innledning	59
Visuell grammatikk: Å lese bilder	60

Informasjonsverdi	62
Framtredenhet	64
Innramming	67
Skjermtekster	68
Hypertekstualitet	69
Interaktivitet og multimedialitet	71
Skjermtekster og sjanger	73
Blogger påvirker - oppgaver for kommunikasjon og kultur	74
Tale og kontentum	76
Musikk	78
Antikken og den musiske kunsten	80
Barokken og affektlæren	82
Rytme, melodi, harmonikk	83
Å beskrive populærmusikk: "Sound" og "groove"	85
Musikalske sjanger	87
Musikk og bilde i samspill	89
Fortellings- og fortellerteori	90
Fortellings- og fortellerteori - innledning	90
Den episke ursituasjonen	91
Forfatter, tekst, leser	93
Den historiske forfatteren	94
Den historiske leseren	95
Teksten	96
Implisitt forfatter og implisitt leser	97
Autoral forteller	99
Personal forteller	100
Pålitelig og upålitelig forteller	102
Fiksjon og virkelighet	104
1:1?	105
Gonzo-journalistikk og feature	107
De store og de små fortellingene	108
Funksjonene i fortellingen	109
Ulike grunnfortellinger	110
Litteratur og samfunn	111
Litteratur og samfunn - innledning	111
Kommunikasjonsmodellen og hovedretninger innen..	112
Nyhistorismen	113

Intertekstualitet	114
Nyhistorismen og kontekstbegrepet	116
Nyhistorismen åpner for en kanondebatt	117
Historisk-biografisk metode	119
Hvorfor lese tekser historisk-biografisk?	121
Nykritikken	123
Den atuonome teksten	124
Begrunnelse for nykritikken	125
Nærlesing	126
Leser-respons-teori	128
Moderasjon av teorien	129
Tradisjon, modernitet og postmodernitet	130
Tradisjon, modernitet og postmodernitet - innledning	130
Ulike oppfatninger av fenomenene	131
Stadier i historien	132
Kunnskapsidealer	134
Levemåter	137
Medier og teksttyper	139
Andre skillelinjer	141
Om å bruke inndelingen	143
Hva kjennetegner deg?	144
Endring i sjangermønstre	145
Skjønnlitteratur og sakprosa	146
Skjønnlitterære sjangerer i endring og utviklin..	148
Fra brev til e-post	150
"Jeg blogger, altså er jeg"	152
Reality-tv: Framstilt virkelighet vs. virkelig..	153
Fra Filmavisen til TV2 Nyhetskanalen	155
Teksttolkning og tekstproduksjon	156
Teksttolkning og tekstproduksjon - innledning	156
Teksttolkning og valg av analysemetoder	157
Å velge en teori	158
Hvem skriver du for?	160
Skriftlig fordypningsarbeid	162
De gode eksemplene	163
Gruppearbeid i fortellingsteori	163

Steve Jobs: "Stay Hungry - Stay Foolish" - tale til Stanford-studenter i 2005	165
Steve Jobs: "Stay Hungry – Stay Foolish" – tale til Stanford-studenter i 2005 / oppgave	166
Nyheter	168
Yahya Hassan – dansk poet og rebell	168
Jezidi	171
Jezidi / fagstoff	171
Den grønne sykkelen – film og oppgaver	173
Den grønne sykkelen – film og oppgaver / oppgave	174
Farukhs mynt – en novellefilm om asylsøkere og oss andre	176
Farukhs mynt – en novellefilm om asylsøkere og oss andre / oppgave	177
Oppgaver: Russiske drømmer	179
Diskursanalyse av OL-slagord	183
Julebrev, julesanger og julehistorier	185
Julebrev, julesanger og julehistorier / oppgave	187
Klær og kommunikasjon – klær som meningsstringer og mote	188
Skylappjenta - en historie om identitet	190
Skylappjenta – en historie om identitet / fagstoff	190
Veiviseren (Ofelas)	193
Veiviseren (Ofelaš) / fagstoff	193
De fire store - oppgaver	195
De fire store – oppgaver / oppgave	196
De fire store – oppgaver / oppgave	196
De fire store – oppgaver / oppgave	196
De fire store – oppgaver / oppgave	196
Fra husmorfilm til blogg	198
Fra husmorfilm til blogg / aktualitet	198
Hva er norsk kultur?	200
Språkåret 2013	205
Ny krig i Gaza	210
Retorikk i amerikansk valgkamp	213
Retorikk i amerikansk valgkamp / aktualitet	214
Retorikk i amerikansk valgkamp / aktualitet	216
Retorikk i amerikansk valgkamp / aktualitet	217
Åpningsseremonien - de olympiske sommerlekene i London	218
Punk og politikk	220
Innocence of Muslims	223

Innføring i tekstteori

Tekstteori - innledning

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, Eirik Befring

[Innføring i tekstteori \(67576\)](#)

I dette faget vil du lære om hvordan alle tekster er deler av et større samspill. Ved å anvende ulike tekstteorier på et bredt spekter av tekster, både når det gjelder sjanger, epoke og kultur, vil du få en større forståelse av samfunnets tekstkulturer.

Tekster kan leses på ulike måter. Du vil underveis i dette faget lære om analysemetoder hentet fra ulike tekstteorier. Disse kan du bruke til å analysere tekster, både skriftlige, muntlige og sammensatte tekster.

Noen ganger vil du oppleve at teoriene overlapper hverandre. Det skyldes delvis at teoriene har sitt opphav i ulike fagtradisjoner som noen ganger krysser hverandre. Det er likevel ikke slik at den ene teorien utelukker den andre, snarere tvert i mot: Teoriene utfyller hverandre og gir deg forskjellige innfallsvinkler til tekststudiet.

Her skal vi se på noen grunnleggende begreper i arbeidet med tekster. Vi skal avklare forholdet mellom **ytring** og **tekst**, og definere hva en tekst er. Deretter skal vi se på begrepene tekstnormer, tekstkultur og sjanger, og til slutt følger en del om hvordan vi kan lese tekster på ulike måter.

På KK1 definerte vi tekst som en rekke med tegn som har en sammenheng og en kommunikativ funksjon. Vi sa også at vi har å gjøre med **et utvidet tekstbegrep** der vi regner film, bilder, musikk, utstillinger, konserter og klesdrakter som tekst, i tillegg til skriftlige og muntlige tekster. Dette skal vi holde fast ved også på KK2.

Oppgaver

- Hva lærte du om forholdet mellom ytring og tekst på KK1?
- Hva er den tradisjonelle oppfatningen av begrepet "tekst"?
- Hvordan ble begrepet "tekst" definert på KK1
[Tekstdefinisjon](#) ?
- Hva legger vi i det utvidede tekstbegrepet? Repeter [Det utvidede tekstbegrepet](#) fra KK1.
- Ordet "tekst" har opprinnelse i det latinske ordet "textum". Hvordan spiller betydningen av dette ordet inn på hvordan vi bruker begrep i dag?
- Hvilke likhetstrekk har tekster med arkitektur og tekstiler?

Tekstkultur

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Tekstkultur \(67644\)](#)

Tenk gjennom hvilke tekster du har skapt de siste ukene. Hva slags tekster er det, og hvorfor er de skapt? Hvilde sammenhenger inngår de i, og hvilke krav har du måttet følge da du skrev disse tekstene?

Da du begynte på skolen som 6-åring, kjente du til sjangre som eventyr, fortelling, sanger, rim og regler selv om selve begrepet sjanger var ukjent for deg. Sjangre som artikkel, kåseri, rapport og essay var derimot ukjente for deg, men i det du er i ferd med å gå ut av videregående skole, er dette sjangre du kjenner til.

I løpet av 13 år på skolen har du sakte, men sikkert blitt innført i skolens *tekstkultur*. Det er ikke et tilfeldig utvalg tekster du har måttet lære om, det er tekster som tilhører tekstkulturer som skal forberede deg på videre studie- og yrkesliv. Når du lærer å skrive rapporter i naturfag, blir du innført i naturvitenskapens tekstkultur. Når du lærer å skrive artikkel og essay i norsk, blir du innført i sjangre du vil møte som student og i arbeidslivet.

Slik blir vi som lesende og skrivende mennesker del av et stort tekstfellesskap. Det å ha god lese- og skrivekompetanse betyr at du mestrer å skape bestemte typer tekster til bestemte situasjoner. Du kjenner til tekstnormer og sjangre, og du vet hvordan du forholder deg til ulike tekstkulturer i det norske samfunnet.

Professor i sakprosa, Johan Tønnesson, skriver at en tekstkultur er "en gruppe mennesker som samhandler gjennom tekster ut fra et noenlunde felles normssystem"

Hva er sakprosa / biblio

<http://ndla.no/nb/node/76935>

:58. En tekst må altså ses i sammenheng med konteksten den inngår i, men også tekstkulturen den er skrevet i, fordi tekstkulturen er med på å legge visse føringer for teksten.

Vi kan si at en tekstkultur er det sosiale livet en tekst inngår i. En tekst lever sitt sosiale liv i samspill med andre tekster, og en tekst blir til i møte med andre tekster. Begrepet tekstkultur er altså ikke et statisk begrep.

I samfunnet er det en rekke kulturer der tekster er viktige, som kirken, kommunen, staten, det internasjonale samfunnet, medisinen, politikken, kunsten, vitenskapen osv. Der vi finner en kultur der det skapes tekst, vil det oppstå en tekstkultur.

Professor Johan
Tønnesson.
Opphavsmann:
[Universitetet i Oslo](#)

Foreninger og organisasjoner har sin tekstkultur. Dersom du sitter i styret i en forening, for eksempel en politisk ungdomsgruppe, turistforeningen eller håndballklubben, vil du ha kjennskap til tekstkulturen som styrer denne foreningen. Det kan være møteinnkallinger, beretninger, regnskap, budsjett og årsmøte. Foreningen må produsere ulike sakprosatekster for kommunen, fylket og nasjonen

Hva er sakprosa / biblio

<http://ndl.no/nb/node/76935>

:61.

Vi må også betrakte en tekstkultur i et historisk perspektiv. Norskfaget har tradisjonelt sett vært faget som skal ivareta norsk språk og litteratur. I *Kunnskapsløftet*, den læreplanen du i dag følger, er sammensatte tekster blitt et eget hovedområde. Dette er nytt i norskfagets sammenheng. Det betyr ikke at man tidligere ikke arbeidet med sammensatte tekster, men det markerer at slike tekster har fått økt fokus og at norskfagets tekstkultur er i endring.

På KK1 lærte du om det beskrivende og det dynamiske kulturbegrepet. I forståelsen av en tekstkultur kan det være nyttig å anvende begge disse begrepene. Ved å bruke det beskrivende kulturbegrepet kan vi gi en beskrivelse av en tekstkultur. For eksempel kan vi bruke et beskrivende kulturbegrep på bloggsjangeren. Da kan vi si at denne tekstkulturen har kjennetegn som at blogg er en typisk sjanger for jenter i alderen 13-18 år som blogger om hår, klær og smink i en muntlig stil med mye bruk av emotikoner.

Samtidig vet vi at det finnes blogger innenfor en rekke emner, alt fra mødreblogger, rosablogger, matblogger, forfatterblogger, treningsblogger og akademiske blogger til lærerblogger. Ved å bruke et dynamisk kulturbegrep kan vi se på hvordan denne tekstkulturen har utviklet seg, og hvordan den er i stadig endring.

Bloggerne har etablert sine tekstnormer som i dag danner grunnlaget for sjangeren blogg. Den kjennetegnes av å være personlig og ekspressiv fordi bloggeren skriver med ønske om å formidle et budskap. Innlegg publiseres i omvendt kronologisk rekkefølge slik at det nyeste innlegget er plassert først, og et innlegg kan inneholde skriftlig tekst, pekere, bilder og videoer. En blogg er også toveisiskommunikasjon. Bloggeren er dialog med leserne ved at de kan kommentere innlegg, og det ligger en forventning om at bloggeren svarer på disse. Det er også kutyme med en bloggroll med pekere til andre blogger.

Oppgave

[Tekstkultur](#)

Tekst og ytring

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, Svein Sandnes

[Tekst og ytring \(67580\)](#)

Menneskets kommunikasjonsevne er spesiell. Vi har mange måter å ytre oss på. Det skal vi se på i denne artikkelen.

Demonstrasjonstog i

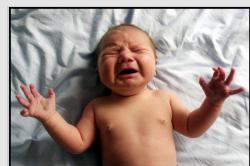
Oslo, 8. mars 2008

Fotograf: [Kyrre Lien](#)

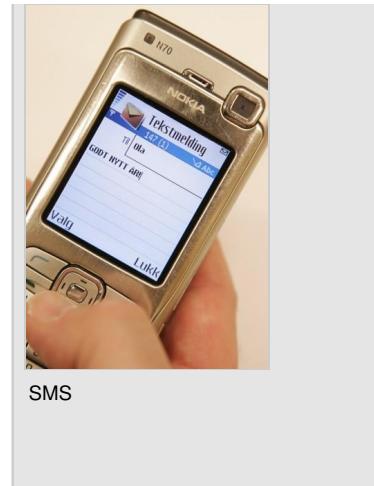
Til salgs

Fotograf: [Toby Talbot](#)

Gråtende nyfødt baby

Fotograf: [Lise Åserud](#)

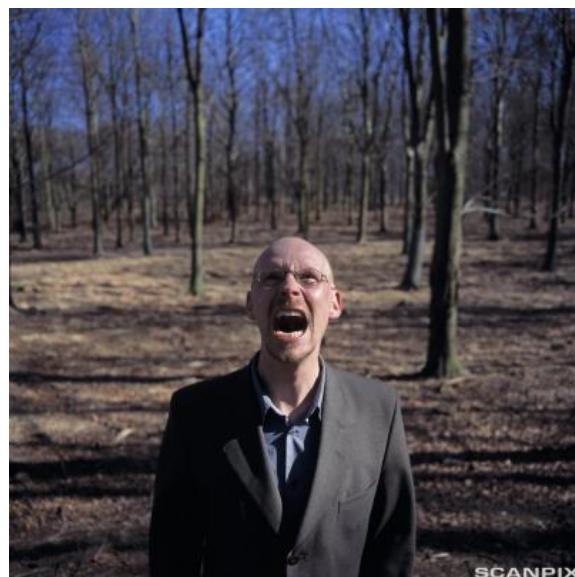

"Mennesket ytrer seg. Det snakker og skriver. Det tegner og maler. Det synger og spiller. Gjennom ytringer skapes det mening. De meningsskapende ytringene blir til i samvær med andre mennesker eller i samvær med oss selv. Med ytringer handler vi i verden. Vi kan oppnå å få mennesker til å handle slik vi ønsker. Vi kan lykkes med å få andre mennesker til å tenke på måter de ikke hadde tenkt, og vi kan klare å få dem til å tenke seg inn i verdener som ikke finnes. Gjennom å ytre oss skaper vi også tekster. Tekster er ytringer som skiller seg ut. De tillegges en spesiell verdi i kulturen"

Tekst og historie. Å lese tekster historisk / biblio
<http://ndla.no/nb/node/76931>

:35.

Fotograf: [Tomas Bertelsen](#)

Hver gang vi mennesker bruker språket for å skape mening, har vi å gjøre med en ytring. Vi småprater i skolegården, banner når vi ikke rekker bussen, snakker til oss selv, skriver på Facebook-profilen til hverandre, sender tekstmeldinger, skriver en artikkel, synger en sang, tegner en tegning, holder en muntlig presentasjon osv. Alt dette er eksempler på ytringer.

Oppgave

Se på bildene til denne artikkelen. Er de ytringer eller tekster?

Hva er en ytring?

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Hva er en ytring? \(67590\)](#)

En tekst består vanligvis av ytringer som følger etter hverandre.

Vi skiller ytringene fra hverandre ved hjelp av store skilletegn, dvs. punktum, spørsmålstege og utropstegn

Norsk referansegrammatikk / biblio

<http://ndla.no/nb/node/76932>

:923.

Det finnes to hovedtyper av ytringer: *hovedsetning* og *setningsfragment*. Når en ytring er en hovedsetning, har den et subjekt og et finitt verb, altså et verb som står i presens eller preteritum. Et verb som står i infinitiv eller perfektum kan aldri stå alene som verb, men må alltid ha følge av et hjelpeverb i enten presens eller preteritum:

Modalt hjelpeverb + infinitiv: Vi skal sykle til byen i morgen.

Presens: Mobilbruk i bil er farlig.

Preteritum: Jeg spiste middag klokken fire.

Perfektum: Han har spist is hver dag i hele sommer.

Setninger som mangler subjekt og/eller finitt verb, fyller ikke kravene til en setning. Slike ytringer kaller vi *setningsfragment* eller *ufullstendige setninger*, og vi finner setningsfragment gjerne i gjerne i overskrifter, men også i en del nettspråk eller [SMS-språk](#):

Knivran i Jelsagata

80 millioner i bot for mobilbruk

Er på vei hjem nå

Oppgave[Ytringer](#)

Hva er forskjellen på en ytring og en tekst?

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, Svein Sandnes, Eli M. Huseby

[Hva er forskjellen på en ytring og en tekst? \(67592\)](#)

Vi har sett på begrepene tekst og ytring. Her skal vi se på dette tekstvitenskapelig. Tekster blir skapt gjennom ytringer, men hva er forskjellen på en tekst og en ytring?

For å avklare forholdet mellom **tekst** og **ytring** skal vi trekke inn to begreper fra diskursanalysen: [Situasjonskontekst](#) og [Kulturkontekst](#). Ved hjelp av disse kan vi skille mellom to typer ytringer og slik avklare hva en tekst er.

Den første typen er ytringer som alltid tilhører en situasjon og dermed inngår i en **situasjonskontekst**. Tekstmeldingene du skriver i løpet av en dag, inngår i ulike kommunikasjonssituasjoner. Dersom de skal forstås, må de leses i en bestemt situasjonskontekst.

- Hvorfor ble de til?
- Hva var situasjonen som gjorde at du måtte skrive akkurat den tekstmeldingen?
- Og hvorfor skrev du akkurat slik du gjorde?

Slik vil en enkelt tekstmelding være en ytring som bare skjer én gang i akkurat den bestemte situasjonen.

Den andre typen er ytringer som forutsetter både en **situasjonskontekst** og en **kulturkontekst** for at vi skal kunne forstå dem. Da må vi forstå ytringen både i forhold til situasjonen den ble til i, men også i forhold til kulturen den eksisterer i, og hva slags tekst vi har med å gjøre. Er det et blogginnlegg, et dikt eller en artikkel? Ytringer som forutsetter både en situasjonskontekst og en kulturkontekst er tekster. Da kan vi studere den historiske og kulturelle sammenhengen ytringen har blitt til i

Tekst og historie. Å lese tekster historisk / bibliotek

<http://ndla.no/nb/node/76931>

:43.

En god huskeregel er at alle tekster er ytringer, men ikke alle ytringer er tekster, slik professor Kjell Lars Berge sier det. Han forklarer tekstbegrepet slik:

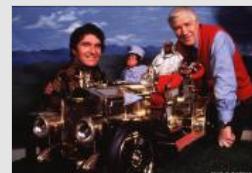
"Tekster er ytringer som deltakerne i en viss kultur gir en spesielt avgrenset status eller verdi, der det i kulturen er utviklet tekstnormer som avgjør hvilke ytringer som gis tekstverdi, og hvordan slike tekster ordnes" (Berge

Den flerstemmige sakprosaen / biblio
<http://ndla.no/nb/node/76934>

:236.

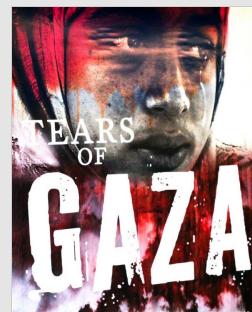
I forklaringen ovenfor skal vi merke oss begrepene **tekstnormer** og **tekstverdi**. Vi kan definere en tekstnorm slik:

Dukkefilmen Flåklypa Grand Prix(1975) ble laget etter et samarbeid mellom dukkeskaperen Ivo Caprino og forfatteren og kunstneren Kjell Aukrust. Filmen gjorde suksess og har blitt en del av norsk kultur.

Bollywoodstjerner.
Bollywoodfilmer har ulik teksverdi i India og i Vesten
Fotograf: [Wong Maye-E](#)

Fimplakat Gazas tårer av Vibeke Løkkeberg. Filmen ble sett på som propaganda av enkelte.
Fotograf: [Trygve Indrelid](#)

"En tekstnorm er en kulturelt betinget føring på hvordan en tekst skal skrives i en gitt sammenheng. Enhver diskurs inneholder derfor et sett med tekstnormer"

Å forstå avisa. Innføring i praktisk presseanalyse / biblio
<http://ndla.no/nb/node/76915>

:23.

Tekstnormene gir oss føringer for hvordan vi kan utarbeide tekster i bestemte kontekster. Slik vil tekstnormene danne sjangre. Skal du skrive en artikkel, er det forventet at du skriver saklig om emnet og benytter en åpen argumentasjon. Videre blir det forventet at teksten har en tydelig struktur og at språket er korrekt.

Tekstverdi kan vi kalle tekstens status. Det vil si den rollen den enkelte tekst har i samfunnet og i den kulturen den er skapt i. Dette betyr at tekster er kulturavhengige. Hva som er en tekst i én kultur, trenger ikke å regnes som tekst i en annen kultur. Synet vårt på teksters verdi kan også endre seg.

Bollywood-filmer har generelt hatt lav status i Vesten. Vi ser disse filmene med våre vestlige briller og forstår ikke de sjangernormene som ligger til grunn for denne filmsjangeren. I India vil dette fortone seg helt annerledes, der Bollywood-filmene har en annen tekstverdi og en helt annen status.

Betrakter vi klær som tekst, kan vi også skille mellom ytring og tekst. Tar du på deg en bunad, er det knyttet bestemte normer og krav til denne klesdrakten. Bunad som klesdrakt kan vi kalle en tekst. Klærne du går med til daglig blir å regne som en ytring. Det er ikke knyttet bestemte normer og krav til disse, og du kan stort sett kle deg i det du selv ønsker. Men dersom din og andre unges hverdagsmote gjøres til gjenstand for et større prosjekt, for eksempel "Ungdomsmote 2012", kan klesdrakten din betraktes som en tekst.

Palestinaskjerf har blitt et moteplagg, og mange tenker ikke over hva det symboliserer. Det er et verdiladet plagg som kan vekke reaksjoner i enkelte kontekster. I juni 2010 valgte enkelte Stortingspolitikere å ta på seg dette skjerfet for å markere sin støtte til sivilbefolkningen i Palestina etter Israels angrep på en humanitær konvoi som var på vei til Gaza. Det å ta på seg et palestinaskjerf er da her å betrakte som en ytring. Ap-politiker Hadia Tajik (som ble kulturminister i 2012) var blant dem som valgte å stille med palestinaskjerf på Stortingets talerstol. Dette vakte reaksjoner. Se klippet

Palestinaskjerf på Stortinget / video

<http://ndla.no/nb/node/74113>

- Kan du tenke deg andre klesplagg som kan sees på som en ytring?
- Tenker du over hva klærne dine uttrykker?

Klær og kommunikasjon

Fotograf: [Senter for nye medier, Høgskolen i Bergen](#)

Kunstner: [Mauricio Pavez](#)

Oppgave

Du finner oppgaver til denne artikkelen her [Ytring eller tekst?](#)

Sjanger

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Sjanger \(67667\)](#)

På KK1 kunne du lese at en sjanger er en norm eller et sett med retningslinjer for hvordan en bestemt tekst skal utformes, og til en viss grad hva den skal inneholde.

[Sjangeren](#) er med på å strukturere virkeligheten som teksten eksisterer i, og den sier noe om virkeligheten vi skal stille oss inn på. Sjangeren gir avsenderen retningslinjer for hvordan en tekst skal utformes, og den gir mottakeren hint om hvordan teksten skal leses.

Langt tilbake i historien har menneskene hatt behov for å dele inn tekster på ulike måter for å strukturere virkeligheten. Tekstens sjanger gir informasjon både om hvordan den skal skrives, og hvordan den skal leses. En sjanger er likevel ikke en statisk størrelse, den er i stadig forandring og skapes i en kultur. Vi finner ulike sjangre i ulike kulturer, og vår måte å dele inn tekster på i for eksempel skjønnlitteratur og sakprosa er ikke en universell inndeling. Dette kan du lese mer om [her](#).

Sjangre kan endre seg over tid, nye sjangre kan vokse fram, og eldre sjangre kan mer eller mindre forsvinne. For 20 år siden var det ingen som kjente til sjangeren "tekstmelding", mens sjangeren "personlig brev" er mindre vanlig i dag.

Å bestemme sjangeren til en tekst er viktig. For å tolke en tekst er det avgjørende at vi vet hvilken sjanger vi har med å gjøre. Vi må kunne identifisere teksten slik at vi vet hvilken kommunikativ aktivitet vi skal forholde oss til.

Begrepet sjanger kommer fra det franske ordet *genre*, som betyr art eller slekt. I dette ligger det å finne et slektskap, at noe eller noen er i familie med hverandre. For menneske- og dyrearten bruker vi biologi for å avgjøre slekt, men det gir lite mening å snakke om biologisk slektskap mellom tekster.

Hva er det da som gjør at vi kan si at en tekst tilhører en sjanger? Hvordan kan noen tekster være i slekt med hverandre, mens andre ikke er det? Hvordan har sjangerinndelingen vi i dag benyttet utviklet seg, og er det gitt at den er riktig?

Tradisjonelt sett har sjangerbegrepet vært brukt til skriftlige tekster, men i dag er det vanlig å bruke et mye videre sjangerbegrep: "Ulike kommunikative aktivitetstyper gir seg altså utslag i ulike *sjangere*. Sjangerbegrepet er tradisjonelt knyttet til skriftlig framstilling, men vi skal utvide det til alle former for språklig samhandling (jf. Bakhtin 1998). Alle standardiserte kommunikative aktiviteter har et sett med sjangerkonvensjoner, som skaper ressurser og begrensninger for deltakerne"

Språklig samhandling. Innføring i kommunikasjonsteori og diskursanalyse / biblio
<http://ndla.no/nb/node/76908>

:247.

En sjanger ligger som en ramme med muligheter og begrensninger, og språkhandlingene vi benytter vil bekrefte sjangeren. En nyhetsartikkel må fortelle om det som har skjedd; den må inneholde påstander. Dersom den ikke gjør det, blir det ingen nyhetsartikkel. I en anmeldelse må det finnes en vurdering av produktet, ellers blir det ingen anmeldelse. Vi har ikke total frihet for hvordan vi velger å uttrykke oss, og som mottakere av en ytring møter vi den med forventninger om en sjanger

Språklig samhandling. Innføring i kommunikasjonsteori og diskursanalyse / biblio
<http://ndla.no/nb/node/76908>

:248.

Sjangrene er viktige for oss fordi de skaper system og orden i tekstmangfoldet, men sjangerbegrepet har også blitt sett på som en "tvangstrøye". Er sjangeren med på å styre for mye? Gjør den at vi leser tekster på en bestemt måte og utelukker tolkninger? Gjør den at vi overser tekster som ikke kan sjangerplasseres fordi vi får problem med å forholde oss til dem?

Høsten 2009 ga forfatteren Karl Ove Knausgård ut romanen *Min kamp 1*, som er det første bindet i en romanserie på seks bøker. Bøkene er utgitt som romaner, men har skapt debatt fordi Knausgård bruker autentiske navn på personer i romanene, og hovedpersonen i romanen har navnet Karl Ove Knausgård. Spørsmålet er om vi skal lese disse bøkene som fiksjon når vi vet at forfatteren for eksempel har uttalt at han hadde tillatelse fra kona til å skrive om dette. Dette forholdet mellom fiksjon og virkelighet kan du lese mer om [her](#).

Knausgård om private sfærer - og å bryte med dem / video
<http://ndla.no/nb/node/58344>

Sympatisk, objektiverende og symptomal lesemåte

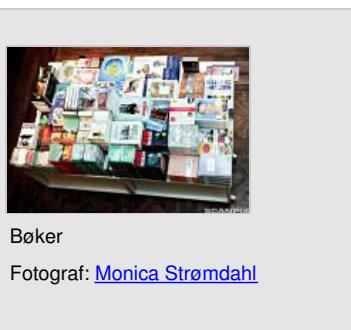
Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Sympatisk, objektiverende og symptomal lesemåte \(67959\)](#)

Når vi skal analysere og tolke en tekst, er målet med dette arbeidet som regel å finne ut av hva teksten prøver å si oss, eller sagt på en annen måte: Hva er det egentlig som kommer til uttrykk i det vi leser?

Er det for eksempel bare bokstaver og ord vi leser? Som regel vil vi falle ned på at teksten sier mer enn det som konkret og direkte kommer til uttrykk. Kanskje er det i stedet forfattarens følelser vi får et innsyn i? Kanskje kan vi lese romaner og dikt som personlige tanker fra denne? Eller har forfatteren et budskap som han vil formidle? Har han et syn på livet han vil dele med leseren?

Bøker
Fotograf: [Monica Strømdahl](#)

Andre ganger føler vi kanskje at våre egne følelser (som leser) blir uttrykt i det vi leser – vi kjenner kanskje at det er noe inni oss som reagerer og spiller med på teksten. Eller skal vi lese teksten som et resultat av hvordan samfunnet var på den tiden da verket ble skrevet?

Litterære lesebriller

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Litterære lesebriller \(68005\)](#)

Professor i litteraturvitenskap ved Universitetet i Bergen, Atle Kittang, har ofte brukt bildet "lesebriller" om måten vi kan endre lesingen vår på. Dersom det er forfatteren og hans liv vi er opptatt av, tar vi på ett sett med briller. Dersom målet vårt er å finne ut hva som gjør teksten til litterær, tar vi på andre lesebriller.

Om vi derimot leser for å finne ut hva teksten sier om forholdet mellom mann og kvinne, tar vi på et annet sett med briller. Og slik kan vi holde fram i nærmest det uendelige. Poenget med slike lesebriller er å se noe annet eller ulike sider ved teksten vi leser.

Lesebriller / video

<http://ndla.no/nb/node/77245>

Noe av det som gjør litteratur til et så spennende forskningsobjekt, er nettopp at det kan inneholde så utrolig mye. Ved å lese en tekst flere ganger og skifte lesebriller kan vi oppdage noe nytt ved teksten.

De tre begrepene sympatisk, objektiverende og symptomatisk lesemåte sier oss noe om hvilken innstilling vi har til teksten når vi begynner å lese. For leseren (mottakeren) representerer de tre grunnleggende valg og samtidig tre hovedretninger i litteraturteorien.

Å være sympatisk med en tekst betyr å prøve å leve seg inn i den eller i mennesket og forfatteren som har skrevet den. Det er nettopp det som er hovedpoenget med de sympatiske lesemåtene: Som leser prøver en etter beste evne å komme fram til hva forfatteren har hatt som intensjon med det han har skrevet, eller hva han selv har ment med det.

I kommunikasjonsteorien har vi sett at en avsender ikke uten videre kan sende fra seg en mening, bare en melding. Som mottaker kan vi likevel prøve å nærme oss avsenderens tenkte mening gjennom en tilpasning og bearbeiding av vårt eget [kulturfiltre](#).

I en ideell kommunikasjonssituasjon vil vi være i stand til å tolke oss fram til den meningen avsenderen hadde som mål å sende fra seg. I det virkelige livet er det som regel "godt nok" å komme fram til omrent den samme meningen som avsenderen har tenkt seg.

De sympatiske lesemåtene har samme mål: Vi ønsker å forstå hva som var forfatterens mening eller intensjon med det han skrev. En slik lesemåte legger til grunn at det finnes en objektiv tolkning av verket eller et originalt budskap som alle lesere kan komme fram til, og som kanskje også er den "retteste" og beste tolkningen.

[Den historisk-biografiske metoden](#) er den mest kjente varianten av

Slik kan vi for eksempel se Arne Garborgs roman *Fred* i et klarere lys når vi vet hvilke erfaringer forfatteren selv hadde med religion. Eller kanskje forstår vi bedre hvorfor *Drageløperen* av Khaled Hosseini er skrevet som den er hvis vi vet noe om Hosseini selv.

En liknende teoretisk innfallsvinkel finner vi innenfor deler av den metoden vi kaller hermeneutikk, som egentlig betyr tolkningslære. Noen representanter for denne metoden mener at vi bare kan forstå et verk først når vi kjenner forfatterens personlighet og erfaringer. Dette synet ligger nært opp til det vi har sett på i kulturfiltermodellen. Gjennom å prøve å forstå avsenderens kultur (med alt dette innebærer) kan vi bedre forstå den meldingen han sender fra seg, og kanskje nærme oss *meningen*.

Oppgaver

[Teksttolkning](#)

[Tolkning og biografi](#)

Objektiverende lesemåte

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Objektiverende lesemåte \(68008\)](#)

En annen innfallsvinkel til teksten er de objektiverende lesemåtene. Med slike lesebriller på ser vi nærmere på selve teksten og stiller spørsmål om hva som særmerker språket i de tekstene vi leser.

Et viktig spørsmål i store deler av litteraturteorien er spørsmålet om hva som gjør verket litterært. Hva er det som skiller de litterære tekstene fra annen språkbruk? De objektiverende lesemåtene har dette som et av sine hovedmål, og på dette spørsmålet finnes det mange svar. Et av de svarene som har stått seg godt er det som sier at litteratur handler om underliggjøring.

Underliggjøring kan vi si er dikterens forsøk på å gjøre språket til nettopp noe annet enn hverdagsspråket. Gjennom ulike virkemiddel blir vi mer observant på språket i seg selv, og ofte ser vi virkeligheten på en ny og annerledes måte gjennom disse grepene.

Å si til noen at "du er en sol" kan være et eksempel på slik underliggjøring. Dette kan være en metafor for å si noe så dagligdags som at "du er glad og positiv". Ved å bruke et slikt bilde framstiller vi likevel dette saksforholdet på en måte som bryter med vanlig kommunikasjon (selv om dette etter hvert er blitt en klisjé).

Med de objektiverende lesebrillene fokuserer vi på de elementene i teksten som er med på gjøre teksten til et litterært og estetisk objekt.

Når vi analyserer tekster i skolesammenheng, er det vanlig å gjøre det ut fra et slikt objektiverende ideal. Vi gjør greie for motiv, struktur og virkemiddel som metaforer, sammenlikninger og repetisjoner for til slutt å prøve å komme fram til en tolkning basert på det vi har funnet fram til i analysen. Vi ser på de virkemidlene som gjør teksten til noe litterært, og vi prøver å forklare virkningen av dem.

Av litterære teorier som legger slike lesebriller til grunn, kan vi særlig trekke fram [nykritikken](#) og russisk formalisme. Begge disse teoriene konsentrerer seg om teksten alene og prøver å avdekke hva det er ved språket som gjør noen tekster litterære.

Oppgave

[Objektiverende lesemåte](#)

Symptomatisk lesemåte

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Symptomatisk lesemåte \(68012\)](#)

I forbindelse med forskjellen på tekst og ytring har du blant annet lest om den kulturelle konteksten i diskursanalysen – det kulturelle bakteppet for teksten. Innenfor symptomatisk lesemåte er dette et viktig begrep. Målet for slike lesebriller er nemlig å peke på alle de faktorene som kan ha påvirket skriveprosessen og utformingen av et litterært verk. På den måten kan en kanskje få et blikk inn i den kulturen og de ideologiene som er rådende i det samfunnet verket oppstår i.

Som navnet på disse lesebrillene tilsier, leser vi litteraturen som et symptom på noe annet, og på mange måter kan vi si at leseren må opptre som en slags doktor i sin lesing.

De symptomatisk lesemåtene er gjerne like opptatt av produksjonsprosessen som av verket eller forfatteren i seg selv. Man tenker seg at alle tekster er påvirket av det som foregår rundt forfatteren og hans skriving. Det kan for eksempel være religionen som dominerer i samfunnet, de politiske forholdene, kvinnesynet i samtiden eller de økonomiske forholdene for forfatteren og i samfunnet han lever i.

Slik blir det litterære verket et resultat av både intenderte og ikke-intenderte element, eller sagt på en annen måte: Forfatteren har ikke kontroll over alt som kommer til uttrykk i teksten, og noe av det ukontrollerte kan si oss noe om det samfunnet og den tiden verket blir skrevet i.

Innenfor symptomatisk lesemåte snakker man ofte om den polyfone eller den flerstemmige teksten. Med dette mener vi at teksten kan ha mange "stemmer" som snakker samtidig og som kanskje har ulike og til og med motstridende budskap. En roman eller en novelle kan altså inneholde flere meninger.

Å lese en tekst symptomatisk har mange likheter med det å være doktor: Når vi ser et utslett på huden vår, kan dette være interessant nok i seg selv. Vi kan si noe om hvordan det ser ut, hvilken farge det har, hvor stort det er, om det klør eller svir, om det skaller av osv. Da er det bare utslettet i seg selv vi interesserer oss for.

Vi kan også spørre oss selv hvordan vi fikk det. Har vi drukket eller spist noe utenom det vanlige i det siste? Har vi vært borti sterke kjemikalier? Er det noe vi har arvet fra far og mor? Da er det bakgrunnen for utslettet vi interesserer oss for.

Hvis vi går til en doktor med det, vil han eller hun kanskje i stedet se på utslettet som et symptom eller tegn på noe annet, noe underliggende. Kommer utslettet som et resultat av en stresset jobbsituasjon? Er utslettet et tegn på en ubalanse i kroppen og kanskje et ytre tegn på en annen sykdom? Da er det utslettet som symptom på noe annet vi er opptatt av.

Av litterære retninger som benytter slike lesebriller, kan vi trekke fram marxistisk litteraturteori, psykoanalytisk litteraturteori, nyhistorisme og feministisk litteraturteori. Disse representerer alle et syn på teksten som et resultat, eller som påvirket av noe utenfor forfatterens kontroll. Det er likevel ulike sider ved dette "ukontrollerte" de er optatt av. Dette kan du lese mer om [her](#).

Oppgaver

[Symptomatisk lesemåte - budskap](#)

[Lesemåter](#)

Intensjonalitet

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Intensjonalitet \(68014\)](#)

I forbindelse med de tre hovedretningene i litteraturteorien som vi har sett på, ser vi at det finnes ulike meninger om hvilke sider ved verket en skal legge vekt på i lesingen og arbeidet med teksten. På mange måter er dette et spørsmål om hvor en skal finne meningen med teksten – er det i forfatteren, er det i konteksten eller er det i teksten selv?

Denne diskusjonen viser at vi som mennesker har et ønske om å finne mening i de tekstene vi møter. Hvis vi litt generelt sier at "alt er tekst", sier vi også at vi som mennesker ønsker å finne mening i alt vi ser og opplever. Vi vil med andre ord finne ut hva som er intensjonen med det vi leser. Vi sier at bevisstheten vår er intensjonell – vi prøver å tillegge det vi opplever en mening.

Hvis vi skal lese et verk eller se en film med sympatiske eller symptomale lesebriller, vil det være lett å gå seg vill på veien mot dette målet. Hva kan vi si sikkert om forfatteren? Har vi egentlig tilgang til de indre tankene hans? Har vi sikre kilder på hvordan samfunnet var på den tiden da teksten ble produsert?

Slike spørsmål har fått mange litterurforskere til å velge den objektiverende lesemåten som sin hovedmetode. I stedet for å holde seg til usikre kilder og moment i tekstarbeidet, velger en i stedet å holde seg til det en faktisk leser og som en kan ta stilling til uten påvirkning fra andre.

Særlig innenfor nykritikken representert ved forskere som [Beardsley](#), ser en på forfatterintensjonen som en fallgruve. I 1946 lanserte han omgrepene "den intensjonelle feilslutning" som sier at "forfatterens hensikt med det han eller hun skriver er forskningen uvedkommende (...)"

Litteraturvitenskapelig leksikon / bibliو

<http://ndla.no/nb/node/76903>

:100.

I stedet ser nykritikken og andre retninger innenfor den objektiverende lesemåten verket som et selvstendig objekt som både må leses og tolkes på egne premisser.

Når vi leser en tekst eller ser på et maleri, vil ønsket vårt om finne mening favne om hele teksten eller hele bildet, og kanskje er det slik vi må oppfatte verket også: Vi kan ikke ta bort en eneste detalj uten å endre på meningen.

Kunstverket må vi altså se på som et samlet estetisk tegn. På samme måte som det bare skal små endringer til for å endre tegnet G til tegnet C og dermed endre meningen i det vi skriver, skal det også bare små endringer til for å endre meningen i et kunstverk.

Den estetiske funksjonen

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Den estetiske funksjonen \(68016\)](#)

Opphavsmann: [Øyvind Høie](#)

I KK1 så vi på hvordan tekster kan ha ulike [språkfunksjoner](#). På samme måte som språket for eksempel kan ha en emotiv funksjon, kan vi også tenke oss at kunstverket kan ha en *estetisk funksjon*.

Når vi skal vurdere eller si noe om for eksempel en hammer, er vi mest opptatt av dens nytteverdi. Har den et passelig langt skaft, er hodet festet skikkelig? Dette er viktige egenskaper. Detaljer som hvilken farge den har, om det utsmykninger på den, om den er flat eller rund på toppen er derimot mindre viktig og kanskje helt uvesentlig.

I møte med et kunstverk eller en litterær tekst er det annerledes. Vi kan på mange måter si at underliggjøringen, som vi har omtalt ovenfor, er et kjennetegn ved den estetiske funksjonen. Men siden underliggjøring bare fungerer i forhold til noe annet, det vil si i forhold til andre element i for eksempel teksten vi leser eller maleriet vi ser, er det estetiske objektet avhengig av alt!

Betyr det at alt i teksten eller bildet har en mening? Når vi betrakter et kunstverk, vil vår intensionelle bevissthet søke etter mening. Det betyr ikke at vi er i stand til å finne en mening i alt, men denne kraften som ligger i intensjonaliteten er i seg selv et argument for å oppfatte alle kunstverk og alle tekster som udelelige helheter.

Teorier om tekst og kultur

Teorier om tekst og kultur - innledning

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Teorier om tekst og kultur \(67668\)](#)

Et kompetanse mål i læreplanen er at du skal kunne ”forklare hvordan tekster er bygd opp av grammatiske, tekstuelle og estetiske elementer”. Sagt på en enkel måte vil det si å kunne forklare hvordan en tekst er satt sammen eller komponert.

I dette kapitlet skal vi gå møysommelig til verks og se på alt fra ordnivået i en tekst til teksten som helhet. Å forklare hvordan en tekst er bygd opp av grammatiske element handler om hvordan ord og setninger settes sammen og til slutt gir mening som en tekst. Dette kalles gjerne tekstlingvistikk.

Teksten som helhet må også henge sammen; den må ha en struktur med en innledning, en hoveddel og en avslutning. Ved å bruke tekstuelle element blir teksten en tekst, og ikke bare en tilfeldig sammensetning av ord og setninger. Vi ønsker også gjerne å bruke virkemidler når vi skriver, for eksempel metaforer og ironi. Da er vi over på estetiske elementer. Du vil lære mer om retorikk for å kunne gjøre greie for både tekstuelle og estetiske element i en tekst.

Tekstlingvistikk: Hvordan blir en tekst en tekst..

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Tekstlingvistikk: Hvordan blir en tekst en tekst? \(67670\)](#)

Studiet av teksten som struktur kalles tekstlingvistikk, og tekstlingvistikken kan gi oss et innblikk i hvordan en tekst får sammenheng og mening på tvers av sjangre. Den gir oss også et redskap til å forstå og forklare når vi oppfatter at en tekst har eller *ikke har* sammenheng, og når den gir eller *ikke gir* oss mening.

Å lage en fullstendig oversikt over hvordan en tekst er bygget opp er egentlig umulig. En tekst er ikke en statisk størrelse, og sjangeren kan være avgjørende for tekstens oppbygning. Skjønnlitterære sjangre står gjerne friere når det gjelder oppbygning og struktur enn sakprosasjangre, i alle fall til en viss grad.

Et kjennetegn ved en tekst er at den har sammenheng. Når vi leser en tekst eller snakker sammen, vil vi automatisk søke etter mening. I en skriftlig tekst vil de ulike delene – ord, setninger og avsnitt – settes sammen på en slik måte at de utgjør en helhet og gir mottakeren mening. I en muntlig tekst, som en samtale, vil vi bruke ulike signaler for å markere hvilke yttringer som hører sammen, og når vi går fra et emne til et annet.

Vi forventer altså at en tekst har sammenheng, både innad i teksten og i forhold til konteksten. Dette kalles *koherens*, som betyr sammenheng eller forbindelse. Men hvordan oppstår denne sammenhengen?

Når vi skriver en tekst eller snakker sammen, gjentar vi ord og begreper, og binder sammen setninger. Dette kalles i tekstlingvistikken for tekstreferenter, referentkoblinger og setningskoblinger. Samlebegrepet for disse er *kohesjonsmekanismer*, og dette vil bli forklart på de neste sidene.

Både koherens og kohesjonsmekanismer dreier seg om sammenheng: En tekst får sammenheng eller koherens gjennom tekstbinding eller kohesjonsmekanismer. Vi kan si at vi bruker virkemidler for å få fram hvilke deler av en tekst som henger sammen, og hva som er forholdet mellom dem. Vi skal se på muntlige og skriftlige tekster i tre nivå: ord, setning og emne.

Ordnivå: Tekstreferenter og referentkoblinger

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Ordnivå: Tekstreferenter og referentkoblinger \(67676\)](#)

I en kommunikasjonssituasjon vil vi ofte referere til personer og ting som ikke nødvendigvis er til stede. Da må vi kjenne til disse referentene for å forstå teksten.

På norsk innfører vi vanligvis først kjent informasjon, deretter ukjent informasjon. Vi setter substantivet i ubestemt form for å vise at det er ukjent informasjon, og bestemt form når vi tenker at informasjonen er kjent.

Når tekstreferenten er kjent for oss, kan vi også innføre pronomener. Dette ser vi i tydelig i innledningen til romanen *Sjur Gabriel* av Amalie Skram. I tekstuddraget nedenfor innføres referenten "en bondeman" i ubestemt form for å markere at dette er ukjent informasjon for leseren. Men like etter omtales denne referenten med egennavnet "Sjur Gabriel" og deretter pronomenet "han". Dermed er ikke denne referenten lenger ukjent informasjon.

"I Hellen en halv mil nordenfor Bergen, regnet etter gammeldags lengdemål, levde for omtrent 60 år siden **en bondeman** ved navn **Sjur Gabriel**. Gården **han** eide var så ussel å se til, at den nesten lignet en utmark, og huset han bodde i ikke større enn en plasthytte." (Amalie Skram: *Sjur Gabriel*)

Vi kan bli kjent med tekstreferenter ved at de presenteres i teksten, men de kan også være kjente for oss på forhånd fordi vi tilhører et kulturelt fellesskap (Svennevig 2008:218). For å belyse dette skal vi bruke en nyhetsartikkel fra NRK.no som eksempel. Teksten handler om programleder Ingerid Stenvold i NRK og den kritikken hun ble utsatt for i forbindelse med at hun søkte om å få benytte sin dialekt som nyhetsanker i Dagsrevyen.

Artikkelen har tittelen "[Drømte aldri om å jobbe med tv](#)". I ingressen presenteres navn og alder på hvem teksten handler om: "Men nå er Ingerid Stenvold (32) klar som nyhetsanker for Dagsrevyen". Her innføres referenten i bestemt form som et egennavn, og det tas for gitt at leserne kjenner til Ingerid Stenvold.

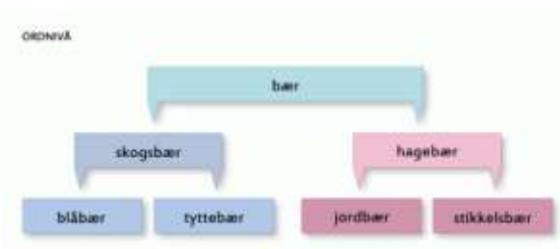
Ingerid Stenvold i nyhetene / video

<http://ndla.no/nb/node/82117>

Artikkelen har også et bilde av Stenvold, og har man sett på NRK, vil man kjenne igjen Stenvolds ansikt fra både *Lydverket*, *Sommeråpent* og *Sporten*, og nå også *Dagsreyen*. Slik blir Ingerid Stenvold en kjent referent for nordmenn som har fulgt med i media de siste årene.

Når en referent er innført, kan vi videre i teksten vise tilbake til referenten og skape en tematisk sammenheng. Vi har likevel behov for å omtale referenten på ulike måter. Dersom vi kun omtaler referenten med det samme ordet, blir teksten lite spennende å lese. Ved hjelp av synonymer, antonymer, over- eller underbegrep, kan vi lage *referentkoblinger*.

Synonymer er uttrykk med samme betydning, som hund og bikkje. Antonymer er to uttrykk som står i kontrast til hverandre, som tynn og tykk, liten og stor. Vi kan også bruke over- og underbegrep, som vist her med utgangspunkt i ordet "bær":

Ord kan gruppertes.

I artikkelen om Ingerid Stenvold blir hun referert til på ulike måter. Først innføres hun med fullt navn og alder: Ingerid Stenvold (32). Deretter er hun "programleder" og "tidligere langrennsløper", videre er hun "NRK-stjerna", "Stenvold", og "den spreke kjæresten". Slik skapes det en lengre referentkjede med Ingrid Stenvold som utgangspunkt.

I det andre avsnittet blir det vist til en sak som har skapt overskrifter. Først i avsnittet vises Stenvold til som "NRK-stjerna", deretter følger substantivfrasen "store overskrifter" i ubestemt form:

"NRK-stjerna skapte store overskrifter rett før jul, på grunn av den språklige spesialtillatelsen som gir henne lov til å snakke dialekt i Dagsrevyen. Språkprofessor Finn-Erik Vinje uttalte blant annet at han mener det er «helt vanvittig» og oppsiktsvekkende at Stenvold skal presentere nyhetene på Målselv-dialekt."

Referansen "store overskrifter" er ny informasjon. Dette må forklares hvis det skal gi mening. I neste setning forklarer denne referansen i bestemt form som "den språklige spesialtillatelsen som gir henne lov til å snakke dialekt i Dagsrevyen". Dermed gir referansen oss mening, og saken om Stenvolds dialektbruk blir forklart grundigere.

En annen referentkjede gjennom teksten er Stenvolds interesse for å gå på ski. "Vi skal gå masse på ski" er den første setningen i teksten. Deretter får vi høre om "familien Stenvolds klassiske skitur hjemme i Finnfjordbotn". I jula skal hun koncentrere seg "fullt og helt om familiens langrennsturer". I avslutningen kan vi også lese om ski og snø fordi Stenvold og kjæresten skal til Davos på nyttårsaften: "Der er vi garantert snø og herlige skiforhold. Det blir nydelig."

Oppgave

[Ordnivå](#)

Setningsnivå: Å koble sammen setninger

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Setningsnivå: Å koble sammen setninger \(67680\)](#)

Som barn er vi ikke alltid like bevisste på hvordan vi innfører referenter. Det kan resultere i tekster der mange nye referenter innføres uten at de gir mening, og det kan bli vanskelig å finne sammenhengen i en tekst. Gradvis lærer vi oss hvordan referenter skal innføres for at teksten skal gi mening. En av de første måtene vi lærer å binde sammen setninger på, er ved å bruke konjunksjonene eller bindeordene *og* og *så*.

I teksten "vår" skrevet av en gutt i 2. klasse ser vi eksempel på bruk av setningskoblingen "og" og innføring av mange referenter (hentet fra Moslet og Bjørkeng (red.) 2004):

"eg kan sykle og eg

kan ver i hyta

mi og eg kan

spikre hytami ferd

ig og eg kan

sole meg og ha

pleimon ute og legon ute

eg kan bade i vanskredder

og den hyta mi er atme

varandan og biene kjem ..."

Oppgave

[Setningsnivå: Tekstminner](#)

Vi lærer også å koble sammen setninger slik at vi kan uttrykke årsaksforhold, tidsforhold, motsetninger og likhet. Til det bruker vi bindeord fra ordklassene konjunksjoner (og, men, eller, for), subjunksjoner (fordi, at, selv om, når, da, osv.), adverb (dessuten, derfor, også osv.) og preposisjonsuttrykk (til og med, på grunn av, ved hjelp av, tross alt osv.).

I oversikten under er de ulike forholdene satt opp med bindeord og eksempler fra teksten om [Ingerid Stenvold](#).

Forhold	Bindeord	Eksempel
Årsaksforhold (kausalkobling)	fordi, derfor, som følge av, på grunn av, ettersom, siden, hvis, osv.	NRK-stjerna skapte store overskrifter rett før jul, på grunn av den språklige spesialtillatelsen som gir henne lov til å snakke dialekt i Dagsrevyen.
Tidsforhold (temporalkobling)	da, så, deretter, etterpå, mens, først, samtidig, tidligere, osv.	Etter nyttår blir Lisbeth Skei reporter i Dagsrevyen, mens Stenvold tar plass ved siden av Einar Lunde - med 40 år bak seg i jobben.

Motsetninger (adversativkobling)	men, derimot, imidlertid, på tross av, selv om, ikke desto mindre	Selv om jeg generelt har et godt humør, er det jo ikke sånn at jeg går rundt og smiler hele tida.
Likhet/symmetri (additivkobling)	og, dessuten, videre, blant annet, til og med, også, på samme måte, eller	Hun er ikke så glad i å stikke seg fram, og er i motsetning til mange andre NRK-profiler ikke blant dem som er fast innslag på den røde løperen.

Oppgave

[Setningsnivå: Tekstminner](#)

Emnenivå: Å strukturer informasjonen

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Emnenivå: Å strukturere informasjonen \(67691\)](#)

Den måten vi plasserer informasjonen på i en tekst, er ikke tilfeldig. De to ytringene nedenfor har samme betydning, men navnet vi velger å plassere først, avhenger av hvem vi snakker om:

Per og Lise sender meldinger til hverandre.

Lise og Per sender meldinger til hverandre.

Først i setningen, foran det finitte verbet (det verbet som står i presens eller preteritum), vil vi plassere det vi vil si noe som. Denne plassen kaller vi *temaplassen*, eller bare *tema*. Resten av setningen vil inneholde informasjon om temaet. Ved å holde fast på temaplassen som det viktige vi vil si noe om, skaper vi struktur i informasjonen.

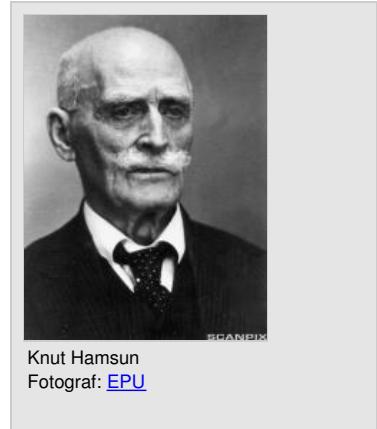
I denne artikkelen om forfatteren [Knut Hamsun](#) ser vi hvordan temaplassen gjentas.

Tema er utevært i teksten:

"**Knut Hamsun** (født 4. august 1859 i Vågå som *Knud Pedersen*, død 19. februar 1952 på Nørholm) var en norsk forfatter. **Han** regnes som en av det 20. århundres mest innflytelsesrike litterære stilister, og står for mange som opphavet til den moderne roman. **Han** ble tildelt Nobelprisen i litteratur i 1920. **Hamsuns**

forfatterskap strekker seg over mer enn 70 år og viser variasjon med hensyn til tema, ståsted og miljø. **Han** utga mer enn 20 romaner, diktsamlingen *Det vilde kor*, noveller, noen lite spilte skuespill, en reiseskildring og noen essay og debattartikler i dagspressen."

Teksten om Hamsun kan virke noe statisk i og med at alle setninger starter med "han". Det er en stadig gjentakelse av tema først i setningen, det vi kan kalte temajentakelse. Når vi skriver, vil vi veksle mellom temajentakelse og temautvikling. Da lar vi den nye informasjonen danne utgangspunkt for tema i den neste setningen. Det vanlige er å variere mellom temajentakelse og temautvikling.

Knut Hamsun
Fotograf: EPU

Oppgave

[Temautvikling](#)

En tekst består som oftest av ulike *emner*. Disse er igjen bygd opp av *delelementer*, som igjen består av *enkeltytringer* (

:234. I en skriftlig tekst kommer de ulike emnenivåene til uttrykk gjennom hovedoverskrift, underoverskrifter, avsnitt og ytringer. Det gjør at teksten som helhet vil henge sammen, og overskriftene gir oss signaler om hvordan vi skal lese teksten.

I noen tekster er det viktig at emnene henger sammen, mens i andre tekster kan det være naturlig å gjøre brudd. For eksempel kan vi være friere når det gjelder sammenheng mellom emner i et personlig brev enn i en fagartikkell. Slik kan sjangeren ha betydning for tekstens struktur.

Vi kan definere et emne slik: "Et emne er et sett med verbaliserte hendelser som er internt strukturert"

:235. En tekst vil gjerne ha et overordnet emne som resten av teksten ordner seg etter, og et emne vil gjerne være en fortsettelse av det foregående. For at skiftet fra et emne til et annet ikke skal bli for brått, lager vi gjerne overganger, både når vi skriver og når vi snakker.

Emnet for en tekst kan være personorientert eller situasjonsorientert. Det kan være knyttet til en persons privathistorie, eller det være kjennskap til allmenn informasjon som vær, kultur, politikk, historie, geografi osv.

Emnet for teksten om Ingerid Stenvold er personorientert; det dreier seg om Stenvolds karriere. Overskriften og ingressen gir mening i forhold til tekstens overordnede emne og delemnene. Ser vi derimot på underoverskriftene "Familietid", "Mer alvor" og "Svært nysgjerrig", er de forholdsvis generelle. De signaliserer at teksten handler om noe personlig, men vi må lese teksten i sin helhet for at underoverskriftene skal gi oss mening. Vi kan likevel konkludere med at artikkelen om Ingerid Stenvold er koherent, den har sammenheng.

Det er ikke alltid overskriften henger sammen med innholdet i teksten. I nyhetsartikkelen "[Petter får mamma til å kjøpe julegavene](#)" innledes teksten med at skiløperen Petter Northug får moren til å kjøpe julegaver, og vi forventer at emnet for teksten er personorientert.

Teksten har underoverskriftene "Krysser fingrene", "Liker ikke kjøpesenter", "Rønning nest best" og "Nytt sterkt Bjørgen-løp". I den tredje og fjerde overskriften blir vi presentert for to nye referenter, Rønning og Bjørgen-løp. Deretter ser vi at teksten endrer emne og blir mer situasjonsorientert:

"Uansett, i helga ga han en fenomenal førjulsgave til langrennsinteresserte nordmenn. Seier på sprinten i går og ny triumf på tremila i dag gjør ham til favoritt på samtlige OL-distanser."

Resten av teksten handler om resultatene til norske langrennsløpere i verdenscupen. Det har lite sammenheng med teksten overskrift og det vi i utgangspunktet forventet var emnet for denne artikkelen.

I en muntlig tekst, som i for eksempel en samtale, vil vi også finne en struktur. En samtale er likevel mindre forutsigbar i emneutviklingen fordi den blir til i samspillet mellom samtalepartnerne. Emnevalget styres av de som snakker sammen, og hvordan de kommuniserer og forhandler seg imellom. Hvis en av deltakerne foreslår et emne, men respons uteblir fra de andre deltakerne, vil man gjerne gå over til å snakke om noe annet.

Vi kan innlede en samtale ved å stille et åpent spørsmål som "Hvordan går det med deg?", eller ved å stille et mer lukket spørsmål som "Hvordan gikk det på eksamen i går?". Dermed blir det opp til den man snakker med hvordan samtalen vil utvikle seg. Svaret samttalepartneren gir, vil legge føringer for samtalen.

I eksempel A og B nedenfor er dette vist ved hvordan vi svarer. Hvorvidt man velger å stille et spørsmål tilbake eller ikke, kan ha betydning for om samtalen i det hele tatt vil fortsette og hva man vil snakke mer om.

Oppgave

[Emner og utvikling](#)

Eksempel A:

Per: Hvordan går det med deg?

Lise: Jo, bare bra.

Eksempel B:

Per: Hvordan går det med deg?

Lise: Jo, bare bra. Jeg er ferdig med eksamen og har fått ferie. Du da?

For å markere at vi går fra et emne til et annet kan vi benytte oss av *diskursmarkører*. I talespråket er vanlige diskursmarkører for å markere overgangen fra et emne til et annet for eksempel *forresten*, *uansett*, *i alle fall*, *for øvrig* og *nei*. I en skriftlig tekst vil vi heller benytte oss av mer eksplisitte diskursmarkører som *for det første*, *for det andre*, *endelig*, *for å konkludere*, osv.

Språklig samhandling. Innføring i kommunikasjonsteori og diskursanalyse / bibliotek
<http://ndla.no/nb/node/76908>

:241.

I skjønnlitterære tekster kan vi forholde oss friere både til titler, emner og måten å strukturere informasjon på. Tittelen på en novelle, en sang eller en film kan gi oss hint om hva teksten handler om, men trenger ikke gjøre det. Romaner kan skrives uten kapitler, overskrifter og avsnitt, slik Erlend Loe gjør det i romanen *Fakta om Finland*. Å lese en fagbok uten kapitler, overskrifter og avsnitt vil derimot fortone seg ganske annerledes. Det er heller ikke sikkert at vi forstår tittelen på en roman, en plate eller en film før vi har lest teksten, hørt platen eller sett filmen.

Oppgave

[Emnenivå og tittel](#)

Sjanger og skrivemåte

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Sjanger og skrivemåte \(67698\)](#)

Sjangeren legger føringer for både setningslengde og skrivemåte. I en sakprosatekst som en nyhetsartikkel eller en lærebok forventer vi at setningene er korrekt bygget opp og at formuleringene er presise. Det er sjeldent vi finner variasjon i setningslengde som et virkemiddel, og dermed vil setningene ofte ha omtrent lik lengde. Skriver du et blogginnlegg, kan du forholde deg friere når det gjelder dette, og i tillegg ta i bruk virkemidler som emotikoner og tre prikker.

Nedenfor finner du eksempler på utdrag fra fire sakprosatekster: lærebok, leksikonartikkel, nyhetsnotis og blogginnlegg. Hva kan du si om skrivemåten i disse utdragene?

Eksempel 1: Lærebok (fra Grip teksten. Norsk Vg1, (2009: 53))

"Ordet episk kommer av det greske ordet epos, som nettopp betyr fortelling, og det er vanlig å definere en episk tekst som en tekst med handling. Den episke skjønnlitteraturen har i våre dager to dominerende sjangerer: romanen og novellen. Romanen er en lengre oppdiktet fortelling på prosa."

Eksempel 2: Leksikonartikkel (fra Wikipedia)

"Kongeriket Noreg (bokmål Kongeriket Norge; nordsamisk Norgga gonagasriika, lulesamisk Vuona gânâgisrjkka, sørsamisk Nørjen gânkarjhke) er eit nordisk land vest på den skandinaviske halvøya. Til lands grenser Noreg mot Sverige i aust, Finland og Russland i nordaust, og til havs mot Danmark i sør og Storbritannia i sørvest. Noreg er langt og smalt, og kysten strekkjer seg langsmed Nordatlanten med havområda Skagerrak, Nordsjøen, Norskehavet og Barentshavet."

Eksempel 3: Nyhetsnotis (fra Aftenposten)

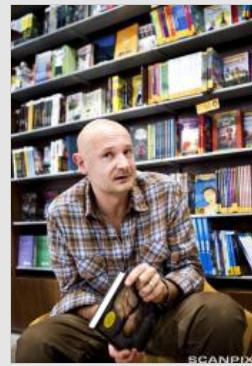
"Mandag var det ti år siden det ble forbudt å bruke håndholdt mobiltelefon mens man kjører. I løpet av årene har bøtene økt fra 600 til 1300 kroner, uten at det ser ut til å avskrekke sjåførene. Antall som blir tatt øker nemlig. Fra 2008 til 2009 økte antallet med over 4000 på landsbasis, viser tall fra Statens innkrevingssentral."

Eksempel 4: Blogginnlegg (fra Crazy Cool i salg no!!!)

"No ha eg endelig slept min andre singel fra det nye albummet, "Crazy Cool", og eg e kjempespent på korleis de vil ta imot den. Mi ha ha jobba hardt i studio, og da e det ekstremt godt å få slike tilbakemeldinga som vi fekk av Stein Østbø i VG; "Crazy Cool " er en oppstemt gladlåt med iørefallende refreng som nesten gir en liten ABBA-følelse- et skamløst kommersielt, men velsmakende sukkertøy."Crazy Cool" er nok eg lite karrierehøydepunkt så langt". Hurra- og tusen takk!! :) Men aller mest e eg spent på kå de syns!! :)"

I skjønnlitteratur er setningslengden et grammatisk element som kan være en del av teksts estetiske uttrykk. En forfatter vil gjerne utvikle sin stil, sin måte å skrive på. Dette kan vi forsøke å forklare grammatisk.

En setning kan mangle et eller flere ledd eller bare bestå av bare ett ord. Det har vi tidligere kalt setningsfragment, og det kalles gjerne også ellipser. Vi ser eksempler på dette i utdraget fra Erlend Loe *L*. Her veksler forfatteren mellom korte hovedsetninger og setningsfragment.

Erlend Loe.

Fotograf: [Gorm Kallestad](#)

"Jeg har det bra. I Norge.

så det. Det er ingen ytre krefter som truer meg. Renta går litt opp og ned, men jeg føler ikke at det angår meg. Jeg har ikke lån. Jeg er ikke etablert. Ikke på den måten. Jeg leier en leilighet i hovedstaden. Billig og bra. Her om dagen så jeg på nyhetene at aksjekursene på noen timer hadde falt mer enn på mange år. I Norge og i resten av verden. Jeg kunne se at børsmeglerne svettet under armene. De lå over pultene sine og var fortvilte. De syntes alt var trist og leit. Nyhetsoppleseren sa det hadde vært en svart dag. Jeg merket ikke noe til det. Jeg svettet ikke mer enn vanlig. For meg hadde dagen vært helt fin. En fin dag."

Jeg har det jeg trenger og vel

De lå over pultene sine og var fortvilte. De syntes alt var trist og leit. Nyhetsoppleseren sa det hadde vært en svart dag. Jeg merket ikke noe til det. Jeg svettet ikke mer enn vanlig. For meg hadde dagen vært helt fin. En fin dag."

(Fra *L* av Erlend Loe)

En slik skrivemåte kan gjøre teksten oppstykket å lese. I kombinasjon med at mange av setningene starter med det personlige pronomenet "Jeg", får språket et naivt og barnlig preg. Samtidig er dette en kunstnerisk utforming av språket som setter leseren inn i en viss stemning. Denne må ses i sammenheng med jeg-personen og tematikken i resten av romanen.

En forfatter som har en skrivemåte som står i klar kontrast til Erlend Loe, er Karl Ove Knausgård. Han setter gjerne mange setninger sammen til lange perioder. Perioden kan ha en overordnet setning, men innad kan vi finne innskutte setninger og setningsfragment adskilt av komma. Det kan med andre ord være langt mellom begynnelsen og slutten på hovedsetningen, og innad i en periode kan vi finne mange skildringer og tankesprang. Nedenfor ser du et eksempel på dette fra *Min kamp 1* der fortelleren skildrer sine tanker når datteren får raserianfall om natten.

Karl Ove Knausgård.

Fotograf: [Helge Mikalsen](#)

"I virkeligheten, når det virkelig gjelder, og hun står der foran meg, så tidlig på morgenens at gatene utenfor ligger stille og ikke en lyd er å høre i huset, strålende av glede over å ta fatt på en ny dag, og jeg med en viljeanspenning kommer meg på bena, får på meg klærne fra igår og følger henne inn på kjøkkenet, hvor den forjettede surmelken med blåbærsmak og den sukkerfrie müslien venter henne, er det ikke ømhet jeg føler, og om hun da går over grensene mine, gjennom for eksempel å mase og mase på en film, eller ved å forsøke å komme seg inn på rommet hvor John sover, kort sagt, hver gang hun ikke tar et nei for et nei, men drar det ut i det uendelige, hender det ikke sjeldent at irritasjonen går over i sinne, og når jeg da snakker hardt til henne, og tårene hennes kommer, og hun bøyer hodet ned og snur seg bort med sammensunkede skuldre, tenker jeg at det er til pass for henne".

(Fra Min kamp 1 av Karl Ove Knausgård)

Oppgaver

1.[Forfatter og skrivemåter](#)

2.[Tekstlingvistisk analyse](#)

Retorikk

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Retorikk II \(67706\)](#)

På KK1 lærte du om retorikk, og denne delen er en fortsettelse av det du lærte der.

Vi vil derfor anbefale at du repeterer [de fem fasene i retorikk](#), [de tre appellformene](#), [den retoriske situasjonen](#) og [talemåter](#). I denne delen vil vi fordype oss i argumentasjonen, logos, og den språklige utformingen, elocutio.

Logos: Argumentasjon

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland

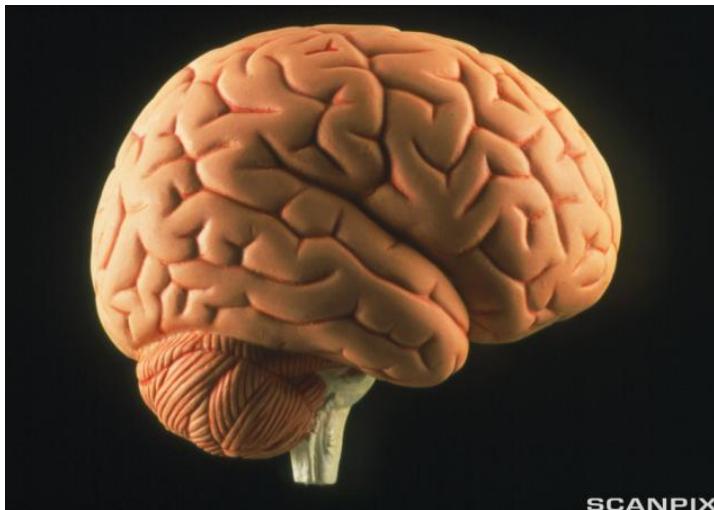
[Logos: Argumentasjon \(67714\)](#)

For at en tekst skal være god, er det ikke nok med etos og patos. Logos må også være holdbar. Når vi blir overbevist av en tekst på grunn av innholdet, er det logos som har vært inne i bildet.

Da er det særlig to momenter som kan overbevise oss: beskrivelsene og argumentasjonen. For det første må vi beskrive verden på en slik måte at mottakerne kjenner seg igjen. For det andre må de argumentene vi underbygger påstandene våre med, framstå som sanne eller sannsynlige (Bakken 2009:44). Vi skal se på et konkret eksempel på argumentasjon før vi går nærmere inn på argumentasjonsmåter.

Programserien "Hjernevask" og argumentasjon

Hjerne

Våren 2010 gikk programmet "Hjernevask" på NRK1, ledet av Harald Eia. Dette ble et omdiskutert program av flere årsaker, og vi skal se på "Hjernevask" i et retorisk perspektiv. Programlederen Harald Eia kjenner vi først og fremst som komiker fra en rekke program på NRK, men Eia har også en akademisk utdannelse fordi han har hovedfag i sosiologi.

Harald Eia diskuterer med Camilla Stoltenberg

I innledningen til programmet "Hjernevask" ser vi at Harald Eia går rundt og intervjuer tilfeldige mennesker på gata. Nesten ingen vil svare, de ler når de ser Eia, og sannsynligvis tenker de at nå skal Eia ha oss til å svare på dumme spørsmål slik at det kan bli brukt i et nytt humorprogram han skal lage.

Dette handler om Harald Eias etos. Han har stor troverdighet som komiker, men hans etos knyttet til et seriøst og mer faglig program, er ikke særlig stor. Vi forbinder Eia i hovedsak med humor og ironi.

Retorikkprofessoren Jens Elmelund Kjeldsen tar for seg det første programmet i serien "Hjernevask". Tema for programmet var hvorvidt kjønnsforskjeller skyldes arv eller miljø, og i programmet intervjuer Eia både kjønnsforskere (sosiologer) og biologer. Episoden heter "Likestillingsparadokset", og du kan se hele programmet på YouTube (39 min.)

Vi skal ikke her ta stilling til argumentene og selve saken, ei heller hvordan programmet er klippet. Vi skal se på hvorfor enkelte i dette programmet rett og slett blir framstilt som "dumme", slik professoren beskriver [Hjernevask: Hvorfor fremstår Lorentzen og Egeland dumme?](#)

Retorikkforskeren peker på at argumentasjonen som kjønnsforskerne Jørgen Lorentzen og Cathrine Egeland framsetter, gjør at de framstår som dumme, sett i forhold til biogene. Det forklarer han med hvordan biogene og kjønnsforskerne argumenterer:

"Forskerne som mener at biologien er viktig for å forklare gutter og menn oppfører seg på noen måter og jenter og kvinner på andre, fremførte hovedsakelig argumentasjon *for* deres sak (det vi i retorikken kaller *probatio*). Med eksperimenter og statistikk fikk de forklare *hvorfor* biologien spiller en rolle. De gav påstander om saken og støttet disse påstander med gode grunner" (Kjeldsen 2010).

Kjønnsforskerne Jørgen Lorentzen og Cathrine Egeland gjorde derimot ikke dette, noe som kommer fram i utdraget fra denne samtalen mellom Eia og Egeland . Egeland svarer ved å avvise motstanderens synspunkter istedenfor å begrunne sin mening. Hun bygger ikke opp om sin egen sak, logos blir dårlig og hennes ethos blir svekket. Kjeldsen (2010) beskriver dette slik:

"Vi overbevises ikke bare av argumenter, men også av karakteren til dem som fremfører argumentene. Det påvirker hvordan vi oppfatter argumentasjonen. Vi har vanligvis et mer positivt bilde av den som kommer med saklige argumenter, enn av den som mest kritiserer motstanderen."

Fire argumentasjonsformer: Syllogisme, entymem..

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland

[Fire argumentasjonsformer: Syllogisme, entymem, induksjon og eksempel \(67717\)](#)

Det å ha en god argumentasjon er viktig, uansett sak. God argumentasjon er som regel basert på at vi får påstandene våre til å virke logiske, sannsynlige og ideelt sett helt vanntette – vi skal på alle måter kunne vise at de stemmer.

Det er ikke alltid vi kan legge fram et argument som ikke kan motbevises, men vi kan likevel få det til å virke sannsynlig. Her skal vi se på fire former for retorisk argumentasjon.

Syllogisme

Syllogisme er en slutning som er bygd opp av tre utsagn: to premisser og en konklusjon (Bakken 2009:46). Målet for argumentasjonen er selvsagt å vise at konklusjonen vår stemmer og er sann, men for å gjøre dette bruker vi altså to premisser – et generelt og et spesielt, som skal underbygge denne konklusjonen.

La oss se på et eksempel:

Geir vil overbevise vennen sin Lars om at han har feber, og argumenterer på denne måten:

- Generelt premiss: Alle som har feber, svetter.
- Spesielt premiss: Jeg (Geir) svetter.
- Konklusjon: Jeg har feber.

En slik argumentasjon er logisk og grundig. Det er også lett å slå fast om konklusjonen er holdbar, eller om den kan motbevises, men det er en nokså tungvint og tidkrevende måte å argumentere på. Av og til vil en slik syllogisme også bygge på premisser som det er lett å motbevise.

Entymem

Entymemet er en form for argumentasjon som utelater ett av premissene, og ofte er det det generelle premisset som blir utelatt.

Det kan være flere grunner til å velge entymemet i steden for syllogismen. Ofte er for eksempel det generelle premisset noe alle er enige i, og det ligger gjerne implisitt i det spesielle premisset og i konklusjonen. Vi kan derfor spare tid på å utelate det.

Andre ganger velger vi å utelate et premiss fordi vi vet at det ikke er holdbart, eller at det lett kan motbevises. Ved å utelate premisset skjuler vi en del av argumentasjonen og skjermer oss på den måten lettere for kritikk og motargumenter.

I nyttårstalen 1. januar 2009 sier Jens Stoltenberg at "vi trapper nå opp vår humanitære bistand til de nødlidende i Gaza". Dette er et entymem som har utelatt et premiss – nemlig at Norge allerede gir bistand til de lidende i Gaza. Ved å utelate dette premisset skjermer han seg til en viss grad fra kritikere som kanskje vil hevde at han ikke har gjort nok for disse. Du kan lese hele talen her:

Om vi for eksempel ser at noen svetter, kan vi trekke den slutningen at vedkommende har feber. Dette kan være en sannsynlig slutning, men den er ikke nødvendigvis sann. Et premiss som må ligge til grunn for at denne slutningen skal være sann, er at "alle som svetter har feber". Det kan vi være enige om at ikke stemmer. Slutningen er likevel sannsynlig.

Gjennom å utelate et slikt ledd, kan en få mottakeren med seg på konklusjoner som kanskje ikke ville blitt godtatt dersom de ble uttalt eksplisitt.

Induksjon

Induksjon er en form for argumentasjon som trekker slutninger på grunnlag av en rekke spesifikke opplysninger, og gjør disse gjeldende for en mer generell påstand (Bakken 2009:48).

Vi kan for eksempel se at planten vi har i stua, har grønne blader, det samme har planten på kjøkkenet og plantene vi har i hagen. Ut fra dette kan vi trekke en slutning som sier at alle planter har grønne blader.

Dette kan være en sannsynlig påstand, men argumentasjonen – de tre spesifikke bevisene vi har samlet inn – er et tynt grunnlag.

Induksjonen vil selvsagt bli styrket av flere spesifikke bevis, men vi kan aldri være 100 % sikre på at vi ikke finner et bevis som sier det motsatte. Induksjon som argumentasjonsform er ganske uvanlig i politikk og samfunnsliv.

Eksempel

I stedet kan vi bruke *eksemplet*. Dette er et virkemiddel som vi bruker i nær sagt alle sammenhenger, og som regel vil et eksempel styrke utsagnene våre. Gjennom eksemplet kan vi vise at det vi sier, faktisk kan være sant. Det betyr likevel ikke at det behøver å være sant.

Den vanligste formen for eksempel er de historiske eksemplene. Disse viser til noe som faktisk har skjedd. Men vi kan også dikte opp eksempler, det vi gjerne kaller fabler og lignelser. En fabel har som regel ikke den samme styrken som et historisk eksempel, men siden den er "spesialtilpasset", kan den ofte illustrere poenget bedre.

Lignelser, slik vi finner dem i for eksempel *Bibelen* og innenfor filosofien, er også eksempler på slike fabler. De er ikke sanne forstått som at de faktisk har skjedd, men de gjør likevel poenget tydelig for mottakerne.

Eksemplet fungerer på den måten at det trekker fram ett eller noen få eksempler og gjør disse gyldige for en mer generell konklusjon.

Tenk deg for eksempel at du en gang for to år siden spiste fiskeboller i hvit saus. Dette likte du ikke smaken av, og har nå gjort det til en slags generell regel og nekter å prøve det igjen: "Jeg har smakt fiskeboller før. Det er ikke godt."

Oppgave

SCANPIX

Jens Stoltenberg holder nyttårstale

Finn eksempler på argumentasjonsformene vi har drøftet i Stoltenbergs nyttårstale [her](#)

Seks argumentasjonstyper

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Seks argumentasjonstyper \(67721\)](#)

Fagprat

Fotograf: [Corbis](#)

I retorikken opererer en med ulike retoriske tekster alt etter hvilken tid og situasjon teksten skal ta for seg. Det gjør at en trenger forskjellige typer argumentasjon avhengig av situasjonen. Vi deler gjerne inn i situasjoner som ligger i fortida, situasjoner i nåtida, og til slutt situasjoner i framtidia.

Tale om fortida: Å forsvare og å anklage

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Tale om fortida: Å forsvare og å anklage \(67722\)](#)

Når det gjelder situasjoner i fortida, er retorikken gjerne brukt til enten å anklage eller å forsvare. Vi kan anklage noen for å ha gjort noe, eller kanskje vi vil forsvare de handlingene vi selv har utført.

Det er særlig i rettssystemet disse formene for retorikk blir brukt. Hovedoppgaven går som regel ut på å forklare hva som skjedde og hvorfor det skjedde, for deretter enten å forsvare eller å anklage noen for dette.

Det finnes ulike måter å forsvare seg på, og i retorikken skiller vi gjerne mellom fire strategier med ulik styrke:

Strategi	Forklaring
1) Å nekte for at du har gjort det du er beskyldt for.	Dersom en er beskyldt for noe en ikke har gjort, er dette selvsagt riktige valget, og dette er også den sterkeste strategien.
2) Å innrømme at du har gjort noe, men at det du har gjort ikke er ulovlig eller umoralsk.	Det kan for eksempel være ulike meninger om det å laste ned musikk fra internett er tyveri, eller om det bare er snakk om å benytte seg av et tilbud som ligger åpent.
3) Å innrømme at du har gjort noe galt, men at det ligger formildende omstendigheter til grunn.	Dersom noen for eksempel har truet deg til å stjele, kan dette være formildende.
4) Å innrømme at du har gjort noe galt, ta på deg alt ansvar og be om nåde.	Dette er den svakeste strategien, og er ofte siste utvei.

Dersom en skal kunne anklage noen for å ha gjort noe ulovlig eller umoralsk, må en kunne imøtegå de tre øverste/sterkeste strategiene. En må både kunne argumentere for at vedkommende har gjort det han er anklaget for, at denne gjerningen er ulovlig eller umoralsk, og at han er fullt og helt ansvarlig for det han har gjort.

Tale om nåtida: Å lovprise eller å kritisere

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Tale om nåtida: Å lovprise eller å kritisere \(67730\)](#)

Talen som er rettet mot nåtida og mot situasjonen slik den er nå, har som oppgave enten å lovprise eller å kritisere. Vi kan for eksempel lovprise noen i forbindelse med en fødselsdag, eller vi kan kritisere elevene for å være late. Vi kan skille mellom tre hovedtemaer for lovprising med stigende styrke:

1) Å lovprise noen for det som kommer forut for personen - nasjonen, slekta eller foreldrene: "Han kommer fra en god familie." "Han var av norsk ætt."

2) Å lovprise noen for det ytre – utseendet, klær: "Han er alltid fint kledd, og har et vakkert hår."

3) Å lovprise noen for handlingene de gjør og de indre egenskapene deres: "Han er snill og omtentksom mot alle."

Vi bruker de samme temaene for kritikk, i samme stigende rekkefølge.

Oppgave

[Retorikk: Lovprising](#)

Tale om framtida: Å anbefale eller å fraråde

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Tale om framtida: Å anbefale eller å fraråde \(67734\)](#)

Når det gjelder framtida, kan vi enten anbefale eller fraråde. Vi kan for eksempel anbefale å bygge ny motorvei, eller vi kan fraråde det samme.

Det er to hovedtyper av argumenter for fraråding og anbefaling:

- 1) Nytteargumenter. Vi kan anbefale/fraråde ut fra at noe for eksempel er nyttig, billig eller nødvendig.
- 2) Moralske argumenter. Vi kan anbefale/fraråde ut fra ansvar, heder og ære eller samvittighet.

Oppgave

[Anbefaling eller fraråding](#)

Elocutio: Stil og språklig utforming

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Elocutio: Stil og språklig utforming \(67735\)](#)

En tekst kan ikke utformes på en tilfeldig måte dersom målet er å overbevise mottakeren. Når Martin Luther King gjentar frasen "I have dream" i sin berømte tale, er det et viktig estetisk element i teksten. Talen ville ikke vært den samme uten denne gjentakelsen.

I den retoriske fasen elocutio skal avsenderen arbeide med tekstens stil og den språklige utformingen, altså bruken av virkemidler. Begrepet stilistikk brukes gjerne om dette. Vi skal først se på "den gode stilen", deretter gå nærmere inn på den estetiske utformingen.

Det er fire krav som gjelder for den gode stilen:

- Korrekt språk
- Klar og tydelig uttrykksmåte
- En passende stil
- Et utsmykket språk

Det første kravet er at du må uttrykke deg i et korrekt språk, det gjelder både skriftlig og muntlig. Leverer du en skriftlig tekst på skolen med mange skrivefeil, svekkes mottakerens forståelse av teksten din. Han/hun får problemer med å lese det du skriver, og selv om innholdet kan være aldri så bra, kan skrivefeilene gjøre at du ikke klarer å overbevise mottakeren på samme måte som med et korrekt språk.

Det andre kravet er at du må uttrykke deg klart og tydelig. Det innebærer å velge ord som gir leseren mening, og at du uttrykker deg slikt at budskapet og argumentene dine når fram. Dersom mottakeren ikke forstår teksten din, sier det seg selv at han eller hun heller ikke blir overbevist.

Du må også sørge for at du legger deg på en passende eller *høvelig stil*. "Man må velge en stil som er passende i forhold til blant annet den personen man er, den saken man snakker om, og de omstendighetene man befinner seg i" (Bakken 2009:24). Du må velge alminnelige ord som passer til mottakeren. For eksempel vil det være lite passende å banne under en muntlig eksamen. Det vil ikke være en høvelig stil.

Det fjerde kravet handler om utsmykking av språket. Det kan du lese mer om i neste del om troper og figurer.

Troper og figurer

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, Svein Sandnes

[Troper og figurer \(67744\)](#)

Å gi teksten en estetisk utforming kan styrke teksten og dens evne til å overbevise. Fra norskfaget kjenner du til språklige virkemidler som gjentakelser, sammenligninger, metaforer og retoriske spørsmål. I retorikken kalles dette *troper* og *figurer*. Dette er måter å bruke språket på som bryter med den vanlige uttrykksmåten til ord og uttrykk.

Troper er språklige uttrykk der vi bruker et annet ord enn det som egentlig tilhører saken. Det gjør vi når vi lager en metafor, som gjerne også kalles sjefstropen. Ofte dukker det opp metaforer i berømte taler som blir stående, for eksempel da [Jens Stoltenberg](#) kalte Norges arbeid med CO2-rengjøring som "vår månelanding" i nyttårstalen i 2007:

"Vår visjon er at vi innen 7 år skal få på plass den teknologien som gjør det mulig å rense utslipp av klimagasser. Det blir et viktig gjennombrudd for å få ned utslippene i Norge, og når vi lykkes tror jeg verden vil følge etter.

Dette er et stort prosjekt for landet. Det er vår månelanding."

Andre kjente troper er synonym, metonymi, synekdoke og eufemisme. Du kan lese mer og arbeide med oppgaver om disse tropene på norsksidene til NDLA:

[Metafor](#)

[Metonymi](#)

[Eufemisme og dysfemisme](#)

Noen språklige uttrykk blir etter hvert så dårlige at de går over til å bli klisjéer. Å si til en tynn mann at han er tynn som en strek, er ikke særlig originalt eller nyskapende, det er en klisjé. Når uttrykksmåter blir klisjéer, mister de også noe av virkningen sin.

Samtidig kan det være virkningsfullt å lage nye uttrykk. Da Ari Behn og prinsesse Märtha Louise skulle gifte seg i 2002, sammenlignet Ari Behn sin prinsesse med en lysfontene: "Märtha Louise er som en lysfontene". Media fanget raskt opp dette uttrykket, og nordmenn tok i bruk denne metaforen, men gjerne på en litt humoristisk måte. I 2009 ble det reist et kunstverk på St. Olavs plass i Oslo med tittelen "Lysfontene", selv sagt avduket av prinsesse Märtha Louise.

SCANPIX

Prinsessen og lysfontenen

Figurer bryter også som troper med den vanlige måten vi uttrykker oss på, men gjelder for lengre uttrykk, for eksempel en setning. Vi kan dele figurene inn i talefigurer og tankefigurer.

En talefigur handler om formen på en setning, for eksempel enderim, gjentakelse og allitterasjon. Dette er lydlige virkemidler som kommer fram når teksten leses høyt. Dersom det endres på ett ord, forsvinner figuren.

I de norrøne eddadiktene er allitterasjon er viktig virkemiddel, som i denne strofen fra "Håvamål":

Betre byrdi
du ber 'kje i bakken
enn mannavit mykje.
Med lakkare niste
du legg 'kje i veg
enn ovdrykkje med øl.

Andre kjente figurer basert på gjentakelse, er anafor og epifor. I en anafor blir første ledet av et uttrykk gjentatt, mens i en epifor blir det siste ledet gjentatt.

Anafor:

"**Jeg** kom, **jeg** så, **jeg** vant." (Julius Cæsar)

Epifor:

"Kjærligheten utholder **alt**, tror **alt**, håper **alt**, tåler **alt.**" (*Paulus' første brev til Korinterne*, kap. 13, vers 7)

Tankefigurer dreier seg om betydningen av et innhold i en setning eller et avsnitt. Vanlige tankefigurer er ironi og retorisk spørsmål.

I talen biskop [Gunnar Stålsett](#) holdt under vielsen av kronprinsparet i 2001, brukte han både troper og figurer. Ekteskapet mellom kronprins Haakon Magnus og kronprinsesse Mette-Marit var omstridt hos folket på grunn av Mette-Marits fortid. Dette var noe biskopen måtte ta hensyn til i talen sin, og han brukte en metafor for å si noe om det valget disse to menneskene har gjort: "Dere har ikke valgt den minste motstands vei."

Tidligere biskop Gunnar Stålsett

I en religiøs vielsestale er det naturlig at biskopen henter sitat fra Bibelen, og her kan vi finne flere eksempler på troper og figurer. For eksempel blir kjærligheten sammenlignet med døden, i et sitat fra *Høysangene*, kap. 8, vers 6:

"For kjærligheten er sterk som døden, lidenskapen mektig som dødsriket."

Stålsett stiller også flere retoriske spørsmål i talen sin:

"For hva er kirkens oppgave om ikke å gi mennesker livsmot og håp, hvor de enn er i verden? Hva er kirkens kall om ikke å vise en himmel over hvert menneskes liv?"

Han velger å avslutte talen sin med to utrop til henholdsvis kronprinsen og kronprinsessen:

"Kjære Haakon:

Den du har valgt, blir skjenket deg!

Kjære Mette-Marit:

Den du har valgt, blir gitt deg som gave!"

Oppgave

Finn eksempler på troper og figurer i [Kong Haralds nyttårstale 2013](#)

Stilnivå

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Stilnivå \(67746\)](#)

Ordvalg, utsmykning og syntaks er med på å karakterisere stiltypen, og vi kan skille mellom tre stilnivå:

Den enkle stilen, den mellomste stilen og den høye stilen

Retorikk i skolen / biblio

<http://ndla.no/nb/node/76906>

:28.

Den enkle stilen er den vi finner i dagligtalen. Da bruker vi stort sett enkle ord, og vi legger ikke vekt på utsmykning. I dag brukes den enkle stilen innenfor en rekke samfunnsområder, og også i media. Den mellomste stilen blir sett på som en mellomting av den enkle stilen og den høye stilen.

Vi skal se på to taler som viser den mellomste stilen og den høye stilen: Bryllupstalene til Kronprins Haakon Magnus og Ari Behn. Bryllupstalen til Kronprins Haakon ligger nærmest den mellomste stilen, mens talen til Ari Behn har en høy stil med mye utsmykninger og der taleren gir uttrykk for sterke følelser

Retorikk i skolen / biblio

<http://ndla.no/nb/node/76906>

:28.

[Ari Behns bryllupstale](#)

Ari Behn innleder sin tale slik:

*Deres Majesteter, Deres kongelige høyheter, Stortingspresident, Kjære Märtha.
Kjære Märtha, vi møttes i drømmene våre da vi var små. La oss få fortsette med å
møttes i drømmene våre. Det gjør tiden vi nå får sammen, dobbelt så lang.
Takk, kong Harald. Takk for de gode og varme ordene vi ble overrakt som niste, det gir
styrke og næring til Martha og meg på den vandringen som ligger foran oss.
Kjære Sonja og Harald, Først og fremst må jeg takke dere for at dere er verdens beste
foreldre. For maven til datter har jeg aldri møtt! Ja, det er tydelig nok hvem hun slekter
på. Dere er to helt unike mennesker. Og da tenker jeg ikke på den rolle dere har som
vårt lands kjære kongepar. Jeg tenker på den unike hjertekraften og godheten dere
besitter.*

Kronprins Haakons bryllupstale

Kronprins Haakon innleder derimot slik:

*Deres Majesteter,
Deres Kongelige Høyheter,
Stortingspresident,
Kjære Mette-Marit,
Nå er vi her. Nå er vi sammen.*

*Jeg vil gjerne takke deg far, Marit og Stortingspresidenten for de fine ordene dere delte
med oss for litt siden.*

*Kjære Marit, Sven, Espen, Per og Kristin. Det har vært spennende å bli kjent med dere
og familiene deres. Fra første stund følte jeg meg velkommen blant dere. Og selv om
det ikke bare er enkelt å være familien til den som skal gifte seg med Kronprinsen, har
dere aldri lett det komme i veien for vårt vennskap. Det er alltid hyggelig å besøke dere i
Kristiansand med familiefest på Høyvoll, eller hos tante Sidsel og onkel Ivar, som et av
de naturlige høydepunktene. Jeg føler at jeg har blitt godt kjent med dere på den relativt
korte tiden vi har vært sammen, og jeg er glad for at jeg nå kan kalle dere familie.*

Talene starter likt, men Ari Behn velger å uttrykke seg på en klisjéaktig og svulstig måte i kombinasjon med et metaforisk språk. Det er lite som blir sagt rett fram i talen hans, og der han kan bruke en metafor eller en omskriving, har han gjort det. Dette gir talen hans en høystil.

Da Ari Behn henvender seg til Kong Harald for å takke for talen hans, bruker han to metaforer. Først kaller han talen "de gode varme ordene vi ble overrakt som niste", og så sier han "vandringen som ligger foran oss" som et bilde på livet som nå ligger foran ham og Märtha Louise. Deretter bruker han en eventyrlig og mer munlig stil når han sier "For maven til datter har jeg aldri møtt! Ja, det er tydelig nok hvem hun slekter på."

Kronprins Haakons tale er mer i en mellomstil, og som vi nok vil oppleve som mer jordnær. Han omtaler kongens tale som "de fine ordene", og i det neste avsnittet, der han snakker til kronprinsessens familie, er det få metaforer å finne. Kanskje vil vi finne Ari Behns stilnivå kunstig, noe som kan skyldes at det meste i dag er i lavstil eller den mellomste stilten.

Måten vi velger å uttrykke oss språklig på, blir regulert av normer, på samme måte som det finnes normer og regler for hvordan vi kan oppføre oss. I retorikken brukes begrepet **aptum** for å si noe om hvorvidt en tale er høvelig eller passende.

Begrepet høvelighet kan brukes om interne forhold i teksten. Vi kan da se på om det er et høvelig forhold mellom innhold, stil, komposisjon og framføring. Men vi kan også se på eksterne forhold. Det dreier seg om hvorvidt talen er høvelig i forhold til avsenderen, mottakerne, saken og omstendighetene

Retorikk i skolen / biblio

<http://ndla.no/nb/node/76906>

:60-62.

Når statsministeren skal holde sin nyttårstale, er det en rekke forhold han må ta hensyn til. Dersom han framførte denne talen med et voldsomt kroppsspråk stående på en talerstol, ville det vært lite høvelig. Han må også avpasse innholdet i forhold til hva det er passende å si for en statsminister på en dag som dette, og han må for all del huske å takke de som tjenestegjør i utlandet og kongefamilien. Å utelate dette ville vært lite høvelig.

Oppgave

[Taler og stil](#)

Oppgave

[Retorisk analyse av muntlig og skriftlig tekst](#)

Diskursanalyse

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Diskursanalyse \(67770\)](#)

Vi tror vi tenker, snakker og handler fritt, men når vi bruker språket, enten skriftlig eller muntlig, er vi underlagt både kulturelle og sosiale føringer. Vi følger disse uten å tenke oss om, og vi tilpasser oss ulike situasjoner gjennom sjanger og ordvalg.

Det vil være forskjell på hvordan du snakker om deg i selv i et jobbintervju og ute med venner. Dersom du får beskjed om å levere en artikkel i religion, holder det ikke å lage en tegneserie. Da forventes det at du skriver en fagtekst med bruk av kilder.

På KK1 definerte vi diskurs som tekst i kontekst, og noe mer utfyllende kan vi si at en diskursanalyse er "analysen av hvordan en tekst er tilpasset en bestemt kontekst, og hvilke tenke-, tale-, handlings- og væremåter teksten uttrykker i den aktuelle konteksten" (Hågvar 2007:18).

Ved å studere hvordan uttrykksmåtene på ulike samfunnsmråder, for eksempel ved å se på hvordan sjanger, språk og uttrykk blir brukt, kan vi komme fram til en diskurs. Alle områder i samfunnet har sine normer for hvordan språket skal brukes, enten det er i kirken, i politikken, i media, i akademia osv. En diskurs representerer dermed et tankesett, et mønster eller en sammenheng å fortolke verden innenfor (Hågvar 2007:20).

Tekstnormene gir oss retningslinjer for hvordan vi skal skrive en tekst til en gitt situasjon. Det ene er hvordan vi setter sammen ord og setninger, det andre er hvilken sjanger vi velger å skrive i, og det tredje er hvilken diskurs vi befinner oss innenfor.

Jo grundigere vi går inn i tekst, og jo flere analysemåter vi bruker på teksten, jo mer komplekst ser vi at samspillet er. Det gjelder både hvordan denne teksten forholder seg til virkeligheten, tekstkulturen og tiden den er skapt i. Det er likevel ikke alltid like lett å oppdage diskursen med en gang. Det å beskrive en diskurs handler om å gå på jakt etter det skjulte i en tekst. Hva kan vi lese ut av en tekst som ikke blir uttalt direkte i teksten?

I en diskursanalyse brukes gjerne begrepene [tekstuell kontekst](#), [Situasjonskontekst](#) og [kulturkontekst](#).

Oppgave

[Tekstanalyse og kontekst](#)

Oppgave

[Diskursanalyser](#)

Samspill i sammensatte tekster

Samspill i sammensatte tekster - innledning

Forfatter: Marita Aksnes, NRK

[Samspill i sammensatte tekster \(67772\)](#)

Dagens teknologi har gjort det mulig å kombinere skrift, bilde, lyd og film på mange måter. Hver av disse modiene eller teksttypene har sine kjennetegn, samtidig som ny mening og et spennende samspill kan oppstå i det de settes sammen. Men sammensatte tekster er ikke noe nytt, og vi finner tekster som kombinerer skrift og bilde langt tilbake i historien.

I dette kapitlet vil vi konsentrere oss om hvordan sammensatte tekster er komponert. Vi vil se nærmere på hvordan vi "leser" bilder, og på hva som kjennetegner skjermttekster, dvs. tekster vi leser på en skjerm. Vi skal også finne ut mer om hva musikk er, og se på samspillet mellom levende bilder og musikk.

Visuell grammatikk: Å lese bilder

Forfatter: Marita Aksnes, NRK

[Visuell grammatikk: Å lese bilder \(67776\)](#)

Chatte-tv ble ekstremt populært på begynnelsen av 2000-tallet. Her ser du Pernille Sørensen og Kristin Skogheim parodiere et chatteprogram.

Opphavsmann: [NRK](#)

Lesemåten i vestlig kultur går fra venstre til høyre. Kanskje husker du eksemplet fra KK1 om legemiddelfirmaet som ville selge hodepinetabletter i Nord-Afrika og lagde en tegneserie for å vise hvor effektive disse tabletene var, men glemte å undersøke leseretningen i landet. Den måten vi leser skriftlige tekster på, er tilsvarende for hvordan vi leser bilder.

Vi skal se nærmere på hvordan vi i vår vestlige kultur leser multimodale tekster, for eksempel reklameplakater og nettsider. Dette handler om hvordan innholdsmomentene i en multimodal tekst er plassert: Hvor er overskriften? Hvor er bildene? Hvilke bilder er plassert hvor, og hvor er den skriftlige teksten plassert?

Valgkampanje: SV tok i bruk overraskende metoder før valget i 1997.

Teoretikerne Gunther Kress og Theo van Leeuwen har forsket mye på dette. De har kommet fram til noen bestemte normer for hvordan vi leser bilder, og hvordan denne lesemåten endrer seg avhengig av tid, sted og kultur. På samme måte som språket har en "grammatikk", har også multimodale tekster sin "grammatikk". Vi kan kalle det en visuell grammatikk

Reading Images. The Grammar of Visual Design / biblio
<http://ndl.no/nb/node/77102>

Selv om leserretningen kan variere, mener Kress og van Leeuwen

Reading Images. The Grammar of Visual Design / biblio
<http://ndl.no/nb/node/77102>

:177 at det ligger noen prinsipper til grunn for hvordan vi leser multimodale tekster. Lesemåten vår er ikke tilfeldig. Vi skal se nærmere på tre slike faktorer, som også sier noe om bildekomposisjon: informasjonsverdi, framtredenhet og innramming.

Informasjonsverdi

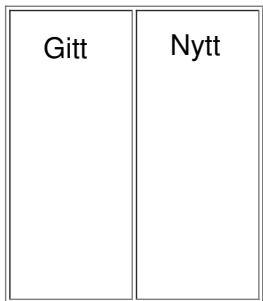
Forfatter: Marita Aksnes, NRK
[Informasjonsverdi \(67829\)](#)

I delen om tekstlingvistikk sa vi at vi vanligvis plasserer kjent informasjon først i en setning, deretter ny ukjent informasjon. Det samme gjelder for bilder. Et typisk eksempel på dette finner vi i "bli ny-reportasjer" i ukeblad: Bildet av "før" vil alltid være plassert til venstre, mens "nå" er plassert til høyre.

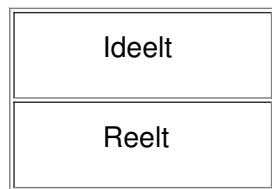
Informasjonsverdi vil si at elementene i en multimodal tekst vil ha ulik informasjonsverdi avhengig av hvor de plassert. Vi kan plassere element til høyre eller venstre, øverst eller nederst, eller i sentrum.

Vi leser bilder fra venstre mot høyre, og vi tenker oss at gitt eller kjent informasjon kommer først, deretter ny informasjon, slik modellen under viser:

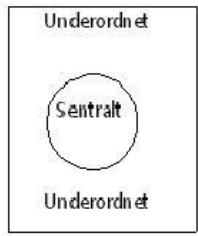

Mange nettsider har for eksempel en trestruktur plassert til venstre. Den ligger stabil, og her vil du finne kjent informasjon. Blikket vårt vil søke først til venstre, deretter mot høyre, og teksten har en horisontal struktur.

På reklameplakater vil du gjerne se et stort bilde av produktet øverst, og en utfyllende faktatekst nederst. Da ser vi på øverste del av bildet som det ideelle, mens det nederste som det reelle. Teksten får da en vertikal struktur. Da ser vi på det øverste som det ideelle, og det nederste som det reelle.

Strukturen kan også være sentrert. Da er det viktigste plassert i sentrum, og elementene rundt har roller som er underordnet sentrum.

Modell

Forfatter: [Marita Aksnes](#)

Framtredenhet

Forfatter: Marita Aksnes, NRK

[Framtredenhet \(67830\)](#)

Vi kan velge å framheve element på forskjellige måter. Slik kan mottakeren kan ledes til å se bestemte ting først og oppfatte disse som viktigere enn andre. Elementene fanger leserens oppmerksomhet på ulike måter avhengig av om de er plassert i forgrunnen eller bakgrunnen, størrelsen på elementene, kontraster osv.

Når noen elementer er mer framtredende enn andre, er det med på å gi teksten sammenheng slik at den blir koherent. Det oppstår en balanse i teksten, og det kan påvirke den estetiske følelsen når vi leser en multimodal tekst

Reading Images. The Grammar of Visual Design / biblio

<http://ndl.no/nb/node/77102>

:203.

Det å gi enkelte element mer vekt enn andre, ser vi tydelig når det gjelder lyd. I et musikkverk må noe framheves for å skape kontraster og spenning, for eksempel ved at noen toner spilles sterkere enn andre. Det samme gjør vi når vi snakker. Dersom vi snakker med samme tonefall og samme lydstyrke, blir det en monoton tekst å lytte til.

I en multimodal komposisjon kan vi framheve element på flere måter: Størrelse, skarphet, fokus, kontraster, plassering (høyt oppe, langt nede), perspektiv og kulturelle faktorer

Reading Images. The Grammar of Visual Design / biblio

<http://ndl.no/nb/node/77102>

:202.

Ved hjelp av lys og størrelse får bildet fram forskjellige kontraster.

Et stort bilde tiltrekker seg mer oppmerksomhet enn et lite bilde, men det er også viktig at bildet er skarpt og fokusert. Samtidig må det ikke være for detaljert, og det må fokusere på det som er relevant.

Her er det fargene som skaper kraftige kontraster.

Fotograf: [Curt Carnemark](#)

Kontraster ser vi tydelig når det gjelder fargebruk. Sterke farger fanger oppmerksomheten vår, men kan også stå i kontrast til hverandre. Det er knyttet konnotasjoner til en farge avhengig av kultur. I Norge er det vanlig å kle seg i svart i begravelser, i andre kulturer kler man seg i hvitt.

Perspektiv: Ved bruk av linjer og ulike størrelsесforhold skaper dette bildet både dybde og kontraster.

Også plassering av element i forhold til perspektiv er viktig. Hva er plassert i forgrunnen, og hva er plassert i bakgrunnen? Til slutt er også kulturelle faktorer viktig for hva som blir framtredende. Figurer har ulik verdi i ulike kulturer. Noen figurer kan gi positive assosiasjoner i en kultur, men kan være forbundet med noe negativt i andre.

Innramming

Forfatter: Marita Aksnes, NRK

[Innramming \(67831\)](#)

Den tredje faktoren er innramming. I en sammensatt tekst vil det være noen deler som hører sammen, mens andre deler er løsere knyttet til hverandre. Dette kan vi finne ut av ved å studere layouten i en tekst.

På en nettside eller i en avis vil det være rammer rundt artikler og bilder for å skille tekstene fra hverandre. Slik kan linjene signalisere hva som hører sammen. De elementene som hører sammen plasseres gjerne nær hverandre.

Vi kan også bruke farger for å vise hva som hører sammen. På nettaviser blir temaoverskrifter, som nyheter, kultur, sport, osv., markert på ulike måter. Noen nettaviser har valgt samme farge på alle temaene, men der overskriftene er satt inn i markerte rammer. Andre har valgt å gi hvert tema sin farge.

Oppgave

[Innramming](#)

Skjermtekster

Forfatter: Marita Aksnes, NRK

[Skjermtekster \(67832\)](#)

Tekster kan leses på mange måter. En roman eller en film er som oftest lineær. Vi leser sjeldent den siste siden i en roman først, og vi starter ikke med å se slutten av en film. Men hvor er begynnelsen og slutten på nettsidene til Dagbladet?

Tekstene vi leser på nettet, består nesten utelukkende av sammensatte tekster. Slike digitale tekster kalles gjerne skjermtekster, noe som forteller oss at det er en digitalisert tekst designet for en skjerm. Virkemidlene *hypertekstualitet*, *interaktivitet* og *multimedialitet* blir gjerne sett på som kjennetegn ved slike tekster

tekst.no. Strukturer og sjangerer i digitale medier / biblio
<http://ndla.no/nb/node/76925>

:17.

Hypertekstualitet

Forfatter: Marita Aksnes, NRK

[Hypertekstualitet \(68029\)](#)

Når du leser en nettside, kan du klikke på pekere som fører deg videre til andre nettsider. Dette kalles hypertekstualitet, og er en måte å strukturere tekstelementene i en skermtekst på.

I en tradisjonell skriftlig tekst vil vi lese fra venstre mot høyre, og det er tydelig hva som er tekstsens begynnelse og slutt. I en skermtekst opprettes derimot det relasjoner mellom tekstelementer ved hjelp av linker, pekere og noder.

Når du klikker på en peker, føres du via en link til en node. Slik blir det opprettet forbindelser mellom ulike tekstelement. Linkene kan være eksterne, dvs. at de leder ut til et annet nettsted, eller interne, dvs. at de fører til en annen side innenfor det samme nettstedet

tekst.no. Strukturer og sjangerer i digitale medier / biblio
<http://ndla.no/nb/node/76925>

:66.

Hypertekstualitet gir oss en annen måte å lese tekster på. Vi er ikke bundet på samme måte som når vi leser en tradisjonell tekst. En skermtekst kan ha flere pekere, og leserne kan velge å lese teksten slik de selv ønsker, alt etter hvilke pekere de følger. Hyperteksten sprenger alle rammer for en tradisjonell tekst: I en hypertekst kan vi finne alle kildene i fullstendig form, mens en trykt bok bare vil kunne inneholde referanser til andre verk, ev. korte beskrivelser som fotnoter

tekst.no. Strukturer og sjangerer i digitale medier / biblio
<http://ndla.no/nb/node/76925>

:68.

Det er likevel en viktig likhet mellom tradisjonelle tekster og skermtekster: kravet om sammenheng. Nodene vi kommer til etter å ha fulgt en peker, kan være skrift, bilde eller film, men det må være sammenheng mellom pekeren og noden.

Vi tenker gjerne at hypertekstualitet er noe vi bare finner i skjermtekster, men det finnes også tekster som ikke er laget for datamaskin som benytter seg av dette prinsippet

tekst.no. Strukturer og sjangerer i digitale medier / biblio

<http://ndla.no/nb/node/76925>

:68ff. I et leksikon kan du slå opp ord på kryss og tvers, og du vil neppe lese det lineært.

Dagens papiraviser og ukeblader er også hypertekster. På forsiden og/eller baksiden blir det presentert korte utdrag av viktige saker, men du velger selv leseretning. Det er fullt mulig å starte bakerst i avisene eller ukebladet og bla seg framover uten at det nødvendigvis går på bekostning av meningene.

Oppgave

[Hypertekstualitet](#)

Interaktivitet og multimedialitet

Forfatter: Marita Aksnes, NRK

[Interaktivitet og multimedialitet \(68042\)](#)

Interaktivitet forteller oss noe om kommunikasjonen mellom datamaskinen og brukeren. Hadde det ikke vært mulig med aktivitet på en datamaskin, ville den neppe vært så veldig populær.

Vi skal bruke de tre kriteriene valg, dialog og innflytelse for å forklare begrepet interaktivitet

tekst.no. Strukturer og sjangerer i digitale medier / biblio

<http://ndla.no/nb/node/76925>

:98.

I et dataspill kan du bli stilt overfor flere valg som vil føre deg inn på ulike veier. Du kan også være i dialog med maskinen og få tilbakemeldinger om feil eller alternative løsninger, for eksempel i arbeidet med en interaktiv oppgave. Et tredje viktig kjennetegn ved interaktivitet er brukerinnflytelse. Du kan ha mulighet til å være med å utforme tekstens komposisjon og innhold, for eksempel ved å redigere i teksten eller legge til nye pekere.

Nettsidene til Norges bidrag til [Expo-utstillingen](#) i Shanghai i 2010 er interaktive. Her kan du som bruker bestemme hvordan du vil se utstillingen. Vil du høre en stemme som snakker? Vil du se utstillingen i nattmodus? Hvilket språk vil du ha sidene på?

Multimedialitet kjenner vi igjen fra begrepet multimodal tekst. Skjermtekster gir oss mange muligheter til å produsere tekster der ulike teksttyper eller modier settes sammen. Det interessante her er å finne ut hvordan modiene virker sammen og utgjør en skjermtekst.

Når en multimedial tekst skal produseres, trenger man kunnskap innenfor flere fagfelt. Man må kunne noe om grafisk design, hvordan bilder og tekst skal settes sammen slik at budskapet blir formidlet på best mulig måte. Videre er typografi, fotografi og dramaturgi viktig, og kunnskap om hvordan et budskap skal illustreres

tekst.no. Strukturer og sjangerer i digitale medier / biblio

<http://ndla.no/nb/node/76925>

Oppgave

[Interaktivitet](#)

Skjermtekster og sjangrer

Forfatter: Marita Aksnes, NRK

[Skjermtekster og sjangrer \(70673\)](#)

Å dele skjermtekster inn i sjangre er ikke alltid like lett. Mye av det vi bruker Internett til i dag, har vi tidligere brukt, og bruker, andre medier til, som å lese bøker, se film eller høre på radio.

Samtidig har digital medieteknologi gjort det mulig med andre typer tekster, men som likevel vil ha sjangertrekk fra de tradisjonelle sjangrene. Blogg har trekk fra dagboksjangeren, mens chatting har trekk fra en muntlig samtale.

Ofte ser vi at skjermtekstene har trekk fra forskjellige sjangre, samtidig som nettsteder har noen fellestrekks uavhengig av sjanger. Et nettsted er dynamisk og i stadig endring, det er hypertextstuelt og multimedialt, og veldig mange er offentlige og dermed tilgjengelig for alle (sett vakk fra sider som krever passord).

Du kan lese mer om internett og moderne medier [her](#).

Oppgave

[**Analyse av nettsted**](#)

Blogger påvirker - oppgaver for kommunikasjon og kultur

Forfatter: Eli M. Huseby

[Bloggere og makt til å påvirke \(116065\)](#)

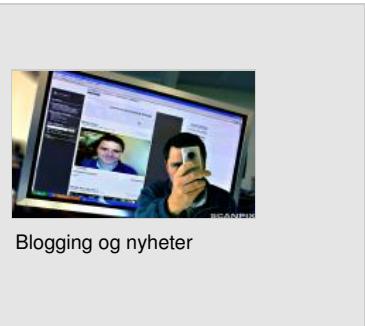
Sosiolog og rektor ved Markedshøyskolen, Trond Blindheim, kommer med følgende påstand: "Bloggere har fått definisjonsmakt", og den store amerikanske studien "The 2011 Social Media Matters" konkluderte med at 53 prosent av kvinnelige blogglesere festet stor lit til anbefalinger og råd fra de mest populære bloggerne.

- Leser du blogger?
- Hva slags blogger leser du i så fall?
- Hvilke bloggere kjenner du til?
- Kjenner du til mannlige bloggere?
- Hva blogger kvinner om?
- Hva blogger menn om?

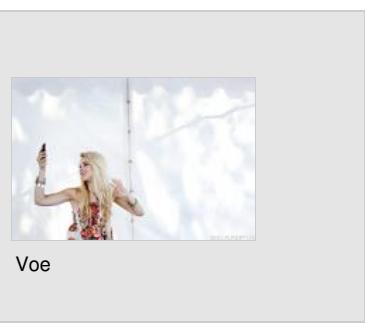
Voe

Les om blogging i artikkelen [CU, LOL og GAL](#) og innlegget "Natti" i Voes nedlagte blogg.

- Tenker du at slike blogger kan påvirke? I så fall: hvordan og hvem?

Blogging og nyheter

Voe

Kjente bloggere

Linnéa Myhre

- Hvilken påvirkningskraft har bloggere? Se på disse bloggene:

Caroline Berg Eriksen (kjent som "fotballfrue". Du finner henne på carolinebergeriksen.no)

er en av Norges mest kjente bloggere. Hun var i hardt vær høsten 2014 og i januar 2015.

Finn ut grunnen til det.

Linnéa Myhre (sinnabloggeren) som la ned bloggen sin på nyåret 2012 og samtidig ga ut boka *Ewig Søndag* på grunnlag av blogginnlegg om sin spiseforstyrrelse og depresjon. Du finner fremdeles avskjedsinnlegget hennes på nettet.

Andrea Badendyck (andreabadendyck.blogg.no) er en 19-åring fra Oslo som står bak en svært populær blogg.

Peter Kihlman (pappahjerte.blogg.no) annonserer at bloggen hans er for "tøffe menn med myke hjerter". Han har også utgitt bok med utgagnspunkt i bloggen sin.

Nettsida **blogglisten.no** rangerer de mest populære bloggene. Finn fram til de mest populære.

- Ser du noen fellestrek?

Hvor fornøyd er du med utseendet ditt?

Prøv å google "How happy are you with the way you look?". Du vil finne hundrevis – kanskje tusenvis – av oppslag, og mange av dem vil være fra blogger. Tenker du at bloggere som de som er nevnt her, kan være med å påvirke selvbildet vårt?

Analyse av blogg

1. Velg ett blogginnlegg fra én av bloggene som er nevnt i artikkelen. En blogg er en sammensatt tekst.
Hvilke modi er brukt?
Hvordan er de satt sammen, og hvordan vil du vurdere kommunikasjonen?
2. Dersom man skal overbevise og påvirke noen om noe, vil man måtte bruke retoriske virkemidler. Velg ett blogginnlegg du mener prøver å påvirke oss til noe som gjelder utseende og kropp, for eksempel ved å kjøpe noe. Se på hvilke retoriske virkemidler som er tatt i bruk, og vurder bruken.

Les mer

[Blogger påvirker](#)

["Jeg blogger, altså er jeg"](#)

Tale og kontentum

Forfatter: Marita Aksnes, NRK
[Tale og kontentum \(68063\)](#)

På fjernsyn, i radioprogram, i videosnutter, på film og på noen nettsteder er lyd og musikk viktige uttrykksmåter. Musikk og lydeffekter kan skape stemning og underbygge et innhold, og talemåten kan fortelle mye om en person. Lyd kan deles inn i tale, kontentum og musikk. Vi skal innledningsvis kort se på tale og kontentum (lydeffekter og lydkulisser), deretter følger en lengre del om musikk.

Når vi hører noen snakke, kan stemmebruken fortelle oss ganske mye om personen. Er han ung eller gammel, trist eller glad? Er stemmen monoton eller energisk? Er det en manns- eller damestemme? Snakker han/hun høyt, roper han/hun, eller hvisper han/hun?

Kombinasjonen stemmebruk, tonefall og dialekt gir oss mange måter å utforme tale på. Hvorvidt vi ser personen som snakker, vil også ha betydning for måten vi oppfatter talen på. Det er forskjell på å høre en stemme bare på radioen og å se vedkommende snakke på fjernsyn.

Siv Jensen om minoritetsombud / audio
<http://ndla.no/nb/node/73694>

Ordet kontentum kommer fra latin "contenere" som betyr innholde eller binde sammen. Når det brukes i forbindelse med lyd, kan det bety lydeffekter og lydkulisser. Vi bruker kontentum om opptak av lyd som verken er musikk eller tale, og kontentum er et viktig virkemiddel i både radio, tv og film.

Ventetid på harejakt: Kaffe / audio
<http://ndla.no/nb/node/73690>

Kontentum kan være fuglesang, en bil som kjører, lyden av skritt når noen går, vindsus, bølgesus osv. "Ved hjelp av lyder kan man skape hele verdener i hodet på den som hører. De fleste er klar over at man bruker lydeffekter i radio, men også i spillefilm legger man på mye lyd etter at filmen er spilt inn, for å skape en realistisk virkning"

Sammensatte tekster. Arbeid med digital kompetanse i skolen / biblio

<http://ndla.no/nb/node/76945>

:46.

Når du ser en film og noen blir slått, blir det gjerne lagt til et ekstra smell. Slik kan lyden påvirke hvordan vi tolker det vi ser, og det kan fortelle oss noe om hvor hardt slaget er

Sammensatte tekster. Arbeid med digital kompetanse i skolen / biblio

<http://ndla.no/nb/node/76945>

:47. Å sette sammen bilder og lyd kan gi mange spennende sammensetninger, og lydene kan være med på å utvide den måten vi ser bildet på.

Musikk

Forfatter: Marita Aksnes, Svein Sandnes

[Musikk \(68069\)](#)

Med musikk kan vi gi uttrykk for følelser og stemninger på en annen måte enn med verbalspråket. Musikk utgjør en viktig kunstnerisk og estetisk dimensjon både i samfunnet og i livet vårt, samtidig som musikk har vært, og er, viktig både sosialt og politisk.

Diktet "[Det finnes musikk](#)" av Stein Mehren er skrevet til den norske komponisten Arne Nordheims 70-årsdag, og det gir oss et innblikk i musikkens mange dimensjoner.

I denne delen vil du få en innføring i hva musikk er. Du vil lære om musikalske begreper og sjangerer for å kunne uttrykke deg mer presist om musikk. I mange sammenhenger inngår musikk i et tett samspill med levende bilder, for eksempel i reklame, film og på TV, noe vi også skal se nærmere på.

Når vi skal si noe om hva musikk er, og hvordan vi kan dele inn musikk, møter vi fort på utfordringer. Det kan derfor være lurt å betrakte musikken i sammenheng med resten av samfunnet og beskrive musikken ut fra det:

"All musikk opptrer i en bestemt kultur, til en bestemt tid og på en bestemt tid. Populærmusikken kan derfor ikke forstås uten at en også setter den inn i en sosial, kulturell, økonomisk, politisk og historisk kontekst"

WOW! Populærmusikkens historie / biblio

<http://ndl.no/nb/node/76943>

:22.

Musikk og identitet er også nært knyttet sammen, og vi sier gjerne at musikkopplevelsen er subjektiv. Når vi lytter til bestemte typer musikk, identifiserer vi oss ikke bare med bandet og musikken, men med hele kulturen som bandet er en del av. Klesstilen vår kan gjenspeile seg i musikken vi hører på, i alle fall til en viss grad, tenk bare på hip hop og black metal. Men det er langt fra alltid slik, heldigvis, og man kan høre på et bredt spekter musikalske sjangre helt avhengig av tid, sted og den settingen man er i.

Plateselskap og mediestasjoner er også med på å styre musikkvalgene våre, og vi slipper å høre det vi ikke vil høre. Lytter du til P3, vil du finne svært få, om ingen, danseband-hits på spillelistene. Og dersom det spilles, vil det nok helst ha en ironisk virkning.

Når du er på shopping, vil musikken være tilpasset butikkenes stil for å skaffe de riktige kundene. Eiere av kjøpesentre og butikker vet selvsagt også at musikk påvirker kundenes følelser. Hva skal de spille for å inspirere kundene til å handle?

Antikken og den musiske kunsten

Forfatter: Marita Aksnes, NRK

[Antikken og den musiske kunsten \(68077\)](#)

Ordet musikk kommer fra det greske ordet "mousiké", som står for den musiske kunsten eller musenes kunst. Musene var unge, vakre kvinner som var kunstens og vitenskapens gudinner.

I antikken var de musiske kunstene ikke bare sang og spill, men også diktning, dans og til og med astronomi. Den musiske kunsten var et uttrykk for den åndelige kulturen i motsetning til den fysiske, og menneskene kunne frambringe denne kunsten gjennom inspirasjon fra musene. Musen var en guddom som kunne ta bolig i bestemte menneskehjerter og bringe fram noe guddommelig gjennom dem

Musikk og tanke. Hovedretninger i musikkestetikkens historie fra antikken til vår egen tid / bibliotek
<http://ndl.no/nb/node/76941>

:7.

I denne episoden av *Mytekalender* på P2 kan du høre mer om musikkens mytologi og myten om "Orfeus og Evrydike".

Mytekalenderen på NRK P2 / audio
<http://ndl.no/nb/node/69792>

Det guddommelige perspektivet ved musikk er ikke det første vi tenker på i dag, men musikk er knyttet både til følelsene våre og til kroppen gjennom dans og bevegelse. Trancemusikk, som har utviklet seg fra house og tecno, vil få lytteren inn i transe ved nettopp å gjenta melodiske og rytmiske element.

Når du går på en konsert, er musikkopplevelsen noe som er der og da, og den er subjektiv. På samme måte som en roman kan leses på ulike måter, kan et musikkverk tolkes på mange måter, alt avhengig av hvor mye og hva slags musikk du kjenner til på forhånd.

Det er vanskelig å sette ord på hva musikk egentlig er. Musikk har gjerne blitt kalt organisert lyd, og den amerikanske eksperimentelle komponisten John Cage utfordrer tanken vår om hva lyd er i verket "4.33" (1952). Under urframføringen trådte en pianist inn på scenen, satte seg ned foran pianoet, lukket pianolokket, satte en stoppeklokke på pianoet og ble sittende der til det hadde gått fire minutter og trettitre sekunder.

Cages tanke var å få fram at all lyd kan være musikk. Det kunne være publikum som hostet, hvisket sammen, vrikket seg på stolsetene osv.

Barokken og affektlæren

Forfatter: Marita Aksnes, NRK

[Barokken og affektlæren \(68093\)](#)

I barokken på 1600-tallet blir man opptatt av at musikken har en mening. Tonene betyr noe, og musikk kan uttrykke bestemte følelser og stemninger. Dette kom til uttrykk i det som ble kalt *affektlæren*. Ordet affekt kommer fra latin og betyr sinnstilstand.

Affektlæren var en teori for hvilke tonearter og melodisprang som uttrykte hvilke følelser. Gikk melodilinen oppover, kunne den uttrykke glede, gikk den nedover, kunne den uttrykke sorg. I operaen *Dido og Aeneas* av den engelske barokkomponisten Henry Purcell finner vi den kjente "Didos klage" med stadig fallende melodilinjer, både i sangen og i basslinjen. Disse skal uttrykke Didos sorg over å se Aeneas reise fra henne. Etter dette faller hun død om.

[Sarah Connolly](#)

Bruk av sprang i en melodilinje kunne skape spenning, og til visse sprang var det knyttet bestemte følelser. Et kjent sprang er det som har fått navnet "djevelen" i musikken, som er en forstørret kvart, også kalt en tritonus. Dette intervallet blir brukt i mange musikkverk, for eksempel i innledningen til sangen "Maria" fra musikalen *West Side Story*. Du kan lese mer om [tritonus](#) i denne Wikipedia-artikkelen, og her finner du også flere eksempler på hvor dette intervallet er brukt.

Affektlæren er på mange måter musikkens svar på retorikken: Både affektlæren og retorikken har som mål å vekke bestemte effekter eller følelser hos mottakeren. Musikkestetikeren Johan Mattheson fant de retoriske fasene i musikken. Når komponisten skulle lage et musikkverk, måtte han gjennom de samme fasene som forfatteren som skulle bygge opp en tale.

I tillegg måtte komponisten ha psykologisk innsikt. Han måtte "føle" publikum og lage musikk slik at alle opplevde noe spesielt. Melodien måtte være lett, tydelig, melodiøs og elskverdig. Mattheson framhevet også forskjellen mellom dur og moll: Dur står for det lystige og frekke, moll for det vemodige og sarte

Musikk og tanke. Hovedretninger i musikkestetikkens historie fra antikken til vår egen tid / bibliotek
<http://ndl.no/nb/node/76941>

:170-171.

Rytme, melodi, harmonikk

Forfatter: Marita Aksnes, NRK

[Rytme, melodi, harmonikk \(68100\)](#)

Skal du beskrive musikk, kan det være nyttig å kjenne til begreper som melodi, rytme og harmonikk. Men det er forskjell på å beskrive populærmusikk og klassisk musikk, og innenfor populærmusikken er det mer vanlig å bruke uttrykk som "sound" og "groove".

Musikk oppstår når rytme, melodi og harmonikk kombineres. Sammen med instrumenter og vokal legger dette grunnlaget for mye forskjellig musikk. Antall musikere kan variere fra en person til flere hundre, og det finnes en rekke instrumentvalg. Dette er samtidig med på til en viss grad å definere de musikalske sjangrene.

Når noter spilles etter en puls og en taktart, oppstår en rytme. Det enkleste er å forestille deg hvordan du vil danse etter en bestemt type musikk, og hvordan du opplever at det er naturlig å bevege kroppen.

Skolekorpset som marsjerer på 17. mai, må marsjere i 2-takt eller 4-takt. Det blir ganske vanskelig å marsjere i 3-takt. Skal du derimot danse en klassisk vals, er 3-takt helt naturlig, og vals i 2-takt er ikke en gang et alternativ.

I vår vestlige kultur er taktartene 2/4, 3/4, 4/4 og 6/8 de vanligste, mens andre kulturer kan ha andre taktarter. Mye av dagens populærmusikk går i 4/4-takt, og det er enkelt å finne takten og pulsen når man hører på musikken.

Ifølge barokkens affektlære skulle melodien være enkel og elskverdig. Melodier kan utformes på et uendelig antall måter, og kan gi uttrykk for ulike følelser. Det som i første rekke spiller inn, er om sangen går i dur eller moll.

En harmoni oppstår når vi spiller flere toner samtidig som klinger sammen, gjerne tre eller fire. Dette kaller vi akkorder. Mange barnesanger og rock- og poplåter kan spilles med ganske få akkorder, gjerne bare tre eller fire, som gjentas. Det er vanlig å bygge opp en låt slik at akkordrekker i vers og refreng gjentas.

Tre viktige prinsipper du kan bruke for å si noe om oppbygning og struktur i musikk, er gjentakelse, variasjon og kontrast. I Kaizers Orchestras "Die Polizei" er melodilinjen den samme i versene, men teksten varierer. Begge versene avslutter på samme måte med ordene "Die Polizei". Deretter bygger låten seg opp mot refrengen som har et mer utfyllende lydbilde, og det blir sunget på engelsk. Slik vil en låt ha element av gjentakelse, variasjon og kontrast, og det blir struktur og sammenheng i låten, eller teksten.

[Teksten til "Die Polizei"](#)

Oppgave

Lytteoppgave

Å beskrive populærmusikk: "Sound" og "groove"

Forfatter: Marita Aksnes, NRK

[Å beskrive populærmusikk: "Sound" og "groove" \(68102\)](#)

Du vet når du hører Michael Jackson, Beatles, Abba, Metallica, Rammstein, Coldplay, Robbie Williams eller Lily Allen. Skrur du deg gjennom radiokanalene, vil du høre korte utsnitt av musikken som spilles.

Da kan du raskt gjøre deg opp en mening om hvilken kanal du vil lytte til basert på musikken. Utsnittene du hører, er det vi kan kalle sound. Det kan vi forklare som "et utsnitt av den totale klang og bevegelse i musikken"

WOW! Populærmusikkens historie / biblio

<http://ndla.no/nb/node/76943>

:27.

"Sound kan beskrives med metaforer ("blått", "dystert", "tørt"), med tekniske begreper ("elektronisk", "overstyrt") eller med musikhistoriske ("folkrocksound", "house-sound", "80-tallssound"), og henger selvfølgelig nøyne sammen med den musikktekhnologiske utvikling. Viktige stilistiske koder er å finne nettopp her"

WOW! Populærmusikkens historie / biblio

<http://ndla.no/nb/node/76943>

:28.

Det er også vanlig å bruke begrepet vokal. Det gir mer mening enn "tekst" og "melodi" når man skal beskrive populærmusikk. Da er det det vokale uttrykket og soundet som står i fokus, ikke nødvendigvis teksten og/eller melodien.

"Groove" forteller noe om den rytmiske strukturen, og sier mer enn bare hva taktarten er. Groove gjør at musikken gir oss en fysisk opplevelse, og det er groovet som får oss til å danse. I rock er for eksempel gjentakelse av riff og rytmiske figurerer helt sentralt. På et teoretisk plan kan dette virke monotont og kjedelig, men inviterer lytteren til følelsesmessig og fysisk respons for eksempel gjennom dans

WOW! Populærmusikkens historie / biblio

<http://ndla.no/nb/node/76943>

:30.

Oppgave

[Populærmusikk](#)

Musikalske sjanger

Forfatter: Marita Aksnes, NRK

[Musikalske sjanger \(68108\)](#)

Sjangerbegrepet innenfor musikken er noe ulikt det vi finner i litteraturen. Vi tenker gjerne mer på musikalske retninger eller strømninger med visse kjennetegn når vi skal klassifisere musikk. Vi kan grovt sett dele musikk inn i fire hovedstrømninger: Folkemusikk, klassisk musikk, jazz og populærmusikk.

Folkemusikken er den mest grunnleggende, på samme måte som folkediktningen, og er opphavet til både klassisk musikk, jazz og populærmusikk

WOW! Populærmusikkens historie / biblio

<http://ndla.no/nb/node/76943>

:22. Edvard Grieg hentet for eksempel elementer fra norsk folkemusikk i sine klassiske verk fra 1800-tallet.

Med klassisk musikk tenker vi i hovedsak på europeisk musikk fra 1500-tallet og utover. På 1600- og 1700-tallet finner vi de store kjente klassiske komponistene som Johann Sebastian Bach, Wolfgang Amadeus Mozart og Ludvig van Beethoven. Klassisk musikk bærer gjerne preg av et historisk perspektiv. De fleste av oss kjenner til historiske klassiske komponister, men kan du navnet på en nålevende klassisk komponist?

Jazz har sitt opphav i afroamerikansk musikk, noe også deler av populærmusikken har. Det er mange berøringspunkter mellom jazz og populærmusikk, men jazz er i dag etablert som en selvstendig tradisjon, og det er naturlig å skille disse fra strømningene fra hverandre.

Begrepet "populærmusikk" kan virke misvisende, og betyr ikke kun musikk som er populær. Det finnes mye klassisk musikk som er populær, for eksempel Ludwig van Beethovens "Skjebnesymfonien", men som ikke regnes som populærmusikk. Pop og rock er begreper som gjerne brukes om populærmusikk. Popmusikk kjennetegnes gjerne av et glattere uttrykk enn rock med tydeligere melodilinjer, mens rock har et mørkere bilde.

Abba er et popband, Metallica er et rockeband og Beatles er mer i overgangen pop/rock. Vi bruker begrepene pop og rock for å si noe om stilarter. Det er knyttet både forskjeller i verdier, livsstil og miljøer til disse begrepene. I boka Wow! Populærmusikkens historie blir forskjellen på pop og rock beskrevet slik: "Pop blir gjerne oppfattet som lettere og glattere, mer underholdningspreget, enn rock, som på sin side oppfattes mer seriøs eller autentisk. Pop assosieres gjerne med synthesizere og orkestrering, og et mykt og kommersielt kalkulert sound med lite improvisasjon, mens rock assosieres med el-gitarer og hese vokalister, friere og mer progressiv i uttrykket"

WOW! Populærmusikkens historie / biblio

<http://ndla.no/nb/node/76943>

:23.

Innenfor populærmusikken finner vi i dag mange retninger, og sjangerblanding er ganske vanlig. For eksempel finner vi sjangre som hard rock, indie rock, heavy metal, black metal, funk, disco, hip hop, house, electronica, country, blues, soul, reagge osv. Mange artister og band er krysninger mellom ulike sjangre, og de kan utvikle og endre musikkstilen sin over tid.

Oppgaver

[Din musikk](#)

[Musikksmak](#)

[Festivaler](#)

Musikk og bilde i samspill

Forfatter: Marita Aksnes, NRK

[Musikk og bilde i samspill \(68114\)](#)

På film og fjernsyn ser og hører vi musikk og levende bilder i samspill, men ofte tenker vi kanskje ikke så mye over musikken. Det betyr ikke at musikken ikke er viktig, og du hadde ganske sikkert lagt merke til om et TV- eller radioprogram ikke inneholdt musikk.

Musikken i en film, en TV-serie, en reklame eller et TV-program er styrende for hvordan vi oppfatter bildene og det som blir sagt.

Likevel blir filmmusikk viet lite oppmerksomhet i forhold til selve filmen, og i mange filmanmeldelser blir musikken knapt kommentert. Filmmusikk har imidlertid sin egen priskategori både når Amanda-prisen deles ut og ved andre større internasjonale filmutdelinger. I 2010 vant for eksempel Thomas Dybdahl prisen for beste filmmusikk i den norske filmen *Rottenetter*.

Også i reklame er musikk et viktig virkemiddel. Musikken kan brukes for å sette mottakerne i den rette stemningen, understreke budskapet og/eller forsterke det. Et eksempel på hvordan musikken forsterker handlingen finner vi i Tines reklame for yoghurt. Her er Bonnie Tylers kjente låt "Total Eclipse Of The Heart" brukt, men reklamen har fått tittelen "[Turn Around](#)". Reklamen er laget av reklamebyrået Try, og de skriver dette om reklamen på sine nettsider: "Målet med denne filmen var å minne folk på å kjøpe Tine Yoghurt. Glemmer man det, er det bare å snu."

Oppgaver

[Reklame](#)

[TV og musikk](#)

Fortellings- og fortellerteori

Fortellings- og fortellerteori - innledning

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Fortellings- og fortellerteori \(68382\)](#)

Fortellingen er trolig den tekststrukturen vi bruker oftest. I nesten alle sammenhenger og til alle døgnets tider setter vi sammen tekster som følger det grunnleggende mønsteret som fortellingen har.

Det er også en av de eldste tekststrukturene vi kjenner, og på samme tid en av de mest aktuelle. I alt fra 15000 år gamle hulemalerier til de siste Hollywood-filmene kan vi kjenne igjen den samme oppbygningen.

Når du forteller vennene dine om hva du gjorde i går, bruker du trolig den samme oppbygningen. Det samme gjelder mange av de tekstene vi møter i mediene, og som vi vanligvis ikke tenker på som fortellinger.

Forteller- fortellingsteori kan si oss noe om tekster på både et tekstuelt og et estetisk nivå (jf. Læreplanen).

I dette kapitlet skal vi se nærmere på hva som kjennetegner fortellingsstrukturen og hvorledes fortellingen som helhet er satt sammen.

Den episke ursituasjonen

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Den episke ursituasjonen \(68394\)](#)

Hva er det ved fortellingen som gjør at den er så ofte brukt? Litteraturforskeren Paul Ricoeur har sagt det slik: "Vi kommuniserer med utgangspunkt i våre egne liv, som i seg selv ligner en fortelling med en begynnelse, en midte og en slutt".

Selv om livet ofte starter litt mer dramatisk enn de fleste fortellingene, kan vi se klare paralleller til fortellingen. Det starter uten at vi vet så mye om hva som skal skje – vi må introduseres for alt rundt oss og vi må lære å kjenne de personene som er nær oss.

Etter hvert utvikler vi oss – vi setter oss kanskje noen mål med livet, og gjennom store deler av livet jobber vi for å nærme oss dette målet. Trolig opplever vi hindringer og farer på veien. De valgene vi har tatt tidligere får konsekvenser for oss senere, men som regel når vi målet i voksen alder, og kan bruke alderdommen til å se tilbake på livet og det vi har opplevd og kanskje konkludere med at det var et godt liv.

På samme måte er det med fortellingen. Den "presenterer en hendelseskjede der virkning følger årsak, og som er plassert i tid og rom"

Litteraturvitenskapelig leksikon / biblio

<http://ndla.no/nb/node/76903>

:11.

Som et eksempel på denne definisjonen, trekker Lothe til det vi kan kalle den minimale fortellingen: "Jon var lykkeleg, så såg han Peter, som eit resultat, var han ulykkeleg."

Litteraturvitenskapelig leksikon / biblio

<http://ndla.no/nb/node/76903>

:11–12.

Her har vi også å gjøre med en hendelse som er plassert i tid og der det er en sammenheng mellom årsak og virkning. Videre kan vi si at vi har å gjøre med en overgang – fra en lykkelig tilstand til en ulykkelig tilstand. Slike overganger er også vanlige i fortellinger.

I motsetning til f. eks. filmer og skuespill der handlinger skjer "her og nå" og i hovedsak i scenisk framstilling, er historien i fortellende tekster alltid fortidig – det blir i hovedsak referert til hendelser som allerede har hendt og hendelsene er avsluttet. På samme måte kan vi si at vi ikke kan fortelle om et helt liv før det er ferdig levd. Som mottakere er vi altså ikke øyenvitner til det som skjer. Det innebærer at noen må fortelle det til oss. Denne noen kaller vi i fortellerteorien for fortelleren. På mange måter kan vi tenke oss fortelleren som et øyenvitne som formidler det han har sett videre til en tilhører eller en leser.

Så langt kan vi derfor si at for at en fortelling skal kunne eksistere, må både en tilbakelagt hendelse og en forteller av denne hendelsen være på plass.

Til slutt må vi spørre oss: Hvorfor skal vi fortelle? Det mest åpenbare svaret på det spørsmålet er at vi forteller for å dele disse hendelsene med noen. I kommunikasjonsteorien kaller vi denne noen for mottaker, og dette svarer til det vi i fortellerteorien kaller tilhører eller leser.

Med det har vi presentert de delene som inngår i det vi kaller den episke ursituasjonen. Det er en betegnelse for den situasjonen som er mest grunnleggende i formidlingen av en fortelling. To personer sitter sammen. Den ene forteller om noe som har hendt. Den andre hører på. Denne situasjonen inneholder altså tre elementer:

En forteller	En eller flere tilbakelagte hendelser	En tilhører
--------------	---------------------------------------	-------------

Fotograf: Rolf ØhmanWalter Benjamin mente at kjedsomhet var det viktigste vilkåret for fortellingen. I det tradisjonelle

bondesamfunnet måtte arbeidet avsluttes når mørkret seg på. Folk samlet seg rundt de få lyskildene de hadde, og for å få tiden til å gå, kunne fortellingen være et tidsfordriv. Har vi det samme forholdet til det å fortelle i dag? Hva har forandret seg?

I møte med romaner, noveller og andre fortellende tekster, er denne fortelleren som regel ikke like synlig som det vi kan tenke oss han er i den episke ursituasjonen. I en skriftlig tekst blir nemlig fortelleren selv en del av teksten. Da kan det være vanskeligere å slå fast hvem som er forteller og hva som er det fortalte. Det finnes også ulike fortellertyper, og ikke alle er like pålitelige.

Også oppbygningen av historien og måten denne blir fortalt på varierer mye fra tekst til tekst. Selv om vi ofte ser igjen det samme mønsteret bygd opp etter årsak og virkning, finnes det et utall måter å legge dette fram på.

Til sist kan vi også si at det finnes et utall forskjellige leser, og i stor grad må historien legges fram på en måte som passer den aktuelle leseren.

Forfatter, tekst, leser

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Forfatter, tekst, leser \(68399\)](#)

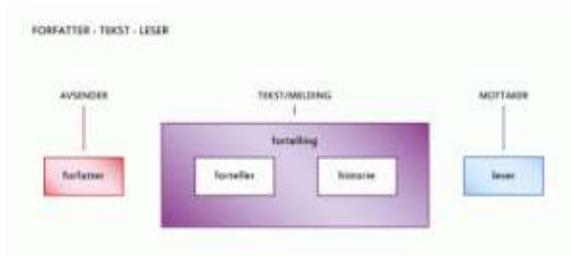

Når vi til daglig forteller muntlige historier til hverandre, er det lett å siå fast hvem som er forteller. Det er også lett å se at denne fortelleren tar ulike valg når han eller hun forteller. Kanskje legger han inn ulike stemmetyper eller bruker kroppsspråket for å framheve noe viktig. Fortelleren av muntlige tekster er konkret og tydelig.

Med en gang vi flytter fortellingen over til skrift (eller film), blir det vanskeligere å skille mellom *den* som forteller og *det* denne forteller.

Det er en vanlig feil å forveksle forfatter med forteller, kanskje nettopp fordi forfatteren på mange måter er lettere å se, selv om han ikke er til stede når vi leser boken.

Forholdet mellom forfatter, forteller, historie og leser kan vi sette opp i en modell:

Den store firkanten illustrerer den konkrete teksten vi leser. Innenfor denne finner vi de to abstrakte størrelsene – forteller og historie, som til sammen utgjør det vi kaller fortelling. Her skal vi først konsentrere oss om forfatteren, leseren og teksten.

Oppgave

[En liten analyse](#)

Den historiske forfatteren

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Den historiske forfatteren \(68402\)](#)

Når vi bruker ordet forfatter, tenker vi som regel på den personen som har skrevet teksten vi leser. Dette er en person som lever eller har levd og som vi kan møte eller kunne ha møtt i det virkelige livet.

Når vi hører muntlige tekster, kan denne virkelige personen og forfatteren være av stor betydning for oss. Som vi har sett tidligere i dette faget, har den relasjonen vi har til avsender ofte konsekvenser for hvorledes en melding blir utformet og hvilket innhold vi legger i den.

I en skriftlig tekst endrer dette forholdet seg – som regel er vi som leser en tekst ikke i kontakt med personen som har skrevet teksten. Ofte lever ikke forfatteren lenger, og vi vil derfor heller aldri kunne møte ham eller henne. For å tydeliggjøre denne forfatteren i forhold til andre elementer som vi skal komme inn på senere, skal vi kalle ham historisk forfatter. Dette begrepet viser da til det mennesket som lever eller har levd og står for den fysiske nedskrivingen av teksten.

Selv om det finnes [litteraturteorier](#) som i stor grad interesserer seg for denne forfatteren, vil mer tekstorienterte lesemåter ikke blande forfatteren inn i lesingen. Dette kan du lese mer om under [Litteratur og samfunn](#).

Oppgave

[**Historisk forfatter**](#)

Den historiske leseren

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Den historiske leseren \(68404\)](#)

Med begrepet leser forstår vi som regel han eller hun som leser den skrevne teksten. Denne leseren stiller seg til teksten på samme måte som den historiske forfatteren: han er utenfor teksten og vil selvsagt variere fra lesing til lesing. Vi skal derfor kalle ham for *den historiske leseren*. Begrepet viser altså til "deg" og "meg" og alle andre som en eller annen gang har lest teksten.

Under [Litteratur og samfunn](#) gis eksempler på at det finnes litteraturteorier med ulikt syn og ulikt fokus på denne leseren. For de tekstorienterte teoriene blir den historiske leseren et element som er vanskelig å forholde seg til: leseren varierer fra lesing til lesing og det er derfor vanskelig å bruke ham som et forskningsobjekt. I de mer leserorienterte teoriene er den historiske leseren derimot svært interessant, og innenfor fortellerteori er visse sider ved ham viktig å gjøre greie for.

Oppgave

[Selvbiografi](#)

Teksten

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes, NRK

[Teksten \(68405\)](#)

Tidligere har vi sagt at en tekst blant annet må være satt sammen av to eller flere setninger. Dette er noe av det som skiller en tekst fra en ytring.

Når vi arbeider med skjønnlitteratur, møter vi ofte tekster som tilsynelatende er satt sammen av flere tekster. Det kan for eksempel være en diktsamling, en novellesamling, en romansyklus osv. Innenfor litteraturteorien er det vanlig å lese slike samlinger og sykluser som en tekst – de enkelte tekstbrokkene står i et forhold til hverandre og kan ikke uten videre trekkes ut av den sammenhengen eller konteksten de står i.

For å gjøre forholdet mellom tekst og historisk forfatter og leser tydeligere, sier vi at teksten er den fysiske boken vi kan holde i.

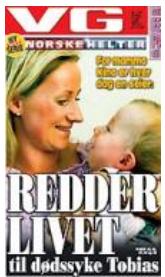
Oppgave

[Tekstanalyse](#)

Implisitt forfatter og implisitt leser

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Implisitt forfatter og implisitt leser \(68406\)](#)

Alle tekster – både saktekster og litterære tekster representerer visse verdier og normer. I saktekster er dette som regel knyttet opp til den funksjonen teksten har. Et personlig brev inneholder som regel andre verdier og følger i alle fall andre normer enn hva en fagartikkell gjør.

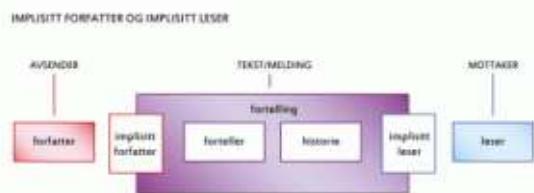
I litterære tekster er verdier og normer ofte knyttet opp til en idé om hvem av personene i teksten vi skal føle sympati med. For å si det litt enkelt: Helten i fortellingen blir gjerne skildret på andre måter enn skurken, og måten dette blir gjort på gjør det klart for leseren hvilke verdier som er viktige i teksten.

Dette kommer til uttrykk gjennom en rekke valg: hvorledes blir personene skildret, hva blir det sagt om handlingene deres, hva får vi vite om tankene deres osv. Når vi leser en tekst, danner vi oss derfor et bilde av hva som er tekstens norm eller verdi.

I en analyse av fortellergrep i en tekst kan det være en viktig oppgave å gjøre greie for hvilken norm eller hvilket verdisyn som preger teksten. Da er det også naturlig å knytte denne normen opp til noen, men vi kan ikke uten videre føre denne tilbake til den historiske forfatteren. Dette skyldes særlig to ting:

- 1) Vi har ikke uten videre "tilgang" til den historiske forfatteren.
- 2) Den historiske forfatteren kan i utgangspunktet skrive inn akkurat den normen han eller hun selv ønsker, men den trenger ikke være identiske med den historiske forfatterens egne verdier.

I den grad vi vil snakke om normen i verket, må vi plassere den et annet sted. I fortellerteorien er det vanlig å plassere denne normen i det vi kaller implisitt forfatter.

Den implisitte forfatteren er en abstrakt størrelse i teksten: vi kan aldri se eller høre ham direkte, men vi må tenke oss ham ut ifra de valgene som teksten bygger på.

På samme måte snakker vi også om en implisitt leser. Begrepet implisitt leser er en slags "tenkt leser" – altså den leseren som teksten er ment for.

Noen tekster kan ha mange ulike tenkte lesere. Noen kriminalromaner kan til for eksempel fint leses av både kvinner, menn, unge, gamle, høyreorienterte, venstreorienterte, din tante og deg selv.

Andre tekster vender seg derimot inn mot en mindre gruppe mottakere. Dette er tydeligst når vi leser barnebøker. Her er ofte språket, konfliktene og personene lette å forstå for et barn i en gitt aldersgruppe. Men også andre bøker og sjangerer retter seg ofte inn mot visse lesere.

Implisitt leser kan vi si både er et hjelpemiddel for den historiske forfatteren når han skal skrive for visse mottakere, og på samme tid kan vi tenke oss det som en kulturell sammensmelting mellom tekst og leser: både teksten og den historiske leseren er innenfor de samme kulturelle rammene.

Oppgave

Aldersgrupper

Autoral forteller

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Autoral forteller \(68407\)](#)

Vi har allerede sagt at fortelleren i en skriftlig tekst ikke er identisk med det mennesket som en gang har skrevet teksten. Fortelleren i skriftlige tekster er alltid en del av selve teksten.

Det finnes to hovedtyper fortellere. Modellen under [Implisitt forfatter og implisitt leser](#) viser det vi kaller *autoral* forteller. En slik fortellertype er ikke selv med i historien, men står utenfor handlingen og refererer. I novellen "Ei regnvåt fele" av Frode Grytten kan vi finne eksempel på en slik fortellertype:

Denne gongen kunne det ikke vere vinden. Nokon måtte ha banka. Korte, harde slag på ruta. Guten gikk for å opne, men bråstansa då han kom ut på glasverandaen. Under utelampa i regnet stod ein mager og høg mann (Frode Grytten: Eg blir her, eg drar ikkje, s. 84).

Den autorale fortelleren er den fortellertypen som likner mest på den vi kan forestille oss i den episke ursituasjonen: Han forteller nemlig bare det han logisk sett kan fortelle om: det ytre i historien og kan i utgangspunktet ikke si noe om tankene og følelseslivet til personene i historien. Han er derfor en objektiv fortellertype. Vi kjenner ham som regel igjen på bruken av tredjepersonspronomen som "han" eller "hun" om de personene som deltar i historien, og han refererer det disse har gjort og sagt.

En slik forteller kan logisk sett ikke vite alt om personene sitt indre – han kan bare gjenfortelle det han har sett og hørt, og det blir opp til leseren å danne seg et bilde av hva som skjer på personenes indre plan og hvilke motiver og mål de har.

I mange tekster finner vi likevel eksempel på en utenforstående forteller som også sier noe om det indre i personene. Han er med andre ord det vi kaller en allvitende forteller. Det at en forteller står utenfor handlingen og på samme tid kan gå inn i tankene til de enkelte personene vitner om stor makt.

Se nærmere på utdraget fra Gryttens novelle. Er det tegn i teksten på at vi har med en allvitende forteller å gjøre?

I den andre setningen er vi på vei inn i tankene til gutten, og vi får vite hvorledes gutten tolker lydene han hører: det er trolig ikke vinden, det høres mer ut som om noen banker på døren.

Det at vi også får kjennskap til personens tanker, gjør at vi som lesere også får føle på den samme spenningen som gutten kjenner, og historien blir ofte mer engasjerende enn den rene objektive fortelleren.

Personal forteller

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Personal forteller \(68409\)](#)

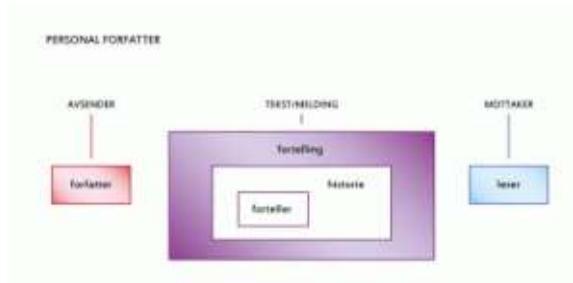
Som en motsetning til den autorale fortelleren som står utenfor handlingen, kan vi sette opp den personale fortellertypen. Denne kan enklest kjennes igjen på bruken av personlig pronomener som "jeg" i omtalen av seg selv.

Siden det også finnes eksempler på autorale fortellere som bruker personlig pronomener om seg selv, må vi også slå fast at en personal forteller selv er med i handlingen, han er altså en del av det det blir fortalt om. Det betyr likevel ikke at han trenger være en hovedperson, han kan godt være en bi-person og mindre sentral i historien, eller han være redusert til å være bare et "vitne" til det det blir fortalt om.

Frode Gryttens novelle "Eg blir her, eg drar ikkje" fra novellesamlingen med samme navn inneholder eksempel på en slik fortellertype:

"*Eg går fram i baugen på ferja. Det luktar tang og sjø. Eg går ikkje ned i salongen, orkar ikkje. Eg blir ståande ute på dekk*" (Frode Grytten: *Eg blir her, eg drar ikkje*, s. 26).

Her ser vi at den som forteller og den det blir fortalt om, er en og samme person. I dette tilfellet er fortelleren også den sentrale personen i handlingen. På den måten får vi også bedre kjennskap til hva og hvorledes denne tenker og føler. Synsvinkelen er lagt til denne fortelleren, og det er denne vinkelen leseren også må rette seg etter. I dette tilfellet er den som forteller også deltagende i hendingene det blir fortalt om. Da sier vi at fortelleren er dramatisert.

Men fortelleren kan også være uDRAMATISERT – da er han ikke en del av det fortalte.

I skriftlige fiksjonstekster står en fritt til å velge mellom autoral og personal forteller. Det gjør en for så vidt også i fiksjonsfilmer, men generelt kan vi si at autorale fortellere er mest vanlig her. Ett unntak fra dette kan vi se i Robert Montgomerys filmatisering av Raymond Chandlers roman [*Lady in the Lake*](#).

I denne filmen følger vi hovedpersonen Philip Marlowe trolig så tett som det lar seg gjøre. Seeren ser, hører og til en viss grad opplever det samme som hovedpersonen. Også tankene hans får vi kjennskap til.

Vi kan ikke sette opp regler for når det skal brukes autoral forteller og når det skal brukes personal forteller. Det som er viktig å tenke på er at valg av forteller får nokså store konsekvenser for teksten og ikke minst for dem som skal lese den. Vi får for eksempel et tettere forhold til og et mer personlig innblikk i personene om vi velger en fortellertype, og i noen fortellinger er nettopp det et viktig poeng. I tekster som for eksempel tar opp nære og intime temaer kan en personal forteller legge fram opplysninger og fange stemninger som en autoral forteller ikke uten videre kan. I mange tekster foregår også hovedhandlingen på et indre plan – i sjelelivet til personene. Også i slike tekster vil en personal forteller ha en fordel.

En autoral forteller gir derimot teksten et mer dokumentarisk preg og framstår som objektiv. Han er også ofte åpnere for leseren – det er færre føringer i teksten, og i større grad blir det opp til hver enkelt leser å danne seg et bilde av personene.

Skjemaet nedenfor oppsummerer forskjellen mellom de to formene for forteller.

Fortellertype	Deltar i historien	Pronomen/tiltale	Forhold til det fortalte	Eksempel
Autonal	Nei	3.pers: han, de... eller særnavn	Objektivt	"Guten gikk for å opne, men bråstansa då han kom ut på glasverandaen."
Personal	Ja	1.pers: jeg, min...	Subjektivt	"Eg går ikkje ned i salongen, orkar ikkje."

Pålitelig og upålitelig forteller

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Pålitelig og upålitelig forteller \(68410\)](#)

Når vi hører noen fortelle noe til oss, kan vi enten tro på det som blir fortalt, eller ikke tro på det.

I en skriftlig tekst sier det seg nesten selv at forfatteren har siste ord i det å bestemme utforming. Vi tenker derfor ofte på ham som en autoritet i teksten.

I selve lesesituasjonen stiller det seg imidlertid noe annerledes – her er ikke forfatteren til stede, og vi er i stedet prisgitt fortellerens vilje til å fortelle "sannheten" og ikke minst de kunnskapene denne måtte ha om det fortalte.

I skriftlige fiksjonstekster er det nærmest en norm at fortelleren er til å stole på. Som leser kan vi som regel ikke vite alt om det universet som historie finner sted i – fortelleren må velge ut den informasjonen som er viktig for å forstå handlingen. Ofte er det også slik at den informasjonen vi får av fortelleren, inneholder viktige forutsetninger for både å forstå hvorfor personene tenker og handler som de gjør, og ikke minst hvorfor det går som det går til slutt.

Litteraturprofessor Jakob Lothe

Fiksjon og film. Narrativ teori og analyse / biblio

<http://ndla.no/nb/node/77896>

:36 trekker fram et eksempel fra Bibelen som illustrerer dette: "I landet Us bodde det en mann som hette Job. Han var en ærlig og rettferdig mann, som hadde age for Gud og holdt seg fra det som vondt var."

Dette er fra innledningen av *Jobs bok*, og det vi får høre om hovedpersonen Job her er helt avgjørende for å forstå konflikten i historien: Job gjør aldri noe galt og handler alltid slik Gud vil. Likevel mister han alt han eier.

I fortellingen om Job er vi avhengig av en **pålitelig forteller** – en som forteller sannheten og som ikke bryter med normen i verket. Som vi har sagt ovenfor, er normen i teksten alltid knyttet til den implisitte forfatteren, og i dette tilfellet kan vi si at normen og den implisitte forfatteren har et ønske om å formidle et kristent budskap.

Det er ingenting i fortellingen om Job som indikerer at fortelleren ikke snakker sant, og vi velger derfor å tro på fortelleren i teksten og akseptere ham som en pålitelig forteller.

Av og til kan vi derimot se tegn i teksten på at fortelleren ikke forteller hele sannheten, eller sannheten i det hele tatt. Lothe har satt opp tre trekk som kjennetegner en **upålitelig forteller**:

- 1) Fortelleren har begrenset kunnskap eller innsikt i det han forteller om.

2) Fortelleren er sterkt personlig engasjert (på en måte som gjør både framstilling og vurdering påfallende subjektiv).

3) Fortelleren syns å representere et "verdisystem" som kommer i konflikt med det den samlet representerer.

En upålitelig forteller er i høy grad med på å gi fortellingen et vakkende og usikkert preg, men dette er et virkemiddel som kan ha nokså sterk virkning på den som leser verket, og det tilfører ofte en ekstra dimensjon til det å lese. Dette er et fortellergrep og et virkemiddel som vi selv sagt må føre tilbake til og sette opp mot den implisitte forfatteren. En upålitelig forteller vil nemlig bryte med den normen som den implisitte forfatteren representerer. Gjennom bruken av den upålitelige fortelleren blir leseren involvert i fortellingen på et nytt nivå: Vi får selv ta del i en ganske konkret følelse: kan vi egentlig støle på det vi leser nå...? Et slikt spørsmål kan i seg selv være en sentral verdi i et verk.

Fiksjon og virkelighet

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Fiksjon og virkelighet \(68411\)](#)

Vi tenker ofte på saktekster og fiksjonstekster som to tekstgrupper som har et grunnleggende forskjellig forhold til virkeligheten: Saktekster legger fram noe som faktisk har hendt, mens fiksjonstekster legger fram noe som er oppdiktet og som i utgangspunktet ikke har hendt i det virkelige.

Det finnes likevel en del likheter mellom saktekster og fiksjonstekster som gjør at dette skillet kanskje er mer komplisert enn vi i utgangspunktet tenker oss.

1:1?

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[1:1? \(68413\)](#)

Et kart med 1:1-forhold er en framstilling eller speiling av omverdenen, men det er en speiling der alle elementer kan spores direkte tilbake til denne omverdenen. Et slags kriterium ved de fleste saktekster er at innholdet i dem på samme måte skal vise til noe virkelig, noe som har hendt eller er sagt, og som den som leser teksten skal kunne kontrollere om stemmer eller ikke.

Et slikt 1:1-forhold har vi ikke til fiksjonstekster. Der er det nettopp det oppdiktede som danner hovedinnholdet i teksten. Det vi leser om trenger ikke ha hendt, og selv om mange fiksjonstekster prøver å framstå som realistiske, legger de ofte fram historier som trolig aldri kan skje. Slike normer faller helt igjennom i saktekster, og i de tilfellene det faktisk skjer, blir teksten regnet for å være juks, bedrag og mer eller mindre ubruklig.

Mye av den kunnskapen vi tilegner oss om verden kommer til oss gjennom tekster. Det innebærer også at kunnskapen kommer til oss gjennom den måten andre serverer oss den på – vi leser alt i avisene som om det er sant. Fortelleren i litterære tekster som vi har sett på ovenfor, viser oss at det finnes ulike typer fortellere og ulike måter å fortelle på. Valg av fortellemåte får også til dels store konsekvenser for vår måte å forstå teksten på.

En personal forteller vil som regel legge fram et nokså ensporet syn på det som har hendt, en autoral forteller har i noen tilfeller ikke tilgang til de ulike personenes meninger og tanker om det som skjer. Er fortelleren dramatisert – har han selv opplevd det han forteller om, eller er han udramatisert – står han utenfor hovedhandlingen? Er han i det hele tatt pålitelig? Kan vi egentlig stole på det han sier?

Selv om fiksionslitteratur på mange måter skiller seg fra saktekster, har de det til felles at også saktekster handler om å legge fram noe som har hendt og at det i hovedsak blir gjort av en fortellerstemme.

Det innebærer blant annet at det må gjøres et utvalg. Alt kan ikke fortelles, men gjennom en lengre prosess må den som skal legge fram historien velge ut sider ved handlingsforløpet som på best mulig måte tjener det som skal fortelles. At forfatteren har gjort et utvalg, er noe leseren må være bevisst på.

På den måten blir både fiksjonsteksten og sakteksten en subjektiv fortelling som på ulike måter er farget av den som legger fortellingen fram. Både når vi leser fiksjonstekster og saktekster, bør vi derfor prøve å finne fram til den implisitte forfatteren. Dersom vi klarer å gjøre greie for denne, kan vi også bli mer bevisst over hvilken sannhet og hvilke verdier som råder i teksten.

Som leser er dette viktig å tenke over av to årsaker:

1) I hvilken grad kan vi rekne med at sakteksten gir oss hele sannheten?

2) Kan fiksjonstekster også si oss noe sant?

Mellan fiksjonstekster og saktekster går det i utgangspunktet et viktig skille i spørsmålet om hva som er virkelig og hva som er oppdiktet, men som vi har sett på her, kan dette skillet diskuteres, og ofte er det en uklar grense mellom de to.

I fiksjonstekster er naturlig å tenke på valg av forteller som et resultat av forfatterens ønske om å oppnå en gitt effekt i teksten. Fortellertypen i slike tekster kan vi derfor se på som et virkemiddel.

Når det gjelder saktekster, er den tradisjonelle normen at disse skal formidle et hovedsyn som er avsenderens eget. Vi forventer også at innholdet skal være sant, og ofte at det også skal være objektivt. Fortellemåten som er brukt i saktekster kan likevel styre teksten i andre retninger.

Oppgave

Forfatter og tekst

Gonzo-journalistikk og feature

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland

[Gonzo-journalistikk og feature \(68417\)](#)

I nyere journalistikk er det i noen miljøer etter hvert vokst fram en erkjennelse om at en tekst aldri kan være objektiv eller nøytral, og kanskje bør den ikke være det heller?

En tidlig variant av denne erkjennelsen er kjent som *gonzo-journalistikk*. Denne formen for journalistikk blir som regel knyttet til journalisten Hunter Stockton Thompson (1937 – 2005), og er kjennetegnet av blant annet å være en blanding av fiksjon og fakta.

Flere av de trekkene vi har trukket fram ved den upålitelige fortelleren, er også typiske for gonzo-journalistikken: fortelleren har ofte begrenset med kunnskap om det han skriver om, og ikke minst – han er sterkt subjektiv.

Les mer om [Hunter S. Thompson](#).

En mer moderat versjon av gonzo-journalistikken er det vi kaller feature eller feature-artikler. Slike artikler er også preget av en tydelig journalist – altså en journalist som gir teksten et personlig preg gjennom å fortelle hvorledes hun eller han selv opplever det det blir fortalt om. Det kan skje ved å formidle sanseinntrykk, personlige meninger, skildre stemning og selvsagt bruke personlig pronomener eller jeg-forteller.

Slike feature-artikler er blitt særlig vanlige i helge-utgavene i de største avisene, både i Norge og verden ellers. Her hjemme kjenner vi blant annet VG Helg og Dagbladet endelig helg.

Både gonzo-journalistikk og feature-artikler representerer et litt annet syn på formidling av nyheter og sannhet enn det de tradisjonelle avis- og medietekstene har: Sannhet kan godt være subjektiv og farget av personlige meninger.

Oppgave

[Vinkling](#)

De store og de små fortellingene

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[De store og de små fortellingene \(68418\)](#)

I starten av dette kapitlet så vi på hvorledes fortellingen har endret seg fra å være først og fremst muntlig til å bli i større grad skriftlig i vår tid. En slik overgang påvirker selvsagt tekstkulturen – tekstene endrer karakter og utforming, men det har også konsekvenser for samfunnet ellers.

Her kan du lese mer om [muntlig og skriftlig kultur](#).

Men selv om tekstkulturen på mange områder har endret seg, kan vi også i skriftlige og moderne tekster finne igjen mange av de strukturene eller mønstrene som de muntlige bar preg av.

Funksjonene i fortellingen

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Funksjonene i fortellingen \(68646\)](#)

Folkloristen og språkforskeren Vladimir Propp (1895 – 1970) er særlig kjent for å vise hvorledes mange fortellinger, særlig folkeeventyr, er bygd opp av faste strukturer og mønster.

Det er en del fordeler ved å bygge tekster opp etter slike faste mønster – de er blant annet enklere å huske, og i en muntlig kultur er det ofte avgjørende for om teksten overlever eller ikke.

Et resultat av Propp sitt arbeid er [funksjonsanalysen](#). Det er et analyseskjema som viser de vanligste elementene og funksjonene et eventyr er bygd opp av, og som går igjen mer eller mindre uendret i de fleste eventyrene.

Selv om Propp konsentrerte seg om undereventyr, kan vi også finne svært mange av de samme funksjonene og elementene igjen i nyere tekster som aldri har vært noe annet enn skriftlige eller sammensatte tekster. Litteraturforskeren Umberto Eco har blant annet funnet mange av de samme funksjonene i James Bond-romanene til Ian Fleming.

Oppgave

[Propp](#)

Propps arbeid viser at mange fortellinger er bygd opp etter mer eller mindre det samme mønsteret. Men vi kan også se at det finnes faste og allmenne fortellinger på et mer generelt nivå.

Ulike grunnfortellinger

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Ulike grunnfortellinger \(68660\)](#)

Filosofen Johan Fjord Jensen mener det finnes fire forskjellige grunnfortellinger som den globale tekstkulturen er knyttet opp til:

- **Individets** grunnfortelling, som er den fortellingen vi forteller om oss selv.
- **Slektens** grunnfortelling, som er fortellingen om den tradisjonen og de familiære røttene vi har.
- **Nasjonens** grunnfortelling, som handler om landet og tar opp i seg alle slektsfortellingene.
- **Verdens/Guds** grunnfortelling om hvorledes verden er blitt til og utgjør en helhet av alle nasjonene.

Oppgave

[Fire fortellinger](#)

Fjord Jensens inndeling kom som en reaksjon på sosiologen og litteraturviteren Theodor Adornos påstand om at etter postmodernismen (lenke til kk2, kap 6) er "de store fortellingene døde". Adorno så på den postmoderne verden som oppstykket og fragmentert, og mente derfor at de store fortellingene om verden, nasjonen og slekten og de sannhetene disse inneholder, ikke lenger er gyldige eller levedyktige. Den postmoderne verden er i stedet satt sammen av, eller rettere sagt oppdelt i mange små fortellinger som vi kan sette sammen eller plukke fra hverandre som vi vil og føler for.

Den fortellingen som merker seg ut som den største, er Guds grunnfortelling i de ulike religionene. Tradisjonelt sett er det denne som inneholder den endelige og udiskutabile sannheten om alt og alle. Den forteller om hvorledes verden ble skapt, hvorledes alt og alle i skaperverket skal forholde seg til hverandre og ikke minst hvorledes det skal gå til slutt.

Oppgave

[Guds grunnfortelling](#)

Litteratur og samfunn

Litteratur og samfunn - innledning

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Literatur og samfunn \(68661\)](#)

I forbindelse med kapitlet om forteller- og fortellingsteori så vi at forholdet mellom fiksjon og virkelighet er komplisert. Som en kort oppsummering kan vi si at saktekster ideelt sett har et 1:1-forhold til virkeligheten og sier noe sant eller usant om denne gjennom å gi et eksakt speilbilde av den. Et slikt 1:1-forhold har vi ikke mellom fiksjon og virkelighet, men de kan likevel si noe sant om virkeligheten på et mer generelt og overført nivå.

Dette forholdet mellom tekst og virkelighet i fiksjonstekster danner på mange måter et slags utgangspunkt for store deler av litteraturteorien, og på samme tid grunnlaget for viktige spørsmål i møte med litterære tekster: Hva er det egentlig vi vil finne ut av når vi studerer litteratur? Hva er mening? Hvor oppstår mening?

I dette kapitlet skal vi se nærmere på teorier om forholdet mellom virkelighet og tekst, først og fremst i forhold til skjønnlitterære tekster. Og med skjønnlitteratur tenker vi i hovedsak på tekster som har et oppdiktet innhold og som dermed ikke har et 1:1-forhold til virkeligheten.

I stor grad kan slike tekstteorier, både teorier vi har sett på allerede og teorier vi skal se nærmere på her, også si noe om de ulike nivåene en tekst er bygd opp av. Både det grammatiske, det tekstuelle og det estetiske nivået er interessante for litteraturforskningen, men de ulike teoriene har ulik vektlegging av disse nivåene.

Selv om de teoriene vi skal se nærmere på ofte gir ulike lesinger av de samme tekstene, kan vi godt si at de utfyller hverandre. Det vil likevel være slik at noen teorier egner seg bedre på, og kan si mer om, visse tekster enn hva andre tekstteorier kan, og for en litteraturforsker vil en del av arbeidet ofte bestå i å velge en velegnet teoretisk innfallsinkel til teksten, eller kanskje også kombinere element fra flere teorier.

Kommunikasjonsmodellen og hovedretninger innen..

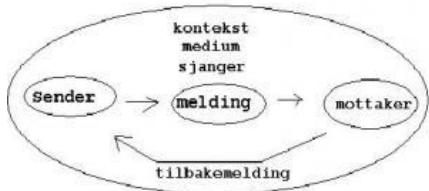
Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Kommunikasjonsmodellen og hovedretninger innenfor litteraturforskningen \(68665\)](#)

Det er mange måter å dykke ned i litteraturteorien på. Vi kan orientere oss etter både teoretiske "skoler" – altså ulike retninger i litteraturteorien, sentrale litterære spørsmål eller som vi skal gjøre her: etter hvilket element i den enkle kommunikasjonsmodellen teorien fokuserer på.

Modellen som du kjenner fra tidligere, kan vi sette opp slik:

Kommunikasjonsmodellen

Forfatter: [Stikkord](#)

Langt på vei kan vi plassere ulike teorier om litteratur etter hva de fokuserer på i denne modellen. Vi skal se særlig på fire teorier som hver vektlegger sitt element i modellen:

- 1) Avsender: historisk-biografisk metode
- 2) Tekst: Nykritikken
- 3) Mottaker: reader-response
- 4) Kontekst: Nyhistorisme

Til hver av disse teoriene er det flere nærliggende teorier som vi også kommer inn på.

Nyhistorismen

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Nyhistorismen \(68667\)](#)

Om du allerede har jobbet med diskursanalyse, vet du at en sentral idé i denne metoden er at alle tekster bærer spor av det samfunnet eller den kulturen teksten er oppstått i. På den måten kan tekster speile kultur og samfunnsforhold, og for mottakeren er dette ofte viktig kunnskap når en skal finne fram til hva som er meningen i de meldingene som blir sendt.

Nyhistorismen bygger på det samme idégrunnlaget: alle tekster må vi se på som en del av en større diskurs, og for å forstå teksten, må vi også kjenne diskursen den inngår i.

Litteraturen kan vi på sin side si er en bit av et større tekstsamspill der mange typer tekster til sammen er et produkt av det samfunnet de har oppstått i. Alle samfunn vil dyrke fram tekster som er "godtatt" og fortrenge tekster som ikke er det. På den måten kan den totale tekstkulturen si oss mye om samfunnet ellers. Det er da også et av målene med nyhistorismen.

Utifra det kan vi også si at nyhistorismen ikke feller noen dom verken over litteratur eller kultur, men heller har et overordnet perspektiv på de begge.

Intertekstualitet

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Intertekstualitet \(68670\)](#)

Det er særlig gjennom det vi kaller intertekstualitet at nyhistorismen ser tekst som en del av en større diskurs.

Det finnes ulike syn på hva intertekstualitet er. Vi skal presentere de to som er mest aktuelle for nyhistorismen:

- 1) Intertekstualitet handler om å låne uttrykk og innhold fra andre tekster og bruke dem til å utvide innholdets egen (nye) tekst.
- 2) Intertekstualitet handler om et samspill mellom to eller flere tekster der en ser på forholdet mellom litteraturen og verden ellers.

Om du i dag skal skrive en tale og innleder den med ordene: "Jeg har en drøm", vil mange av tilhørerne dine trolig tenke på Martin Luther Kings kjente tale med tittelen "[I have a Dream](#)", der setningen "I have a dream" går igjen nærmest som et refregng. De fleste av tilhørerne dine vil trolig også forvente tematiske og verdimeslige koplinger mellom din tale og Kings tale. Slik intertekstualitet kaller vi **allusjoner** og er svært vanlig. Virkningen kan være svært sterkt: gjennom små lån eller henvisninger til andre tekster, kan en utvide innholdet i sin egen tekst og ikke minst dra nytte av de kreftene som finnes i andre tekster.

Men intertekstualitet kan også handle om lån fra verden eller samfunnet ellers. Det utvidede tekstbegrepet er i denne sammenhengen svært viktig. Gjennom å studere de lånene og koplingene det litterære verket har til andre tekster i samfunnet, kan de også speile dette samfunnet og si leseren noe viktig om det.

I forhold til nyhistorismen trenger vi ikke velge den ene formen framfor den andre, men konsentrere oss om hovedpoenget i dem begge: Intertekstualitet handler om "alle tenkelige forbindelser mellom tekster (likheter, forskyvninger, forutsetninger osv)"

Litteraturvitenskapelig leksikon / biblio

<http://ndla.no/nb/node/76903>

Oppgave

Nyhistorismen og kontekstbegrepet

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Nyhistorismen og kontekstbegrepet \(68672\)](#)

I den nyhistoristiske metoden ligger det også et syn på teksten som sier at en tekst må forstås ut fra sin egen samtid. I praksis innebærer dette at en må forstå konteksten for å forstå teksten, og for nyhistorismen er nettopp konteksten like interessant som nettopp teksten.

Det er likevel viktig å huske på at i nyhistorisk tenking henger nettopp tekst og historie tett sammen, og at en ikke kan skille det ene fra det andre. Det er nemlig bare gjennom tekster at vi har tilgang på kontekst!

Med tanken om at alle tekster bærer preg av det samfunnet de oppstår i, kommer det også som en konsekvens at alle tekster i større eller mindre grad er intertekstuelle. De inneholder andre spor og rester av andre tekster – fiksjonstekster og også andre teksttyper som for eksempel lovsamlinger, brev, artikler, eller muntlige og sammensatte tekster.

Innenfor nyhistoristisk tenking trenger ikke intertekstualiteten være bevisst, og i de fleste tilfellene er den kanskje ikke det heller. Forfatteren, skaperen av verket, er selv påvirket av den diskursen han lever innenfor, og det er utenkelig at dette ikke påvirker ham i det han skriver også.

Det er likevel ikke forfatteren som er mest interessant for nyhistorismen, men derimot det samfunnet eller den kulturen han lever eller har levd i, og som har påvirket forfatteren. Et verk vil kunne vise leseren hvilke ideer og ideologier som er rådende og sterke innenfor en kultur.

På samme tid kan verket påvirke kulturen. Gjennom å være et talerør for rådende tanker i samtiden, blir verket også med på å forsterke disse. Å lese et verk med nyhistoristiske briller, kan derfor vise oss hvor mye makt det ligger i tekster.

Oppgave

[Lav Erlend Loe](#)

Nyhistorismen åpner for en kanondebatt

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Nyhistorismen åpner for en kanondebatt \(68691\)](#)

Med dette fokuset på konteksten og diskursen, retter nyhistorismen fokuset vekk fra spørsmålet om hva som er god litteratur basert på litterære kriterier. Spørsmålet om i hvilken grad teksten kan si noe om samtiden blir viktigere. Dette åpner opp for en debatt rundt den litterære kanonen.

En litterær kanon er en slags vedtatt liste over hvilken litteratur eller hvilke verk som er gode, og som medlemmene innenfor det aktuelle kulturfellesskapet bør kjenne til. Tekstene som inngår i en kanon blir derfor ofte stående som viktige verk for ettertiden.

[Den norske litterære kanon 2007](#)

I Norge er for eksempel Ibsen, Bjørnson, Kielland og Lie forfattere som har skrevet verk vi i dag regner med til den norske litterære kanonen. I tillegg er for eksempel Amalie Skram, Sigrid Undset, Knut Hamsun, Johan Falkberget, Tarjei Vesaas, Kjartan Fløgstad, Cecilie Løveid og Jon Fosse forfattere som alle blir regnet for å være sentrale og viktige. Men hvorfor nettopp disse?

I stor grad kan vi slå fast at verkene som disse forfatterne har skrevet, blir trukket fram på grunn av litterære kvaliteter. Spørsmålet om litterær kvalitet er gjerne aktuelt innenfor mer tekstorienterte teorier som for eksempel nykritikken eller formalismen, men med nyhistorismen som utgangspunkt er det gjerne helt andre kriterier som gjelder når en skal sette sammen en kanon.

Frid Ingulstad / video

<http://ndla.no/nb/node/74286>

For nyhistorismen vil fokuset altså ligge på i hvilken grad teksten også sier noe om konteksten, og særlig er det maktstrukturene i konteksten en vil prøve å vise. Gjennom intertekstualitet viser teksten hvilke verdier, kultur, ideologier og tankegods teksten er bygd opp av og som trolig står sentralt i teksts kontekst.

Romaner som *Da Vinci-koden* av Dan Brown eller romanserien *Twilight* av Stephenie Meyer, blir som regel ikke regnet for å være særskilt god litteratur eller godt skrevet, til tross for at de har mange leser.

I et nyhistoristisk perspektiv kan det derimot være interessant å trekke fram slike tekster. Vi kan spørre oss om hvorfor nettopp disse tekstene i det hele har kommet til uttrykk, på hvilken måte de er et talerør for sin samtid og ikke minst hvilke spor av intertekstualitet finner vi i dem? Hva er det som kommer til uttrykk, ikke i selve verket, men i selve utgivelsen av det, og hvorledes påvirker dette kulturen tilbake?

Vi skal ikke foreta en fullstendig nyhistorisk analyse av disse verkene her. Noen tanker kan vi likevel gjøre oss i forhold til disse tekstene. Vi kan for eksempel se at *Da Vinci-koden* selv sagt alluderer til Bibelen, men også til en bok av Michael Baigent, Richard Leigh og Henry Lincoln med tittelen *Hellig blod, hellig gral* som ble utgitt i 1982. I denne boken og i *Da Vinci-koden* står det vi kan kalte konspirasjonsteorier sentralt, og noe av den samme tematikken finner vi igjen i Umberto Ecos roman *Rosens navn*. I seg selv har slike teorier hatt en oppblomstring i de siste tiårene, og både i aviser og på Internett kan en finne endeløse rekker med tekster som tar opp dette temaet.

Felles for alle disse tekstene er altså tanken om at ulike krefter i form av hemmelige organisasjoner og ordener jobber for å holde hemmelig sentrale sannheter.

Sannhetene er også knyttet opp til viktige sider ved den kristne historien som for eksempel hvem Jesus virkelig var og hva han gjorde, og hvilket syn han hadde på livet.

Kanskje kan vi også lese romanen som et resultat av en ny religiøs interesse i den vestlige kulturen? Det religiøse står i alle fall sentralt i disse tekstene, og gjennom å fokusere på mysteriet rundt Jesus, kan disse tekstene kanskje være med på å skape ny interesse for den kristne fortellingen.

Twilight-serien stiller seg inn i rekken av en lang vampyr-tradisjon, med Bram Stokers roman Dracula fra 1897 som den mest kjente teksten med dette motivet. I de siste årene har det kommet flere tekster der vampyrer står sentralt, blant annet tv-serien True Blood. Tanker om hvorfor slike tekster er blitt så populære nå, kan du lese mer om [her](#).

Oppgave

[Kanondebatt](#)

Historisk-biografisk metode

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes, NRK

[Historisk-biografisk metode \(63747\)](#)

En bedre kjent og også noe mer moderat innfallsvinkel til forholdet mellom litteratur og historie, er den historisk-biografiske metoden. Innenfor denne teorien begrenser en konteksten til avsenderen – altså forfatteren av verket.

I denne tradisjonen leser vi verket som et uttrykk for og et resultat av dikteren sitt eget liv og de meningene denne måtte ha. Det er ofte naturlig og kanskje også uunngåelig å se koplingen mellom forfatterliv og forfatterens samtid.

Om vi for eksempel leser lyrikk av Inger Hagerup og Halldis Moren Vesaas, kan vi ofte se paralleller mellom liv og livsfaser (kjærlighet og ekteskap), viktige hendninger i samfunnet i deres egen samtid (krig) og de tekstene de skrev. Dette kan vi for eksempel se i tekstene "Ord over grind" knyttet til kjærligheten og "Aust-Vågøy" knyttet til 2. verdenskrig.

Det finnes flere varianter av den historisk-biografiske metoden, og vi kan skille mellom to hovedretninger:

- 1) Fokus på forfatterdelen av avsenderen. I en slik tilnærming er en mest opptatt av hva som særmerker avsenderen som forfatter – hvilke andre forfattere er han påvirket av, hvilke sjangerer skriver han innenfor, hvilken tematikk optar ham, hvorledes utvikler forfatterskapet seg.
- 2) Fokus på biografien til avsenderen. I en slik tilnærming ser en på alle sidene ved livet til forfatteren – alt fra oppvekst, foreldre, skolegang, familie, religiøst og politisk ståsted.

Det er delte meninger om hvor gyldig og relevant den historisk-biografiske metoden egentlig er. Ofte kan vi fjerne oss langt fra det vi opprinnelig startet med – nemlig litteraturen og språket i denne. Andre ganger kan det være vanskelig å avgjøre hva i forfatterlivet som faktisk er av interesse i forhold til tekstene vi leser. Likevel ser vi at metoden står nokså sterkt fremdeles, blant annet i norske skolebøker.

Denne metoden har også en sterk tradisjon i norskundervisningen i Norge. Gjennom fokus på anekdoter og fortellinger om forfatternes liv, er målet at vi skal bli kjent med personene bak teksten, og på den måten kanskje også forstå selve teksten bedre.

Inger Hagerup
Fotograf: [Ivar Aaserud](#)

Halldis Moren Vesaas
Fotograf: [Knut Snare](#)

Tore Rem har skrevet en trebinds biografi om forfatteren Jens Bjørneboe (2009/2010). Bøkene har fått kritikk for å fokusere for mye på Bjørneboes personlige problemer.

Fotograf: [Bjørn Thunæs](#)

Oppgaver

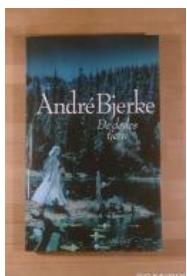
[Historisk-biografisk metode](#)

[Historisk-biografisk metode2](#)

Hvorfor lese tekster historisk-biografisk?

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Hvorfor lese tekster historisk-biografisk? \(68707\)](#)

Når vi ser filmer eller leser bøker, kjenner vi ofte en egen glede ved å kjenne igjen hendinger, steder og personer fra virkeligheten. Det vi snakker om sammen til daglig har også et nært forhold til virkeligheten, og som regel er vi interessert i å kjenne eller i alle fall vite noe om dem vi snakker med – særlig hvis det er en lengre og personlig samtale.

Slik kan vi også kjenne det i forhold til tekster vi leser: å kjenne forfatteren, avsenderen bak teksten vil ofte og for mange tilføre noe ekstra og en økt interesse for selve teksten.

Hvilke konsekvenser og hvilken betydning har det egentlig for oss å kjenne den vi kommuniserer med? Tenk deg at noen du ikke vet hvem er, ringer hjem til deg en kveld og begynner å spørre deg om kjøpevaner, hvilket TV-program du pleier å se på, hvor ofte du går på kino osv. Hvilke opplysninger vil du egentlig ut med uten at du vet hvem som ringer eller hvem og hva denne representerer?

I forhold til en vanlig muntlig samtale kan vi som regel slå fast at vi er varsomme med å utlevere personlige sider ved oss selv til mennesker vi ikke vet noe om. I det minste vil vi vite hva eller hvem de representerer. Også et litterært verk kan vi se på som en slags samtale mellom forfatter og leser: forfatteren sender fra seg en tekst som han personlig har skrevet, og som kan være et resultat av det mennesket han er og den kulturen han kommer fra. Leseren på sin side møter verket i en mer eller mindre privat lesesituasjon og trekker sine personlige tolkninger ut av teksten. Han reagerer på det han leser på mye av den samme måten som han gjør når han har muntlige samtaler med personlige venner.

For de fleste vil det også være avgjørende å kjenne samtalepartneren for å kunne forstå hva hun eller han egentlig mener. Overfor ukjente personer vet vi ikke alltid like godt og intuitivt hva de vil med samtalen – har de kanskje en skjult agenda? Vil de selge oss noe? Er den som snakker til oss ironisk eller mener hun virkelig det hun sier?

Slike tanker ligger også til grunn for den historisk-biografiske metoden: Vi må kjenne avsenderen (altså forfatteren) for å kunne forstå hva han mener med teksten og hva han vil oppnå med den.

I denne metoden tenker en seg en vekselvirkning mellom forfatter og verk:

- Hvorledes reflekterer verket forfatterens liv?
- Hvorledes reflekterer verket miljøet rundt forfatteren?
- Hvorledes kan verket tolkes på bakgrunn av slike kunnskaper?

1. [Liv og verk](#)

2. [Herbjørg Wassmo](#)

Nykritikken

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Nykritikken \(68710\)](#)

Nykritikken, som egentlig er en eldre teori enn nyhistorismen (men ikke eldre enn historismen som nyhistorismen bygger på), representerer et annet syn på forholdet mellom tekst og kontekst. Her er det teksten alene som gjelder.

Innenfor nyhistoristisk og historisk-biografisk litteraturforskning ligger målet for forskningen like mye i konteksten og i avsenderen som det gjør i selve teksten. Verket blir oppfattet som en vev av intertekstualitet som ikke kan forstås uten at en også har kunnskap om den [diskursen](#) som verket er bygget opp av.

I forhold til kommunikasjonsmodellen som det er vist til ovenfor, kan vi derfor med en viss rett si at fokuset i nyhistorismen ligger på konteksten.

Den autonome teksten

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, Svein Sandnes

[Den autonome teksten \(68713\)](#)

En sentral idé innenfor nykritikken er ideen om den autonome teksten. At teksten er **autonom**, betyr at den har en egenverdi og er selvstendig. Teksten er med andre ord ikke avhengig av andre størrelser enn nettopp seg selv for å ha en verdi.

For nykritikken er alle tekster ingenting annet enn rent språk, og det er noe lesingen må rette seg etter. Derfor må en også prøve å skrelle bort det som har med forfatter, leser og kontekst å gjøre. Slike elementer er med på dra fokuset bort fra språket, og i nykritikken er det noe av det viktigste.

Det er tre "slagord" eller påstander innenfor nykritisk teori som i særlig grad underbygger synet på den autonome teksten:

[David Foster Wallace
slår et lite slag for
nykritikken](#)

1) Den første påstanden blir kalt "**det intensionale feilgrep**", og sier at vi aldri må blande forfatterens mening eller intensjon med verket med verkets egen mening. Som vi har sett tidligere, kan vi aldri sende fra oss en mening, bare en melding. Vi har ikke direkte tilgang til forfatterens tanker, og i den grad vi vil finne tilbake til avsenderens tanker, vil det innebære tolkning. For nykritikken fungerer verket, og altså meldingen alene, fint på egen hånd.

2) Den andre påstanden blir kalt "**det affektive feilgrep**", og den sier at vi ikke må blande verkets mening med den affekten (sinnsbevegelsen) verket kan påføre leseren. Vi må heller ikke blande inn våre egne (altså leserens) følelser i arbeidet med teksten. Det ville i så fall ført til et utall ulike lesinger av ett og samme verk.

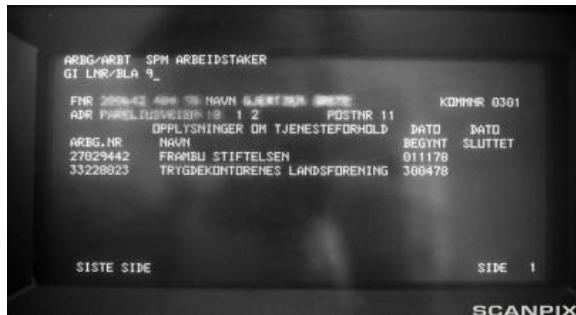
3) Den tredje påstanden slår fast at "**et verk skal ikke bety noe eller ha en mening, det skal bare være.**"

Også innenfor nykritikken tillater en seg tolkning, og særlig i etterkant av lesingen kan det være viktig å åpne opp for leserens tolkning av teksten (det kan i seg selv være et tegn på kvalitet), men i det vitenskapelige arbeidet med verket skal ikke letingen etter mening være det overordnede. Et godt verk inneholder spenninger og motsetninger, men presenterer i seg selv ikke et budskap eller moral. Det viser seg bare fram, og det blir opp til leseren å i ettertid ta stilling til de spørsmålene teksten reiser.

Begrunnelse for nykritikken

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Begrunnelse for nykritikken \(68723\)](#)

Dataskrift

Fotograf: [NTB](#)

Gjennom å ta inn over seg [disse tre påstandene](#), retter leseren eller litteraturforskeren fokuset bort fra alle andre deler av kommunikasjonssituasjonen enn selve meldingen eller verket.

Dette henger også sammen med det vitenskapelige målet for nykritikken. Retningen er en reaksjon mot litterært arbeid som nykritikerne mente ikke var vitenskapelig. På samme måte som en i laboratoriet ikke vil ha forurensing i reagensrør når en utfører et eksperiment, vil også nykritikken fjerne all "forurensing" som kan påvirke forskningsobjektet. Først da kan en oppnå et rent og objektivt resultat.

På mange måter bryter dette med det vi har lært i kommunikasjonsteorien, men innenfor nykritisk tenking er dette snakk om en erkjennelse – avsenderens egentlige og originale mening har vi aldri tilgang til. Da er det heller ikke noe poeng i å prøve.

Nærlesing

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Nærlesing \(68725\)](#)

En stor fordel med nykritikken er at i utgangspunktet kan alle jobbe nykritisk med en tekst – vi trenger ikke kunnskaper om samfunn eller avsender, vi har alt det materialet vi trenger i teksten selv.

En annen viktig side ved nykritikken er fokuset retningen retter mot detaljene i verket – det arbeidet vi til vanlig kaller analyse. Å analysere noe handler om å plukke fra hverandre og gjøre greie for de mange delene som en helhet (for eksempel et verk) er satt sammen av.

Når du i skolesammenheng skal analysere et dikt eller en novelle og gjøre greie for motiv og virkemidler, er dette en arbeidsmåte som nykritikken er talsmann for. Innenfor nykritikken heter dette arbeidet nærlæring, og i denne nærlæringen er vi særlig opptatt av de sidene ved språket som bryter med vanlig språkbruk og som gjør teksten litterær.

Som vi så ovenfor kan et verk aldri ha en mening, det kan bare være. Arbeidet med teksten skal derfor ikke ha som mål å avdekke en mening, men i stedet gjøre greie for hvorledes verket gjør seg nytte av virkemidler og skaper motsetninger og paradoks og åpner for flere meninger, men uten å låse seg selv i en mening. Vi går altså nærm inn på teksten og peker på virkemidlene, men uten å nødvendigvis si noe om hvorledes de virker. Nykritikken handler ikke om å gi noen fasit eller endelig tolkning av teksten.

Vi kan dele den nykritiske nærlæringen opp i to faser:

1) Hva skjer på overflateplanet i teksten? Dette innebærer som regel å gjøre greie for motivet i teksten: Hva blir sagt helt konkret og bokstavelig, og hva er den ytre handlingen?

2) Hvorledes bryter teksten med vanlig språkbruk? Hvilke spenninger oppstår av dette? Dette innebærer å gjøre greie for virkemidler og ordbruk i teksten

Gjennom slik nærlæring kan analytikeren vise hvorledes verket åpner for ulike tolkninger, men uten å ta stilling selv. Det ligger altså ikke en fast mening i verket, og dette er nærlæringen med på å underbygge.

NYHISTORISMEN	NYKRITIKKEN
Opptatt av forholdet mellom tekst og kontekst (diskurs)	Opptatt av tekst isolert sett (nærlesing)
Leser teksten som et resultat av intertekstualitet	Litterære tekster er autonome
Leser teksten som et bilde på tiden	Feilgrep å trekke inn forfatter, leser og samtid

Samfunn og historie har ikke bare tilgang på NYHISTORISMEN gjennom tekst	Samfunnet er NYKRITIKKEN og henger ikke sammen med teksten
Alle tekster kan være litterære	Vil finne fram til det spesifikt litterære - det som skiller litteratur fra annen språkbruk
Åpner opp for en kanondebatt - hva er god og viktig litteratur?	Vitenskapelig gjøring av litteraturen

[Oppgave](#)

Leser-respons-teori

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Leser-respons-teori \(68740\)](#)

Selv om både den nykritiske nærlesingen og det historisk-biografiske fokuset på forfatteren står sterkt i norskundervisningen din, kan vi også finne eksempler på en annen tilnærming til tekstene du leser. Se for eksempel på oppgavene til tekstene i norskboken din. Ofte vil formuleringer som "hvorledes tolker du slutten på novellen?" eller "hvorledes forstår du den første strofen i diktet?" gå igjen. Dette er eksempler på en mer leserorientert arbeidsmåte. I litteraturteorien kaller vi dette leser-respons-teori.

Leser-respons-teorien er mest opptatt av hvorledes vi som leser teksten responderer eller reagerer på tekstene vi leser. Videre kan vi si at retningen har som grunnsyn at meningen i verket er noe som først oppstår i møte med en leser.

Et liknende syn ligger til grunn for [kulturfiltermodellen](#) som du har jobbet med tidligere i dette faget. Denne sier blant annet at i en kommunikasjonssituasjon kan en avsender bare sende fra seg en melding (f. eks. i form av en litterær tekst). Som mottaker har vi aldri direkte tilgang til avsenderens intenderte mening, men vi kan etter beste evne konstruere den ut fra den meldingen vi mottar. Mening er altså noe som oppstår i mottakeren, og den vil alltid være farget og påvirket av blant annet mottakerens kultur (derav navnet kulturfiltermodellen).

Leser-respons bygger på den samme oppfatningen: Alle leserne har sin mer eller mindre individuelle kulturelle bakgrunn som er med i møtet med tekstene vi leser. Et direkte resultat av det er at det i teorien også finnes like mange tolkninger som det finnes leser av et verk. Vi kan derfor ikke uten videre si at den ene tolkningen er bedre enn en annen tolkning. De vil alle være rette for dem som konstruerer tolkningene.

Innenfor leser-respons-teorien blir derfor leseren en viktig del av forskningsobjektet sammen med teksten, og en del av arbeidet vil koncentrere seg om å svare på spørsmål som "hva gjør denne teksten, denne setningen eller dette ordet med leseren? Hvilke prosesser setter det i gang i hodet på han?"

En mulig konsekvens av et slikt syn på teksten er at det ikke finnes en objektiv, enerådende tolkning av en tekst, og teorien fjerner seg slik sett nokså langt fra for eksempel nykritikken.

Oppgave

[Tolkning](#)

Moderasjon av teorien

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Moderasjon av teorien \(68752\)](#)

I ytterste konsekvens kan en tenke seg at vi aldri kan forstå en melding likt, og at vi aldri kan forstå hva avsenderen har ment med teksten.

Som regel vil det likevel være slik at det er godt nok om vi forstår meldingen på omtrent den samme måten, og at vi legger omtrent den samme meningen i den. Innenfor leser-respons-teorien sier en også at vi leser innenfor et fellesskap som presser fram mer eller mindre like lesinger. På samme måte som all annen kommunikasjon foregår også lesing av litterære tekster i en situasjon og innenfor visse rammer. Det kan for eksempel være i klasseromssituasjonen, på skolen, i familien osv, og bare det å være i en slik situasjon gjør at vi får forventninger til det budskapet vi tror vil møte oss i teksten. Skolen presser fram slike forventninger, familiebakgrunn gjør det, samfunnet vi lever i gjør det samme.

Innenfor ulike fellesskap vil det derfor trolig oppstå nokså like lesinger av ett og samme verk. Leser-respons-teorien vil i slike tilfeller i større grad se på hvorledes denne sammenhengen, som leseren er en del av, påvirker lesingen. Noen vil for eksempel hevde at kjønn påvirker lesingen vår, andre vil se til klasse eller sosialt lag, eller vi kan forklare det utifra etnisitet og nasjonal kultur.

Oppgave

[Moderasjon av teoriene](#)

Tradisjon, modernitet og postmodernitet

Tradisjon, modernitet og postmodernitet - innledning

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Tradisjon, modernitet og postmodernitet \(68759\)](#)

Er du et moderne menneske?

"Ja!" vil vel mange svare. Men hva vil det egentlig si å være moderne? I dag bruker vi ofte dette begrepet om klesstil og mote, kunst, musikk og arkitektur, men uten at vi kanskje tenker over hva det betyr.

Også for fem hundre år siden oppfattet mange mennesker seg som moderne. Begrepet var altså i bruk i en tid og om mennesker som vi i dag oppfatter som svært fjernt fra det vi vanligvis forbinder det med.

På samme tid er vi ikke fremmede for ordet "tradisjon" og det å være "tradisjonell" heller, selv om dette er et begrep som står i kontrast til det moderne. Vi har gjerne ideer om at vi for eksempel spiser tradisjonell julemat, eller at familien vår har faste tradisjoner for hvor vi reiser på ferie, slik foreldrene og besteforeldrene våre har gjort før oss. Det tradisjonelle handler nettopp om å overføre eller videreføre verdier, levemåter og liknende fra generasjon til generasjon.

Begreper som det moderne og det tradisjonelle ser vi ofte i forbindelse med hverandre, og på mange måter er dette to sider av samme sak. Da begrepet moderne først ble tatt i bruk, var det ment som en merkelapp på det som skilte seg fra det gamle tradisjonelle, og som på samme tid markerte noe nytt. Moderne betyr nettopp "nytt", mens begrepet tradisjon viser til noe som gjentar seg, mer eller mindre uendret.

I dette kapitlet skal vi starte med å se nærmere på disse to fenomenene i tillegg til et tredje, nemlig postmodernitet. Det som er "post" er noe som kommer etter noe annet. Postmoderniteten kommer altså etter moderniteten, og til en viss grad er postmoderniteten i sin tur også en reaksjon på det som har vært, og noe som stiller spørsmål ved det etablerte både innenfor arkitektur, kunst, filosofi, livssyn og andre samfunnsområder.

Til sammen er dette tre ord som vi ofte bruker som merkelapper på ulike kulturformer som til en viss grad representerer en utvikling, men som også kan eksistere side om side. Vi skal se nærmere både på hvordan disse fenomenene representerer ulike verdisyn, og hvordan dette igjen viser seg i ulike tekster. I forbindelse med dette emnet skal vi også gå inn på forholdet mellom tekst og virkelighet, noe som er særlig aktuelt i forbindelse med postmodernismen.

I læreplanen står det blant annet at du skal kunne gjøre rede for fenomenene tradisjon, modernitet og postmodernitet. I denne gjennomgangen skal vi derfor først se nærmere på noen kjennetegn ved disse fenomenene. I siste del av kapitlet skal vi se hvordan de viser seg gjennom sjangerendringer i tekst.

Ulike oppfatninger av fenomenene

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Ulike oppfatninger av fenomenene \(68827\)](#)

Overgangene fra det tradisjonelle, det moderne og det postmoderne samfunnet kan vises på mange måter.

De tre fenomenene viser delvis til en historisk tidslinje som vi grovt sett kan sette opp slik:

De ulike fenomenene kan forstås på mange måter, og det finnes ikke entydig svar på hva innholdet i dem er. I stor grad vil det komme an på situasjonen en bruker dem i, hva en ønsker belyse med dem og kanskje også hvordan en ser på seg selv og sin egen bakgrunn.

Her skal vi se på fire mulige bruksområder:

- [1\) Stadier i historien](#)
- [2\) Kunnskapsidealer](#)
- [3\) Levemåter](#)
- [4\) Medier og teksttyper](#)

Stadier i historien

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Stadier i historien \(68832\)](#)

Vi kan se på begrepene det tradisjonale, det moderne og det postmoderne som merkelapper på ulike stadier i historien, og særlig i Vesten (Europa og Nord-Amerika) er det en vanlig oppfatning at disse stadiene representerer utvikling og framskritt. Særlig gjelder dette innenfor områder som industri, teknologi, økonomi og til en viss grad vitenskap.

I denne sammenheng vil det vanligvis være **bondesamfunnet** som representerer det tradisjonelle og dermed det første stadiet i denne utviklingen. Noe av det som kjenner til denne tiden, er at mennesket i hovedsak er engasjert i jordbruket, og ikke minst at dette blir drevet med menneskekraft. Slik sett er det også mulig å se den industrielle revolusjonen på slutten av 1700-tallet som en markering av slutten for denne tida. Med spinnemaskinen "Spinning Jenny", som ble oppfunnet i 1764, ser en starten på en ny epoke.

Industri, Brooklyn

Fotograf: [nyluke](#)

Et moderne samfunn vil slik sett være preget av en industri der det meste av arbeidet blir utført av maskiner, og ofte bruker vi merkelappen **industrisamfunn** om slike samfunn. Et slikt samfunn åpner opp for nye næringer. Både fordi mye av det grunnleggende, tunge og tidkrevende jordbruksarbeidet nå kan utføres av maskiner, og fordi utviklingen av nye maskiner gjør det mulig å utføre, bygge og produsere varer som det tidligere ikke var mulig å produsere med menneskekraft alene.

En annen side enn den rent industrielle utviklingen ligger i den teknologiske utviklingen som også preger dette stadiet. Gjennom oppdagelser og ny kunnskap ser en at mennesket og samfunnet både endrer og effektiviserer arbeidsformer og forsterker medisinske og andre vitenskapelige hjelpemidler. De fleste sykdommene vi kjenner til har vi også en medisin for, og ved hjelp av vitenskapen og utviklingen av teknologien oppdager vi stadig mer av ukjente områder både på vår egen klode og i universet ellers. En sentral side ved det moderne industrisamfunnet var og er derfor følelsen av at verden går framover og mot det bedre.

Mange har pekt på at den teknologiske utviklingen som det moderne samfunnet åpner for, har flere sider ved seg – både positive og negative. Som vi skal se nedenfor, uttrykte mange kunstnere og forfattere en uro over det nye samfunnet som vokste fram på 1800-tallet. Stadig flere kjente seg fremmedgjort og utilpass når de tradisjonelle verdiene på mange områder måtte vike for nye krav om inntjening, effektivisering og vitenskapelige svar på tidligere mysterier.

Ut fra det vi har sett ovenfor, kan vi også si at det moderne samfunnet fjernet det tette samholdet mellom mennesker, og gjennom nye oppdagelser så mange etter hvert hvor ubetydelige menneskene og verden kanskje er i den store sammenhengen. Tanken på at hele verden, hele solsystemet og faktisk hele universet en gang har vært samlet i en eneste mikroskopisk kjerne, er svimlende nok i seg selv. Men hvordan skal en kunne tenke på hva som var før dette? Har det vært noe før dette?

Tiden viste oss også hvordan teknologien og industrialiseringen på mange måter ble en trussel for menneskeheten. De to verdenskrigene og ikke minst atombombene som ble sluppet over Hiroshima og Nagasaki i 1945, ble et brutalt eksempel på dette.

En del av den teknologien som det moderne industrisamfunnet gir liv til, åpner for en ny industri og salgsvarer som i vår tid kanskje er blitt en av de viktigste varene: informasjon.

Teknologi som radio, TV, datamaskiner og etter hvert teknologiske strukturer som Internett, gjør at hver og en av oss i mye større grad enn tidligere kan hente og spre informasjon raskere, enklere og til langt flere mennesker. Dette er blitt en storindustri som har eksplodert de siste 20 – 30 årene, som fremdeles vokser og som har vært grunnlaget for ett av de navnene en ofte bruker om denne tida: **informasjonssamfunnet**.

Når vi sier at vi lever i et moderne eller postmoderne samfunn, er det i vestlig sammenheng et samfunn som har vært med på denne utviklingen vi tenker på.

[Oppgave](#)

Kunnskapsidealer

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, Svein Sandnes

[Kunnskapsidealer \(68876\)](#)

De fleste innen en gitt kultur vil langt på vei være enige om hva som er sant og usant, rett og galt, viktig og uviktig. Her skal vi se på kunnskapsidealer og hvilke verdier som er knyttet opp til dette.

Vi kan forstå [fenomenene](#) som representanter for kunnskapsidealer og verdiene som omfattes av disse.

Tradisjonell kunnskap er gjerne knyttet opp til to forhold:

- Familien og særlig familien i bondesamfunnet
- Gud

I et samfunn der det meste av arbeidet er knyttet til overlevelse og videreføring av slekten, vil kunnskap være knyttet opp til det som sikrer dette. Det kan være kunnskap om sider ved naturen som påvirker jordbruket og avlingene, og det kan være kunnskap om sider ved kulturen (de sosiale strukturene, normer, osv.) og kultiveringen av naturen, som er viktig for å sikre overlevelse. I stor grad vil dette føre til en overlevering av etablerte kunnskaper: "Dette og dette må du lære deg dersom du og de neste generasjonene skal kunne overleve."

Bonden er avhengig av stor kunnskap for å kunne produsere matvarer til seg selv og samfunnet.

Fotograf: [Hinrich](#)

Tradisjonell kunnskap er gjerne også forankret i noe utenfor familien, og som regel i en guddom. Guden representerer noe fast og evig, og gir mennesket leveregler som "lønner seg". Her i Norge var det også skolens opprinnelige funksjon å lære barn å lese slik at de i sin tur kunne tilegne seg den kunnskapen som lå i *Bibelen*.

I 1751 gav Denis Diderot ut første bind av et av verdens første leksika: *Encyclopédie*. En hovedtanke med verket var både å samle all verdens kunnskap, men også å rette en kritikk mot den tradisjonelle kunnskapen. Diderot er slik sett viktig for det **moderne og rasjonelle kunnskapssynet**.

Diderot fungerte som redaktør for en relativt liten gruppe som jobbet sammen om dette verket. Fram til ca. 2000 var mye av det vi kan kalle felles håndfast og konkret kunnskap nedfelt i leksika som relativt få utgivere stod for. I Norge har for eksempel Aschehoug og Gyldendals leksikon Store norske leksikon vært en sentral utgiver. Utenfor Norge er Encyclopedia Britannica et av verdens største leksika. Både Store norske leksikon og Britannica legger fram kunnskap og fakta som en mindre redaksjon står bak, og begge representerer et tradisjonelt syn på hvem som forvalter kunnskap, nemlig en "objektiv elite" med spesiell fag- og redaksjonskompetanse.

Denis Diderot

Disse elitegruppene vil slik sett også langt på vei definere hva som er sann og viktig kunnskap, og som mottakere bruker vi slike oppslagsverk til å slå fast en gang for alle hva som er sant.

Ideen om at "alt henger sammen" og at alt mennesket foretar seg til syvende og sist er knyttet opp til Gud, er blitt utfordret helt siden 1500-tallet. Gjennom vitenskap og teknologisk utvikling har menneskene gjennom hundreårene langsomt plassert både verden og seg selv som en mindre og mindre brikke i en mye større helhet enn de første tenkerne hadde forestilt seg.

Det er likevel først gjennom vitenskapen i siste del av 1800-tallet at religiøse forklaringer for alvor taper terrenget i forhold til andre forklaringsmodeller. Et av de viktigste bidragene til dette var det vitenskapsmannen Charles Darwin som lanserte. I 1859 gav han ut boka *On the Origin of Species by Means of Natural Selection, or the Preservation of Favoured Races in the Struggle for Life*, bedre kjent for oss som *Artenes opprinnelse*. En av de sentrale ideene i dette verket var ideen om evolusjonen. I boka viser Darwin hvordan dyr og planter utvikler seg, blant annet til nye arter. Gjennom det han kalte "naturlig seleksjon" argumenterer han for at utvikling og mangfold er et resultat av naturlige prosesser og en tilpasning innenfor de enkelte artene.

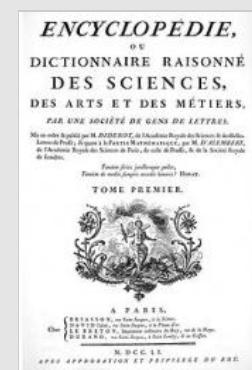
Selv om dette synet på naturen ikke trenger å stå i strid med religiøse overbevisninger, var det likevel et sterkt angrep mot mer bokstavelige tolkinger av for eksempel de kristne skaperfortellingene, og samtidig et ledd i en atskillelse mellom tro og natur.

Et kanskje enda kraftigere angrep kom fra nevrologen og psykiateren Sigmund Freud (1856 – 1939). I forelesingsrekken om psykoanalyse (1916) presenterer han ideen om at Gud og det hellige er en mekanisme eller en sperre som alle mennesker har i seg. Denne kan ikke knyttes opp til noe utenfor mennesket og kan derfor heller ikke tillegges verken skaperkraft eller autoritet utenfor hvert enkelt menneske.

Både Darwin og Freud var på denne måten med på å flytte forklaringen på hva et menneske er, hvordan naturen er blitt slik han er og kloden sin posisjon i universet bort fra en utenforliggende guddom, og i stedet inn mot disse fenomenene i seg selv.

Også universitetet som institusjon representerer på mange måter et oppgjør med å automatisk overta og føre videre tidligere vedtatte sannheter. De første universitetene i Europa vokste fram på 1000-talet, mens det første universitet i Norge ble grunnlagt i 1811. En viktig oppgave for slike institusjoner er nettopp å oppdage og utforske mennesket og verden, og ofte fører dette til svar som i ulik grad er uforenlig med religiøse svar og tradert kunnskap.

15. januar 2001 ble [Wikipedia](#) etablert. Dette leksikonet har samme formål som alle andre leksika – nemlig å samle all verdens kunnskap, men på *Wikipedia* kan alle som vil bidra. Selv om det foregår en viss redaksjonell fellessensur også på *Wikipedia*, kan i utgangspunktet alle som vil skrive hva de vil og altså få det publisert under merkelappen "leksikonartikkel".

Den første encyklopedi

Wikipedia er et eksempel på et mer **postmoderne kunnskapssyn**: Kunnskap og sannheter er noe som den enkelte kan og bør definere. Det som er sant for deg, er kanskje ikke sant for naboen din.

Et de mest kjente og kanskje også grelle eksemplene på dette er knyttet til Holocaust. Opp gjennom etterkrigstida har det stadig kommet uttalelser om at jødeutryddelsene ikke fant sted. Et eksempel finner du [her](#).

Oppgave

Ta utgangspunkt i diskusjonen rundt leksika som Store norske leksikon og Wikipedia. Du kan for eksempel starte med å lese artikkelen om denne debatten. Hvis du vil lytte til den, finner du en lenke i artikkelen [Debatt om norsk nettleksikon](#)

- Hvilke kunnskapsideal (tradisjonelle, moderne, postmoderne) kommer til uttrykk i diskusjonen og hvilke argumenter blir brukt.
- I klassen: Hva skal et leksikons mål være? Hvordan kan man best nå dette målet - gjennom en mindre og lukket kunnskapselite (Store norske) eller gjennom en kollektiv og åpen produksjon (Wikipedia)?

Levemåter

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Levemåter \(68882\)](#)

Vi kan også forstå [disse fenomenene](#) som livsstilsformer eller levemåter som godt kan eksistere side om side på ett og samme tidspunkt og i ett og samme samfunn. Slik sett er fenomenene helt fri fra en historisk tidslinje og utvikling. Dette gjelder blant annet innenfor områder som familie, religion og livssyn.

Om vi tar utgangspunkt i inndelingene ovenfor, er det i det tradisjonelle bondesamfunnet vanlig å leve tett i en storfamilie. Denne kan være satt sammen av flere generasjoner, gjerne opp til fire, som lever under samme tak og med felles husholdning.

I det selvforsynte bondesamfunnet er det en klar fordel med et slikt hushold: Mer arbeidskraft og flere til å fordele de ulike oppgavene på.

I Norge var slike storfamilier vanlige tidligere, men også i dag er det mennesker som velger en slik samlivsform, som du kan se et eksempel på i dette videoklippet:

Det er nok ulike meningar om hva en familie er, men i vår del av verden har vi kanskje en idé om at den er satt sammen av ei mor, en far og de biologiske eller adopterte barna deres, alle plassert i det samme huset. Og selv om mange har et forholdsvis tett forhold til generasjonen over eller under (besteforeldre, barnebarn), er det i dag heller uvanlig at en familie og en husholdning er satt sammen av mer enn to generasjoner. På mange måter kan vi si at dette er en **moderne familie**.

Likevel: Hvor mange i klassen din er det som faktisk bor og lever i en slik familie? Statistisk sett vil dette bildet stemme for litt under halvparten av oss. Minst like mange vil trolig leve i en familie der biologisk far og mor bor på forskjellige steder. Mange vil trolig bo sammen med stemor eller stefar og i mange tilfeller også stesøskan.

Der det i den tradisjonelle storfamilien kanskje var like mye arbeidet som kjærligheten som holdt familien samlet, er det i vår tid ikke på samme måte livsviktig å holde de familiære båndene på plass. Det å løse opp en familie er "enklere" i dag enn det var for to hundre år siden, kanskje til og med for 30 år siden: [SSB og skilsmissetall](#)

Der enkeltmennesket i tradisjonelle samfunn i stor grad er en liten del av en større helhet, er det moderne samfunnet derimot med på å flytte fokuset bort fra den faste familierammen og inn mot individet. I stedet for å bringe verdiene og tradisjonene i familien videre blir det for det moderne mennesket like viktig og kanskje enda viktigere å realisere seg selv.

I vår tid ser vi kanskje en tendens til at familiebegrepet blir utvidet og endret. En familie er ikke alltid satt sammen av mor, far og barn, men kanskje i stedet av to fedre og barn, eller to mødre og barn. Kanskje tenker vi også på vennene våre som en del av familien? Og hva med barn som vi fjernadopterer? Er de en del av familien? Vi kan kanskje si at den **postmoderne familien** ofte er fragmentert eller oppstykket, men at mange på samme tid inkluderer andre og kanskje nye relasjoner i familiebegrepet.

Den postmoderne livsstilen er kjennetegnet av å leve uten fasit eller ankerpunkt å holde seg fast i, men på samme tid tenke at det er helt greit: "Whatever works" heter det i Woody Allens film med samme navn, der personene vi møter i utgangspunktet har levd et liv etter faste mønster. Etter hvert oppdager de at det finnes andre muligheter og andre levemåter som også kan fungere. Den samme holdningen ligger til grunn for det postmoderne. Det finnes faste, tradisjonelle måter å leve livet sitt på, men det er strengt tatt ingen ting som hindrer oss i å leve på helt andre måter, så lenge det fungerer...

Den samme holdningen til blanding kan vi også se innenfor religion og livssyn. Selv om vi gjennom store deler av 1800- og 1900-tallet har sett en tendens til sekularisering, betyr ikke det at religion ikke er et tema lenger.

Kanskje i større grad enn tidligere ser vi i våre dager en økende interesse for religiøse spørsmål og ikke minst religiøse svar. På samme tid ser vi også en økende tendens til at mennesker blander elementer fra *ulike* religioner og mer eller mindre setter sammen sin egen. Vi snakker ofte om nyreligiøsitet, og selv om dette er et begrep som favner om svært mye, er det et fellestrekkt at den nye religiøsitetten nettopp blander ulike religioner. Kanskje særlig er det elementer fra østlige religioner som har fått økt interesse, for eksempel yoga.

Mye av den kritikken som vitenskapene på 1800-tallet stod for, er også blitt fanget opp i mer religiøse livssyn. Å tenke seg skapelsen som en kombinasjon av en naturlig utvikling i tillegg til en "første ubevegelige beveger" er ikke uvanlig.

I tillegg til de religiøse livssynene har også ikke-religiøse livssyn blomstret, særlig i etterkrigstida. Slike livssyn setter verken Gud eller vitenskapen i sentrum, men mennesket. Her hjemme dannet Kristian Horn [Human-Etisk Forbund](#) i 1956 med FNs menneskerettighetserklæring i sentrum: "Alle mennesker er født frie og like i verdighet og rettigheter. De er utstyrt med fornuft og samvittighet og bør handle mot hverandre i brorskapets ånd."

Et viktig tema for forbundet er frihet, respekt og toleranse i valg av livssyn. Forbundet har i dag rundt 80 000 medlemmer.

Medier og teksttyper

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Medier og teksttyper \(68885\)](#)

Med det moderne følger også industrialisering og teknologi. Med maskiner kan en effektivisere mye av det mennesket ellers må bruke sin egen energi på. Dette får store konsekvenser for blant annet de mediene vi bruker til å formidle tekster med.

Det tradisjonelle vil slik sett ofte være koplet til **muntlig overlevering** av tekst. Selv om mennesket har hatt skriftsystem i ca. 5000 år, har muntlig tale likevel vært mer effektivt i det daglige og for meldinger som ikke trenger å bli bevart ordrett for ettertida.

Fra vår egen historie kjenner vi tekster fra norrøn tid som er blitt overlevert muntlig fram til nedskrivingen på 1200-tallet. Enda bedre kjent er kanskje folkediktingen, som har eksistert i muntlig form fram til nedskrivingen på 1800-tallet. I Europa ellers er heltediktet *Beowulf* en av de mest kjente tekstene som sannsynligvis har overlevd en lang muntlig periode.

I europeisk sammenheng endrer forholdet mellom tale og skrift seg mye med boktrykkerkunsten. Ideen er ikke ny – den har vært utprøvd i Østen flere hundreår tidligere, men det er med Johann Gutenbergs metoder at det for alvor lar seg gjennomføre å trykke opp skrifter i større skala. Han representerer starten på en masseproduksjon av bøker med opptrykket av *Bibelen* rundt 1455. Dette representerer samtidig for alvor starten for det moderne **skriftlige mediet**.

Skriften har særlig en egenskap som talen ikke har – muligheten for å bevare en melding i original form. Med boktrykkerkunsten fikk en i tillegg muligheten til å spre ett og samme budskap til mange mottakere mer eller mindre samtidig.

I eksemplet med *Bibelen* var dette selvsagt to viktige egenskaper. Sett fra et kristent ståsted bør ikke meldingen endres gjennom overleveringen, og jo flere som mottar meldingen, jo bedre er det for spredningen av det kristne budskapet. Men også i andre typer overleveringer er dette nytte egenskaper. Både kunnskap og kultur lar seg bedre bevare gjennom et skriftlig medium, og det å spre det til en større mottakergruppe, er i de fleste tilfeller positivt.

Skrift er fortsatt en viktig teksttype, men for å tydeliggjøre endringer i vår tid, kan vi introdusere skillet mellom analoge og digitale medier. Et analogt medium overfører meldingen i en jevn og sammenhengende strøm med informasjon. Begrepet bruker vi særlig ofte om lydkilder som har en sammenhengende og kontinuerlig strøm av informasjon. En vinylplate eller et spolebånd er slik sett et analogt medium. En digital melding fungerer annerledes. Den er i utgangspunktet satt sammen av mange små informasjonsfragmenter som gir liten mening for andre enn en datamaskin. Denne må gjøre det digitale om til elektriske analoge impulser for at vi i neste omgang skal kunne forstå dem.

[Beowulf ble filmatisert i 2007, også i 3D. En gammel historie fortalt på en moderne måte.](#)

Det samme prinsippet gjelder også for andre teksttyper, for eksempel skrift, film og bilde. Særlig etter at pc-er etter hvert ble allemannseie utover 1990-tallet, vokste omfanget av digitale tekster. Slike tekster åpner for et nytt forhold mellom avsender, tekst og mottaker. Som mottaker kan vi nå få et mer interaktivt forhold til teksten – vi kan redigere den på mange forskjellige måter, og den kan på sin side "svare" oss i form av enkle og mer kompliserte tilbakemeldinger.

Også avgrensningen av teksten og rammene rundt den endrer seg. Vi bruker ofte begrepet hypertext i forbindelse med digitale tekster. Med dette mener vi at teksten kan åpne for at mottakeren i større grad selv bestemmer i hvilken retning teksten skal gå, hvor mye og hvilken informasjon den skal gi oss. Gjennom hyperlenker til andre tekster går teksten fra å være analog og statisk til å bli digital og dynamisk. Du kan lese mer om hypertextualitet [her](#).

Oppgave

[Tradisjon, modernitet og postmodernitet](#)

Andre skillelinjer

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Andre skillelinjer \(68923\)](#)

Et mer generelt skille mellom [de tre fenomenene](#) og særlig mellom det tradisjonelle og det moderne, ligger i måten en tenker helskap på. I tradisjonelle samfunn var og er det en tendens til å tenke på alle sider ved samfunnet som en enhet. En kan for eksempel ikke uten videre skille mellom kunst, religion og politikk i et tradisjonelt samfunn – det er tre sider av samme sak, og de er i stor grad avhengige av hverandre.

Tradisjonell kirkekunst er ikke først og fremst skapt for å gi mottakeren en estetisk opplevelse, men er i stedet skapt for å prise Gud. Dersom en fjerner altertavla i en kirke og plasserer den i et galleri, har den også mistet funksjonen sin.

Noe av det som kanskje tydeligst særpreger det moderne, er at ulike samfunnsområder i økende grad blir skilt fra hverandre og får en autonom funksjon – det er fritt fra andre kulturelle elementer og har en egenverdi.

Sosiologen Emile Durkheim brukte begrepet *sekularisering* om denne utviklingen. Dette er et begrep vi vanligvis benytter om atskillelse mellom den offentlige, politiske delen av et samfunn og religionen i det samme samfunnet, slik at dette blir to selvstendige sfærer. Det er likevel mulig å snakke om sekularisering også mellom andre sfærer. I et moderne samfunn kan vi for eksempel snakke om kunst på den ene siden og religion på den andre siden.

Postmodernismen og det postmoderne samfunnet problematiserer dette forholdet. Hvorfor skal vi kalle noe kunst og noe annet for husholdningsartikler eller religion? Til grunn for postmodernistisk tenkning ligger det en ide om at mye av det vi ser rundt oss, er samlet i kunstige og konstruerte kategorier. Når vi kaller noe kunst, sier vi også noe om verdien av det – vi er lært opp til å verdsette det på bestemte måter.

Satt litt på spissen kan en for eksempel tenke seg at det vi vanligvis tenker på som kunst, som et maleri av Picasso, tilhører eller retter seg mot den intellektuelle, utdannede og velstående delen av befolkningen i et samfunn, mens sportssendingene eller realityprogrammene på tv retter seg mot "den gemene hop" eller folk flest.

Å bruke kategorier som "kunst" vil altså være med på å definere hvem vi er og hvilken kultur vi representerer. Postmodernismen stiller seg kritisk til dette.

Om vi ser tilbake på det som kjennetegner det postmoderne samfunnet, finner vi flere trekk som underbygger et slikt standpunkt. Vi er i dag mye mindre låst til faste kulturer enn vi var for bare 50 år siden. Gjennom globalisering og teknologi som for eksempel Internett og TV, har vi tilgang til en mye større del av verden. Og ikke minst: Vi har et aktivt og interaktivt forhold til en større del av verden og dermed også ulike kulturer.

Viktigheten av å bruke det dynamiske kulturbegrepet er derfor tydeligere enn noen gang: Vi er ikke bare Ola Nordmann, 18 år fra Moss, skoleelev. Vi er også medlem av facebook-gruppene "Vi som elsker Beethoven" og "Ja til WoW som programfag". Vi leser både Moss Avis og New York Times på Internett. Vi reiser på ferie både til Strømstad og Machu Picchu og vi har planer om å studere i Krakow etter videregående. Vi har også blitt kjærester med utvekslingseleven fra Japan, kanskje bosetter vi oss i Tokyo til slutt...

Om å bruke inndelingen

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Om å bruke inndelingen \(68929\)](#)

Vi må alltid være varsomme når vi bruker slike skjematiske framstillinger på menneske- og samfunnsliv. Det er blant annet umulig å tidfeste nøyaktig når de ulike kulturformene blir aktuelle. Det er i stor grad snakk om glidende overganger.

Det er også slik at de ulike fenomenene i dag langt på vei eksisterer side om side. Vi kan ikke uten videre si at vi som lever i Stavanger, på Stord, i Bodø, på Hamar eller i Lyngdal *bare* er tradisjonelle, eller *bare* moderne eller *bare* postmoderne. Som de fleste mennesker i verden i dag forholder vi oss trolig daglig til alle disse fenomenene. Vi kan med andre ord være både tradisjonelle og moderne på samme tid.

Også når det gjelder bruken av disse begrepene, er det verdt å merke seg at vi sjeldent karakteriserer oss selv som *postmoderne*. I de fleste situasjonene skiller vi mellom det å være tradisjonell og det å være moderne.

Forskjellene vi nå har sett på blir ofte tydeligere for oss om vi overfører dem til arkitektur. Nedenfor ser du tre kirkebygg. Hvilke idealer tror du ligger til grunn for utforming?

Hva kjennetegner deg?

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Hva kjennetegner deg? \(68934\)](#)

Selv om vi ofte tenker på oss selv som moderne mennesker, kan vi i lys av det vi så langt har gjennomgått se at vi kanskje også er representanter for både tradisjonelle, moderne og postmoderne verdier.

Oppgaver

[Moderne og tradisjonelle trekk](#)

[Begrepet postmodernitet](#)

[Tradisjon, modernitet og postmodernitet](#)

Endring i sjangermønstre

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes, NRK

[Endring i sjangermønstre \(68936\)](#)

Med tanke på at samfunnet har vært og er i stadig endring og utvikling når det gjelder teknologi, vitenskap, medier, religion, levemåter osv., ville det vært rart om ikke det også gjaldt tekstene og sjangermønstrene som omgir oss. Når du lærer om litteratur-, språk- og mediehistorie i norsk, er det nettopp noe av dette som ligger til grunn.

I denne delen skal vi se nærmere på hvordan sjangermønstre har endret og utviklet seg, og vi vil knytte endringene opp mot det tradisjonelle, det moderne og det postmoderne. Først får du et innblikk i hvordan skillet mellom skjønnlitteratur og sakprosa har oppstått, deretter går vi inn på sjangrene novelle, dikt, brev, dagbok og nyheter.

En utfordring når vi leser eldre litteratur, er at vi bruker våre "moderne" [lesebriller](#). Med det menes at vi bruker våre sjangernormer til å forstå fortidens tekster som er skapt i et annet samfunn, og med andre sjangermønstre, enn de vi er vant med. Tilsvarende kan skje når vi står overfor tekster fra andre kulturer.

Du kan lese mer om sjangerbegrepet [her](#). Når du arbeider med sjangerer, kan du også ha i bakhodet at sjanger kun er et begrep. "Tekstar finst, sjangrar kan aldri bli anna enn begrep" skriver Ottar Grepstad

Det litterære skattkammer. Sakprosaens teori og retorikk / biblio

<http://ndla.no/nb/node/76948>

:147.

[Oppgaver om sjangerteori](#)

Skjønnlitteratur og sakprosa

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes, NRK

[Skjønnlitteratur og sakprosa \(68940\)](#)

Da Aristoteles skrev *Poetikken* og *Retorikken*, tenkte han neppe på at han la grunnlaget for den vestlige kulturens inndeling av skjønnlitterære tekster. Inndelingen i epiikk, lyrikk og dramatikk skulle vise seg å være i over 2000 år. Vi bruker den i dag for å skille mellom skjønnlitterære sjanger som roman, novelle, folkeviser, dikt, eventyr, komedie, tragedie osv.

Både i middelalderen og renessansen var sjangergrensene viktige. Skulle en dikter oppnå suksess, måtte han respektere disse, særlig når det gjaldt form. I romantikken endret dette seg. Dikterens guddommelige kraft og den individuelle teksten kom i fokus, og man ble mindre opptatt av tekstens sjanger(

Det litterære skattkammer. Sakprosaens teori og retorikk / biblio

<http://ndl.no/nb/node/76948>

:150).

Selv om skjønnlitteratur og sakprosa er et grunnleggende tekstskille i vår kultur, har det ikke alltid vært det. Det var først på 1800-tallet at man virkelig etablerte et skille mellom skjønnlitteratur og annen litteratur. Begrepet sakprosa oppstod likevel ikke før på slutten av 1930-tallet

Hva er sakprosa / biblio

<http://ndl.no/nb/node/76935>

:25-26).

Skjønnlitteraturen stod først fram som en samlet kategori, noe som ikke var tilfeldig. I romantikken hadde forfatteren hatt status som et kunstnergeni. Forfatteren hadde fått en gave fra Gud til å formidle kunsten i form av poesi, og det innebar at han måtte følge gamle regler for versekunst, bygget på tradisjonen tilbake til antikken. Dermed fikk tekster som tilhørte disse sjangrene, en opphøyet status.

Tradisjonen har vært å betrakte skjønnlitteratur som litteratur. Dette varte til langt utover 1900-tallet, og vi ser rester av det også i dag. At litteratur er skjønnlitteratur, og at en forfatter er en skjønnlitterær forfatter, er sterkt forankret i vår kultur. Leser du i en klassisk norsk litteraturhistorie, vil den i hovedsak handle om skjønnlitterære forfattere og verk, selv om man er like mye forfatter om det er sakprosa man skriver.

Når vi i dag leser skjønnlitteratur, henger gjerne det gamle romantiske grunnsynet igjen. Vi viderefører diskursen om forfatteren som kunstneren med en gudsbenådet gave som skal fortelle oss hvordan verden henger sammen. I et historisk perspektiv har derfor skjønnlitterære sjangerer derfor fått en oppvurdert plass, mens sakprosa gjerne har vært "alt det andre".

Ser vi på samfunnet rundt oss, er likevel sakprosaen den tekstgruppen som styrer livet vårt. Da du ble født, satte gjerne foreldrene dine inn en fødselsannonse i avisene for å fortelle omverdenen at nå var du kommet til verden. Bare i en kort liten fødselsannonse holdt foreldrene dine seg, kanskje ubevisst, til sjangernormer. Dette kan du lese mer om i blogginnlegget "[Fødselsannonser](#)" av Kjetil Dybvik.

Videre vil sakprosaen fortsette å styre livet ditt gjennom for eksempel gjennom lover og regler. *Grunnloven* bestemmer hvordan landet skal styres, *Opplæringsloven* regulerer skoleverdagen, læreplanen *Kunnskapsløftet* bestemmer hva du skal lære på skolen og *Vegtrafikkloven* bestemmer hva du har lov til å gjøre på veien. I tillegg kommer mye av den informasjonen vi mottar gjennom aviser, tv, radio og Internett.

Skjønnlitterære sjangerer i endring og utviklin..

Forfatter: Torgrim Gram Økland, Marita Aksnes, Svein Sandnes

[Skjønnlitterære sjangerer i endring og utvikling – novelle og dikt \(69051\)](#)

Vi kjenner de vanligste sjangertrekkene ved noveller og dikt. Hvem bestemmer hvilke trekk som skal karakterisere sjangeren? Har trekkene, slik vi kjenner dem, alltid vært til stede, og vil de alltid være til stede?

Novellen

Novellen er en sjanger du kjenner godt til, både gjennom analyse og tolkning, men også ved at du har forsøkt å skrive noveller selv. Du har kanskje lært at novellen er en konsentrert tekst med få personer, den kan ha en utstrakt bruk av språklige virkemidler, og en del ting må gjerne leses "mellom linjene". Fortelleren bør altså ikke avsløre alt. Videre har gjerne novellen et overraskende vendepunkt og en brå slutt.

Maurits C. Hansen

Opphavsmann: [Ukjent](#)

I teksten "Novellen" (1819) av **Maurits Christopher Hansen** (1794-1842) "[Novellen](#)" av [Maurits Christopher Hansen](#) sier tittelen noe om hvilken sjanger vi kan forvente oss. Det interessante er at på begynnelsen av 1800-tallet, var ikke novellen en etablert sjanger i Norge. I "Novellen" utforsker Hansen nettopp hva en novelle er.

Teksten er bygget opp med en rammefortelling der en synlig jeg-forteller diskuterer med en gruppe venner om hva en novelle skal være. Bakgrunnen for diskusjonen er at det i Norge på denne tiden ikke finnes noen litterær debatt om litteraturteori. Slik blir "Novellen" en del av den litterære samtalen i Norge i første halvdel av 1800-tallet.

Etter rammefortellingen blir vi så fortalt det som skal være selve novellen. Før novellen blir fortalt, gjør fortelleren leseren oppmerksom på at novellen som blir fortalt, ikke er en ferdig novelle, men et forsøk på en slik tekst. Samtidig utgir Hansen teksten som en ferdig novelle med tittelen "Novellen". Slik kan vi lese dette som en metatekst: En novelle om hva en novelle skal være.

Maurits Christopher Hansen, verdens første kriminalforfatter:
[Dag og Tid](#)

Alexander Kielland ble særlig kjent for sine [Novelletter](#) fra 1879, som han også debuterte med. Her utforsket han novellesjangeren og eksperimenterte med fortellerteknikken ved å ta i bruk en allvitende forteller kombinert med en skiftende synsvinkel.

D a **Knut Hamsun** skrev *Sult* i 1890 og åpnet romanen med en jeg-forteller, representerte også det et nytt fortellerteknisk grep. Samtidig var dette verket med på å markere starten på modernismen, en retning som oppstod som en reaksjon på det moderne samfunnet der jeg-et ikke lenger fant sin plass – det følte seg fremmedgjort.

Sjangeren novelle har endret og utviklet seg, og den er fremdeles i endring og utvikling. Det skrives noveller som er tradisjonelle i innhold, form og tematikk, og det skrives noveller som eksperimenterer med sjangeren.

[Om Hamsun](#)

Les hva norskfaget skriver om [novellen](#)

Mange har forsøkt å definere sjangeren, men det har vist seg å være problematisk, og kanskje henger det sammen med det vi var inne på ovenfor: Tekstene finnes, men sjangeren er bare et begrep. Den definisjonen som har vist seg å fungere best, er at "novellen er en episk fiksjonsprosatekst av middels lengde". En slik definisjon er inkluderende, samtidig som den avgrenser novellen mot romansjangeren (

Norske tekster. Prosa før 1900 / bibliotek

<http://ndl.no/nb/node/76947>

:27).

Oppgave

[Novelletitler](#)

Diktet

I 1830-årene pågikk det en heftig debatt om hvordan dikt skulle skrives. **Henrik Wergeland** og **Johann Sebastian Welhaven** var langt fra enige om hva som skulle være reglene for et dikt. Der Welhaven ønsket klare stramme regler med rim og rytme, skrev Henrik Wergeland med en langt friere form, samtidig som han også holdt seg til visse regler.

På 1950-tallet brøt tungetaledebatten med **Arnulf Øverland** i spissen ut i Norge. Øverland mente at de modernistiske forfatterne skrev i et språk ingen kunne forstå, og dikt skulle ikke være slik! Men hadde Øverland og de forfatterne som mente at det tradisjonelle formspråket var det beste, rett til å påberobe seg rammene for denne sjangeren?

Fra brev til e-post

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, Svein Sandnes

[Fra brev til e-post \(69091\)](#)

Når skrev du sist et brev for hånd og sendte det i posten? Går vi 20 år tilbake i tid, var det helt vanlig at norske barn og ungdommer satte inn annonser med ønske om "brevvenner" i barne- og ungdomsblad. På den måten kunne de få brevvenner både fra ulike kanter av landet og fra utlandet.

I dag har e-post, nettsamfunn og chatteprogram i stor grad tatt over for den personlige brevsjangeren. Når det nærmer seg juletider, er mange tradisjonstro og sender ut julekort og julebrev om viktige hendelser i livet vårt det siste året, men gjerne masseproduserte, som teknologien har gjort mulig. Her aner vi kanskje en kombinasjon av både det tradisjonelle, det moderne og det postmoderne.

Sjangeren brev har likevel lange tradisjoner, og det er en viktig sjanger som har gitt og kan gi oss innsikt i mennesker og offentlige personer. Det å studere brevvekslingen mellom for eksempel forfattere som Bjørnson kan lære oss mer om hva forfatterne selv tenkte, hvordan de var som mennesker, og hva de betraktet som viktig i sin samtid.

I 2009 fikk Nasjonalbiblioteket tillatelse til å offentliggjøre Knut Hamsuns kjærlighetsbrev som hadde ligget forseglet i 50 år. [Her](#) kan du se noen av brevene i en digitalisert versjon.

Dette skapte samtidig en debatt om i hvilken grad slike private brev skal offentliggjøres. Du kan lese mer om dette her:

Følg linken til nrk.no og skriv "Hamsun på sitt verste" i søkerfeltet "["Hamsun på sitt verste"](#)"

Følg linken til nrk.no og "Bør ta vare på private brev" i søkerfeltet ["Bør ta vare på private brev"](#)

Oppgaver

Brev, e-post og sosiale medier

1. Pek på sjangertrekk i brev og e-post og sammenlign de to sjangrene.
2. Hvordan har sjangeren endret seg? Har noe gått tapt fra brev til e-post, eller har det bare gitt oss flere muligheter?
3. Hvilke sjangernormer gjelder for en e-post?
4. Hvilke sjangernormer gjelder for nettsamfunn, for eksempel Facebook? Finnes det noe som regulerer hva man skriver om eller ikke skriver om, og på hvilken måte man skriver?

Diskuter - private brev

Les "Hamsun på sitt verste" og "Bør ta vare på private brev". I hvilken grad synes du man skal ta vare på private brev?

Julebrev

Gjør oppgaver [Julebrev, julesanger og julehistorier](#)

The screenshot shows an email window with the subject 'Oppgave om e-post (fra Anne)'. The message content is in Norwegian and discusses the right to privacy and the right to be forgotten. Below the email is a photograph of a vintage Christmas card.

e-post

Oppgave om e-post (fra Anne)

Vi ber deg om å lese denne e-posten din henvendelse og ha registrert den med referansenummer 200406.

Vi vil høre fra oss innen 3 virkedager.

Hør du også om: Kan du kontakte oss på vår depærtnings telefon.
Gjelder henvendelsen til - og Hjemmeside, ring 815 68 820.
Gjelder henvendelsen Sykehjemsgjelv, ring 815 51 122.

NB! Visste du at Falck har ståendevis med sotige fasttelpipsputer til å hjelpe med å løse opp spørsmål om helse? Du kan sende ei deg litt egne spørsmål, ring oss eller gå inn på www.falck.no.

Vi i Falck ønsker deg en fortsett fra dag!

Med vennlig hilsen
Falck Kundeservice

Amerikabrev

A MERRY CHRISTMAS AND A HAPPY NEW YEAR

Utsnitt av verdens første julekort

"Jeg blogger, altså er jeg"

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, Svein Sandnes

["Jeg blogger, altså er jeg" \(69096\)](#)

Blogg har gjerne blitt sett på som en moderne form for dagbok, særlig de bloggene med et personlig innhold. Der dagboka var en hemmelig bok med hengelås, er bloggen et sted på Internett der skriveren bretter ut i detaljer om livet sitt for den som har lyst til å lese.

Det postmoderne samfunnet

Det postmoderne samfunnet har kjennetegn som å være sterkt individfokusert: Vi ønsker å framstå som originale, vi ønsker å "være noen", og vi skal for all del ikke være som alle andre. Med Internett har individet fått muligheten til å ytre seg til resten av verden ved hjelp av noen tastetrykk, på godt og vondt. Har du ikke en stemme på Internett i dag, kan du nesten bli sett på som litt avleggs. Du henger ikke helt med hvis du ikke er deltaker i et eller flere sosiale medier. Dermed kan vi skrive om Decartes' kjente uttrykk til: "Jeg blogger, altså er jeg".

Blogg - en postmoderne sjanger

Slik kan vi se på blogg som en postmoderne sjanger. Her kan man presentere seg for resten av verden og skrive om det som passer en. Særlig for unge jenter har bloggmediet blitt populært med den tidligere bloggeren "Voe" som det store forbildet. Men til tross for individfokuset og at vi alle ønsker å framstå som originale, er vi det neppe. Sett utenfra vil nok mange såkalte "rosablogger" framstå ganske like både i form og innhold.

A vertical column of three images. The top image shows a person taking a selfie with a smartphone in front of a computer monitor displaying a blog interface. The middle image shows a woman with long blonde hair sitting on a set of dark wooden stairs. The bottom image shows a person from behind, wearing a pink sweater, crouching down to take a close-up photograph of a red high-heeled shoe.

Bloggen oppdateres gjerne flere ganger om dagen

Linnea Myhre - rosablogger

Blogger fotograferer sko

Les mer om blogging og makt - gjør oppgaver

[Bloggere og makt til å påvirke](#)

Oppgave

Gå inn på blogg.no og velg deg ut et par blogger som tilhører samme kategori (mote, interiør, musikk osv.). Finnes det en felles diskurs for bloggkategorien? Er det mulig å formulere noen sjangernormer for disse bloggene? Ev. hvilke?

Reality-tv: Framstilt virkelighet vs. virkelig..

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, Svein Sandnes

[Reality-tv: Framstilt virkelighet vs. virkelig virkelighet \(69097\)](#)

Vi gjenkjenner mange trekk fra sosiale medier i realityserier som *Farmen*, *Paradise Hotel*, *71 grader nord* og talentprogram som *Idol* og *X Factor*. Hvor "virkelige" er disse programmene?

Autentisk og originalt

I programserier som de som er nevnt over har mange nordmenn fått muligheten til å komme på tv og vise seg fram. I slike program er **autentisitet**; det å framstille seg selv som ekte, et viktig aspekt, samtidig som man skal vise sin originalitet for å bli den utvalgte.

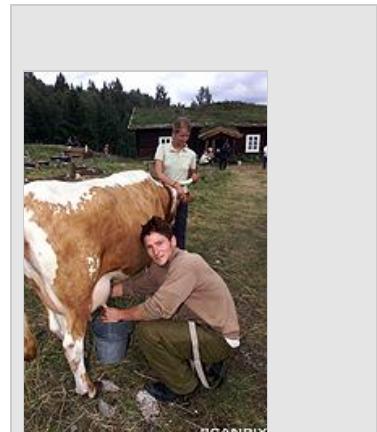
Å "være seg selv"

Når deltakerne i realityserier blir intervjuet, framhever de gjerne at de "er seg selv". Samtidig ser vi at de blir en del av et større spill der de ikke kan være seg selv, men der de etter hvert inntar en rolle i spillet. Deltakerne uttrykker gjerne at "jeg er meg selv i spillet", "jeg spiller meg selv" osv., men kan man spille seg selv i spillet?

Reality og postmoderne teori

Ser vi dette i lys av postmoderne teori, kan vi si at det blir en utvisking av skillet mellom virkeligheten slik den framstilles i ulike medier og den virkelige virkeligheten (hva nå den er). Det oppstår altså en framstilt virkelighet, og denne framstilte virkeligheten vil prege individet i den virkelige virkeligheten.

Den du framstår som i en realityserie, vil prege deg i det virkelige livet, selv om du i realityserien var en del av et spill der du "var deg selv". Skriver du en blogg, vil bloggen bli en framstilling av deg som også vil prege deg i virkeligheten. Det framstilte livet kan slik bli viktigere og mer sentralt enn det virkelige livet.

I "Farmen" skrur man tiden tilbake og skal drive en gård på gammelt vis

I "Paradise hotel" flytter en gruppe ungdommer inn i et hotell på et eksotisk sted

Noen av de første deltakerne i den norske versjonen av "Big Brother"

Les mer og gjør oppgaver

Oppgaver

- Drøft hvorvidt blogg og reality-tv kan ses på som postmoderne sjangre.
- Les artikkelen [Derfor ser vi reality-tv](#) Finn eksempler på bruk av Greimas' aktantmodell og Propps funksjoner i andre reality-serier som *Farmen* og *71 °nord*.
- Relevante oppgaver fra media og kommunikasjon finner du her [Virkelighet eller "reality"?](#) og her [Roller i realityserier](#)

Fra Filmavisen til TV2 Nyhetsskanalen

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Fra Filmavisen til TV2 Nyhetsskanalen \(69114\)](#)

I dag får vi nyheter og faktastoff servert først og fremst gjennom nyhetssendinger på radio og tv og lengre dokumentarprogram. Filmavisen, som var ukentlige nyhetssendinger på kino og etter hvert tv, står i kontrast til tv-kanaler som i dag viser nyheter nærmest døgnet rundt, for eksempel TV2 Nyhetsskanalen.

Det var de franske filmselskapene Pathé og Gaumont som begynte å lage filmavis rundt 1910. Filmavisen ble vist på kinoer, og det var gjerne store hendelser som kongebesøk, sportsbegivenheter, ulykker eller morsomme hendelser som utgjorde handlingen.

I 1929 begynte Oslo Kinematografer å vise Filmavisen. Den gikk gjerne som forfilm før norske filmer (Wikipedia: "Filmavisen"). Etter hvert som nordmenn fikk fjernsyn, kunne de også se Filmavisen på NRK. Under andre verdenskrig fikk Filmavisen et nasjonalistisk preg og mediet ble utnyttet av nazistene.

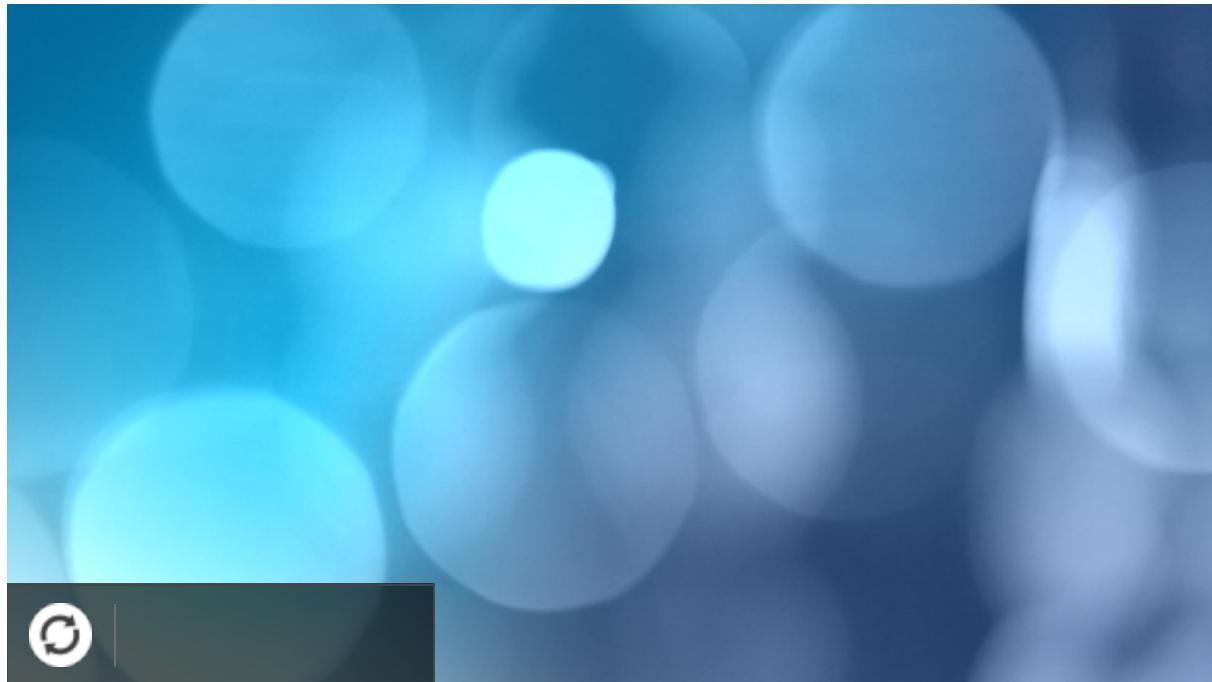
Dagbladet.no: ["Se nazistenes propagandafilmer"](#)

På *Store Norske Leksikon* i artikkelen "[Filmavis](#)" kan du leser mer om eksempler på filmaviser fra ulike deler av verden.

Under ser du et utdrag fra Filmavisen, tatt opp 17.mai 1946.

Oppgave

[Nyheter da og nå](#)

Teksttolkning og tekstproduksjon

Teksttolkning og tekstproduksjon - innledning

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Teksttolkning og tekstproduksjon \(68754\)](#)

I kommunikasjon og kultur 2 er naturlig nok arbeid med tekster sentralt. Det innebærer både det å anvende ulike analysemetoder, men også det å produsere ulike typer tekster selv.

Innledningsvis vil vi her se nærmere på hvordan du bruker analysemetoder fra tekstteori på ulike typer tekster. Dette er et kompetanse mål som vil være gjennomgående hele skoleåret, og det er kanskje først når du nærmer deg eksamen at du vil mestre dette målet fullt ut. Her finner du råd om hvilke teorier som kan være nyttige å bruke når, og hva teksttolking i KK2 innebærer.

Deretter ser vi nærmere på det å skrive fagtekster og på det skriftlige fordypningsarbeidet.

I kapitlet om ["Å skape egne tekster"](#) på KK1 kan du lese mer om det å lage muntlige og sammensatte tekster.

Teksttolkning og valg av analysemetoder

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Teksttolkning og valg av analysemetoder \(68755\)](#)

Fra norskfaget kjenner du igjen begrepet "å tolke tekster", og vi finner igjen dette begrepet også i KK2. Med tanke på at du i dette faget har lært om en rekke flere tekstteorier enn i norskfaget, vil det stilles andre krav til teksttolkningen.

Før du går i gang med selve tolkningen, må du bestemme deg for hvilken analysemetode og hvilken teori du vil bruke. Det er også godt mulig å benytte seg av flere metoder og teorier.

Husk at det er alltid teksten som bestemmer. Når du følger et analyseoppsett, er det derfor ikke alltid slik at du vil finne svaret på alt, kanskje fordi det rett og slett ikke er til stede i teksten du arbeider med.

Å velge en teori

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Å velge en teori \(68756\)](#)

Når vi skal bestemme oss for analysemetode og teori, er det flere spørsmål vi må stille oss. Men det aller første du må ha klart for deg, er om oppgaven forteller deg hva du skal se etter, eller om du må finne ut av det selv.

Dersom du må finne av dette selv, kan disse spørsmålene være aktuelle:

- 1) Hva er det som gjør denne teksten litterær?
- 2) Hvordan kommuniserer denne teksten effektivt?
- 3) Hvilke ideologiske føringer ligger til grunn for teksten?
- 4) Hva sier teksten om sin egen samtid?
- 5) Hvordan er teksten bygget opp?
- 6) Hvilke forutsetninger må være på plass for at teksten skal kommunisere?
- 7) Hva er avsenderens opprinnelige og originale mening med teksten?

Det sier seg selv at ikke alle disse spørsmålene kan brukes på alle mulige tekster. Det bringer oss over på det andre viktige spørsmålet: Hvilken type tekst er det du skal analysere?

En roman fra begynnelsen på 1900-tallet "krever" som regel en annen tilnærming og en annen analysemetode enn en reklameplakat fra 2010. I dette faget lærer du blant annet at det finnes en rekke ulike teksttyper, og selv om mange analysemetoder kan brukes på ulike teksttyper, vil det variere hvor mye man faktisk får ut av teksten ved hjelp av de ulike teoriene.

Nedenfor finner du en oversikt over analysemetoder og teorier, og forslag til hvilke tekster og spørsmål de kan passe sammen med. Dette er ikke ment som en fasit, men et veilederende oppsett.

Analyse-teori	Mål med analyse-teorien er å	Hvilke tekster passer teorien på?
Retorisk analyse	Analysere/finne ut av hvordan en tekst kommuniserer effektivt	Både skjønnlitteratur, sakprosa, skriftlige, muntlige og sammensatte tekster
Diskursanalyse	Avdekke de ideologiske føringene og tankemåtene teksten bygger	Saktekster, skriftlige og muntlige, ev. også skjønnlitteratur og

	på	sammensatte tekster
Kulturfilteranalyse	Vise hvordan forutsetningene for kommunikasjon er	Muntlige og skriftlige saktekster
Filmanalyse/analyse av sammensatt tekst	Gjøre greie for hvordan ulike teksttyper spiller sammen	Sammensatte tekster
Tekstlingvistisk analyse	Vise hvordan de ulike nivåene i en tekst kan henge sammen	Alle skriftlige tekster
Analyse av forteller og fortellerstruktur	Analysere/gjøre greie for de føringene og valgene som ligger til grunn for en tekst	Fortellende tekster, film, reklame, nyhetssendinger, avistekster
Nykritisk analyse	Vise hvordan teksten gjør seg til noe annet enn hverdagsspråk (jf. språkfunksjoner) og analysere de ulike virkemidlene som er brukt	Skjønnlitterære tekster, først og fremst lyriske tekster, men også novelle og roman
Historisk-biografisk metode	Vise hvordan kunnskap om forfatter kan føre til en bestemt tolking av teksten	Skjønnlitterære tekster
Nyhistorisme	Vise hvordan teksten er bygd opp av lån fra andre tekster (intertekstualitet) og hvordan teksten kan si oss noe om samtiden den er oppstått i	Først og fremst skjønnlitterære tekster, men også andre skriftlige tekster
Leser-respons-teori	Vise hvordan leseren legger inn mening i verket. Vise at det finnes visse lesefellesskap knyttet til situasjon og kultur	Først og fremst skjønnlitterære tekster, men også andre skriftlige tekster

Her finner du analyseoppsett som kan være nyttige:

- [Tekstanalyse](#)
- [Retorisk analyse](#)
- [Diskursanalyse](#)
- [Skjermtekster](#)

Hvem skriver du for?

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Hvem skriver du for? \(68757\)](#)

Ofte når du skriver tekster på skolen, er det bare læreren som leser det du har skrevet, og det er jo egentlig en ganske kunstig situasjon. Samtidig kan vi se på det som en del av skolens tekstkultur – mye av tekstoproduksjonen innebærer å skrive tekster til noen som skal vurdere det arbeidet du har gjort.

Samtidig skal dette være en forberedelse til seinere studie- og yrkesliv som krever at du skal kunne skrive tekster som passer inn i det offentlige rom. Det betyr at "tekstene skal kunne leses av allment interesserte voksne mennesker"

Skriv bedre! Lærebok i skriving / biblio

<http://ndla.no/nb/node/76951>

:47.

I dette faget skal du produsere tekster også for et publikum, altså ikke bare norskæreren din. Da kan det være nyttig å tenke på hvem som er leseren av teksten din. Vi kan skille mellom tre typer lesere: Modelleserne, dine indre lesere og leserne som gir deg respons

Skriv bedre! Lærebok i skriving / biblio

<http://ndla.no/nb/node/76951>

:47.

Det var Umberto Eco som introduserte begrepet "modelleser". Han tenkte seg at én tekst har én modelleser, men vi snakker i dag om at en tekst kan ha flere modellesere. Modelleseren for denne teksten du leser nå, er du som elev, men også til en viss grad læreren din. Når forfatteren bak denne teksten har skrevet dette, har han eller hun hatt deg som elev som modelleser.

Ved å klargjøre hvilke modellesere teksten har kan du få hjelp til å velge ut hva som skal være med i teksten. Hva er relevant å si noe om, og hva er irrelevant?

Også du som skriver, er leser av din egen tekst. Ofte er vi selvkritiske til vår egen tekst, og hvis du alltid er negativ til det du selv skriver, blir det vanskelig å finne noe positivt. Da kan det være nyttig med andre lesere, for eksempel i en responsgruppe. De kan oppmuntre deg og peke på positive sider ved teksten din.

Skriftlig fordypningsarbeid

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, NRK

[Skriftlig fordypningsarbeid \(68758\)](#)

Et kompetanse mål i dette faget er å "gjennomføre et selvvalgt skriftlig fordypningsarbeid i analyse av tekst og presentere det for et publikum". I dette kompetanse målet ligger det fire viktige rammer:

- Det skal være selvvalgt
- Det skal være skriftlig
- Det skal være analyse av tekst
- Det skal presenteres for et publikum

Samtidig gir dette rom for store muligheter. Det finnes et uendelig antall tekster å velge mellom, og selve tekstanalysen og teorien du velger å bruke vil avhenge av teksten. Husk at tekstbegrepet er vidt, og du kan også velge fritt mellom ulike epoker og kulturer.

Klassen må selv avgjøre når på året fordypningsoppgaven skal gjennomføres og omfanget av oppgaven.

Spørsmål som kan hjelpe deg til å komme i gang:

- Hva slags tekstype vil du arbeide med? Skriftlig, muntlig eller sammensatt? Hvilken sjanger? Skjønnlitteratur eller sakprosa?
- Hvor mange tekster vil du arbeide med? Vil du fortype deg i én tekst, eller vil du velge to eller flere tekster som du sammenligner?
- Hvilken epoke og hvilken kultur kan du tenke deg å finne tekster fra?
- Hva slags teorier og analysemetoder kan være relevante (se oversikt ovenfor)?
- Hvordan vil du presentere teksten din for et publikum?

Fordypningsarbeidet skal presenteres for et publikum, og dette kan gjøres på ulike måter. For eksempel kan dere lage muntlige foredrag som oppsummerer den skriftlige teksten og presentere for hverandre i klassen. Dere kan også invitere en annen klasse på besøk og lage en presentasjon av hva dere har arbeidet med.

Et annet alternativ er at dere legger ut en kortversjon av selve fordypningsoppgaven på en wiki eller en nettside. Alternativt kan du også skrive hele fordypningsoppgaven som en wiki eller ev. en blogg.

Lykke til med arbeidet!

De gode eksemplene

Gruppearbeid i fortellingsteori

Forfatter: Marita Aksnes

[Gruppearbeid i fortellingsteori \(109744\)](#)

Fortellingsteori er en viktig del av lærestoffet i kommunikasjon og kultur 2. Her er et forslag til et gruppearbeid med utgangspunkt i roman-, film- og reklametekster.

Tidsbruk: Bruk en fagdag (6–7 skoletimer) samt en dobbelttime til framføring.

Beregn ca. 12 - 15 minutter per gruppe (med 4 medlemmer) til muntlig framføring.

Vurdering: [Å vurdere en muntlig framføring](#) og/eller se vurderingsskjema under.

Aktuelle kompetanse mål:

- gjøre rede for ulike teorier om forholdet mellom kultur og tekst
- forklare hvordan tekster er bygd opp av grammatiske, tekstuelle og estetiske elementer
- drøfte forholdet mellom tekst og virkelighet i fiksjonstekster og sakprosatekster
- velge ut og bruke egnede analysemetoder fra ulike tekstteorier på forskjellige typer tekster
- gjøre rede for samspillet mellom ulike uttrykksformer, som språk, bilde, musikk og grafikk i sammensatte tekster fra ulike medier
- gjøre rede for fenomenene tradisjon, modernitet og postmodernitet

<http://www.udir.no/kl06/KKM1-01/Hele/Kompetansemaal/Kommunikasjon-og-kultur-2/>

Tekster

Gruppe 1: Kortfilmen *Min bestemor strøk kongens skjorter* (finnes på Filmrommet.no for skoler som abonnerer)

Gruppe 2: Filmen *High School Musical* (finnes trailere på nettet)

Gruppe 3: Utdrag fra romanen *Før jeg brenner ned* av Gaute Heivoll [Før jeg brenner ned](#)

Gruppe 4: Reklamer fra Statoil

StatoilHydro: *Helter*

[Helter](#)

Statoil: *Morgendagens helter – skolestart*

[Morgendagens helter](#)

Gruppe 5:

Kvik Lunsj – *Takk for turen*:

[Takk for turen](#)

Oppgaver som gjelder for alle gruppene

Analyser teksten(e) ved å bruke relevant fortellingsteori, og kommenter teksten(e) i forhold til fenomenene tradisjon, modernitet og postmodernitet.

Gruppa må tenke gjennom hvilke teorier eller analysemetoder som kan være relevante i arbeidet med teksten, for eksempel:

- Diskurs og retorikk
- Forholdet mellom tekst og virkelighet
- Tradisjon, modernitet, postmodernitet
- Analyse av sammensatt tekst (filmanalyse)
- Forteller, forfatter, tekst, leser (fortellingsteori)
- Fortellingens struktur: Hollywoodmodellen, Propps funksjoner, aktantmodellen
- Grunnfortellinger og nøkkelfortellinger

Vurdering

Se [Å vurdere en muntlig framføring](#)

Her er noen vurderingskriterier for muntlig framføring (momentene under faglig innhold og struktur teller mest, ettersom dere har noe begrenset tid til å øve):

Kriterier/Kriterium	Høyt/ Høgt	Middels	Lavt/Lågt	Kommentar
Faglig innhold/Fagleg innhold	Valg og bruk av analysemetode(r) og fagteori			
	Teksteksempler med kommentarer knyttet til analysemetode(r) og teori/Tekstdøme med kommentarer knyttet til analysemetode(r)			
	Refleksjon, trekke linjer, sammenhenger/Refleksjon, trekke linjer, sjå samanhang			
Struktur	Innledning, hoveddel, avslutning/Innleitung, hoveddel, avslutning			
	Logos: Rekkefølge, sammenheng/rekkefølge, samanhang			
Presentasjon og språk	Presentasjonsteknikk – etos og patos: stemmebruk, tempo, øyekontakt/augekontakt, kroppsspråk, bruk av ev. manus, presist og korrekt språk			
	Powerpoint: presist og korrekt språk, presise stikkord, bruk av bilder/bilete			
	Beregning/bereking av tid			

Vurderingskriterier

Opphavsmann: [Marita Aksnes](#)

Steve Jobs: "Stay Hungry - Stay Foolish" - tale til Stanford-studenter i 2005

Forfatter: Eli M. Huseby, Åse Elin Langeland

[Steve Jobs: "Stay Hungry – Stay Foolish" – tale til Stanford-studenter i 2005 \(120807\)](#)

Steven Paul "Steve" Jobs (1955–2011) var en amerikansk oppfinner og gründer. Navnet hans er mest forbundet med Apple, som han grunnla. I 1985 fikk han sparken fra Apple, på grunn av uoverensstemmelser mellom ham og ledelsen om visjoner for selskapet. For Jobs var det å miste tilhørigheten til firmaet han hadde bygget opp, svært tungt. I 2005 holdt han en hilsningstale til avgangskullet ved Stanford University. I denne talen understreker han at det å miste jobben i Apple, var noe av det beste som hadde hendt ham, selv om han absolutt ikke så det slik den gangen. Det var starten på en ny kreativ periode i livet hans. Han grunnla to nye selskaper. Ett av dem, NeXT, ble kjøpt opp av Apple. Dermed var Steve Jobs tilbake i lederstolen i sitt gamle selskap.

I talen omtaler også Jobs sin kreftdiagnose, og appellen til studentene får derfor en viktig klangbunn:

Finn de tingene dere elsker å gjøre. Tiden dere har, er begrenset. Ikke kast den bort med å leve noen andres liv.

Hva kjennetegner en god taler?

Hovedpoengene i god retorikk kan oppsummeres ved at du appellerer til publikum ved å bruke:

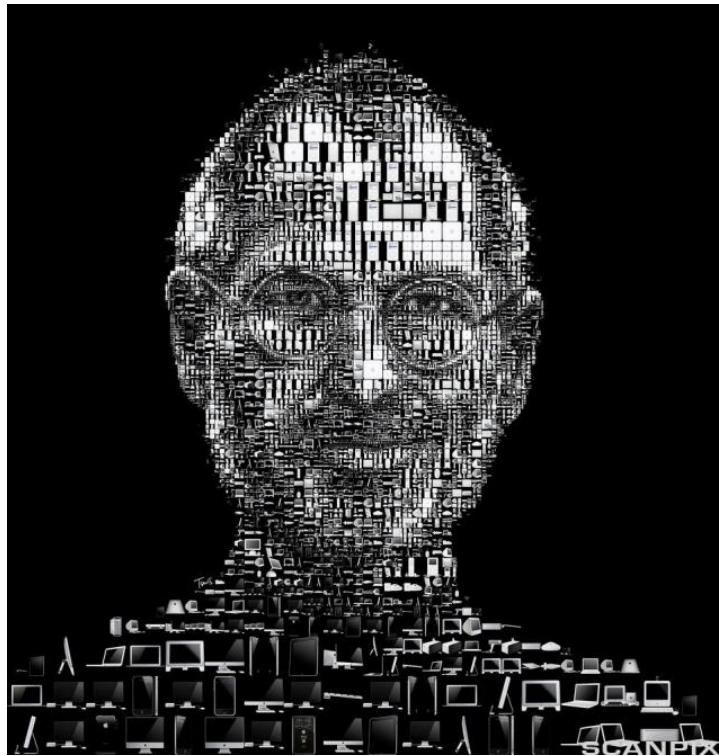
etos – din evne til å virke troverdig
patus – din evne til å vekke følelser
logos – din evne til å utfordre logisk sans og fornuft

En god taler må også bruke retoriske virkemidler, slik som repetisjon, metaforer og bilder, humor, kontraster, konnotasjoner, rytme, ironi og faktaopplysninger.

Et annet aspekt er at taleren alltid må ta hensyn til den retoriske situasjonen, kairos, og må spørre seg selv:

- Hva er kommunikasjonssituasjonen?
- Hva er det passende å si i den gitte situasjonen?
- Hvem er publikum?

Les mer om [De tre appellformene](#) og [Å holde en tale](#).

Steve Jobs - Connecting All the Dots

Hør på Steve Jobs' tale til studenter ved Stanford University fra 2005. Hva tror du gjorde at denne talen er en av de mest omtalte på sosiale medier og en av de hyppigst søkte talene på YouTube?

Steve Jobs: "Stay Hungry – Stay Foolish" – tale til Stanford-studenter i 2005 / oppgave

<http://ndla.no/nb/node/120807>

[Steve Jobs: Transkripsjon av talen til Stanford-studenter](#)

Analyser talen

1. Se på elementene i Jobs' tale og kommenter hvordan han har tatt hensyn til disse trinnene i utarbeidelsen og framføringen av talen:
 - Inventio
 - Dispositio
 - Elocutio
 - MemoriaRepeter begrepene [Å holde en tale](#).
2. Når du begynner en tale, er det viktig å fange publikums oppmerksomhet.
 - Hvordan klarer Jobs dette i talen?
 - Hvilket retorisk virkemiddel bruker han?
 - Hvorfor er det passende å bruke dette virkemidlet i denne kommunikasjonssituasjonen?Repeter [Den retoriske situasjonen](#).
3. Tidlig i talen forteller Jobs at han vil fortelle tre historier.
 - På hvilken måte skaper dette interesse hos publikum?
 - Hva er hovedinnholdet i disse "historiene"?
 - På hvilken måte har alle "historiene" elementer av patos?
 - Hvilken "historie" synes du er mest rørende, og hvorfor?

- Hvordan unngår Jobs fella med å bli for sentimental?
4. Den første historien blir introdusert på denne måten: "It is about connecting the dots ..."
- Hva mener han med det?
 - På hvilken måte er "connecting the dots" en metafor?
 - Hvorfor er denne metaforen så virkningsfull – og humoristisk? Se den i sammenheng med Steve Jobs' liv og virke.
 - Er det "connecting the dots" han gjør med alle de tre "historiene"?
5. Jobs avslutter den første "historien" slik: "You can't connect the dots by looking forwards, you can just look backwards." ("Du kan ikke se sammenhengen ved å se framover, du kan bare se sammenhengen ved å se bakover.")
- Hvordan belyser episoden med kalligrafi-kurset akkurat dette poenget?
 - Hvordan knyttes dette utsagnet og denne episoden opp mot budskapet?
6. Sentrale og bærende uttrykk i talen er: hungry (sulten), foolish (tåpelig) og drop-out.
- Hvilke konnotasjoner har disse uttrykkene vanligvis? Hvordan klarer Jobs å gi dem positive konnotasjoner?
 - På hvilken måte er dette ordvalget sentralt i talen?
7. Konklusjonen og appellen i talen er: "Stay Hungry – Stay Foolish" (vær sulten – vær tåpelig).
- På hvilken måte reflekteres budskapet i talen i denne oppfordringen til studentene?
 - Hvordan er denne appellen konsistent med logos i talen?
8. Vis hvordan Jobs gradvis bygger opp sin etos i talen. Hvordan bruker han det som i utgangspunkt kan tale mot hans etos i talen?
- Se på disse momentene og kommenter:
- uønsket barn
 - dårlig økonomi
 - drop-out fra college
 - sparken fra jobben
 - kreftdiagnosen
9. I Jobs' tale er det mange referanser til diktet "The Road Not Taken" av Robert Frost [The Road Not Taken – Poem](#). Du finner en gjendiktning av Sigmund Skard på nettet. Referansene til diktet er svært direkte der han avslutter den første historien.
- Hvilke referanser finner du?
 - Hva tror du Jobs refererer til når han sier: "And that has made all the difference" ("og dette har utgjort hele forskjellen")? Tror du det er det samme som Frost antyder?
 - Hvilken effekt har det å referere til et dikt?
 - Hva slags dikt kan man velge, gitt kommunikasjonssituasjonen?
10. Hvordan framfører Jobs talen (Actio)? Kommenter. I hvilken grad tror du dette har ført til at talen er blitt så historisk?

Skriv og hold en hilsningstale

Du blir bedt av skolens ledelse om å holde en tale til avgangselevene i 3. klasse i juni.
 Bruk det du har lært om gode taler og talekunst og skriv en tale som vil bli husket av lærere og elever. Skriv manus og ta den opp, eller framfør den for klassen. Vurder hverandre ut fra kriteriene for en god tale.

Skriv et blogginnlegg

1. Det er mange referanser til Robert Frosts dikt [The Road Not Taken](#) i talen. Skriv et blogginnlegg der du kommer med dine egne refleksjoner rundt temaet i Jobs' tale og Frosts dikt.
 Tittel: I took the road less traveled by and that made all the difference. (I Sigmund Skards oversettelse: "Det var vegrar i skogen eg kunne gå, og eg valde den som var tråkka av få, og all ting valde eg der og då.")
2. Bildet som illustrerer denne artikkelen, er en collage laget av Steve Jobs. Skriv et blogginnlegg på grunnlag av denne collage og dine tanker rundt Steve Jobs og hans liv og virke.
 Tittel: Connecting All the Dots

[Les mer](#)

[The Legacy of Steve Jobs](#)

Nyheter

Yahya Hassan – dansk poet og rebell

Forfatter: Eli M. Huseby

[Yahya Hassan – dansk poet og rebell \(137355\)](#)

Yahya Hassan var 17 år da han skrev sitt første dikt «BARNDOM». Han er en ung mann med minoritetsbakgrunn og en problemfylt oppvekst i en dansk drabantby, og er kanskje ikke det vi vanligvis forbinder med en poet.

Vi skal se på diktene «BARNDOM» og «PLASTBLOMST» og finne ut mer om den omstridte dikteren.

Slik begynner hans første dikt, «BARNDOM»:

FEM BØRN PÅ RÆKKE OG EN FAR MED KØLLE
FLERGRÆDERI OG EN PØL AF PIS VI STIKKER
SKIFTEVIS EN HÅND FREM FOR
FORUDSIGELIGHEDENS SKYLD DEN DER LYD
NÅR SLAGENE RAMMER SØSTER DER HOPPER
SÅ HURTIGT FRA DEN ENE FOD TIL DEN ANDEN
PISSET ER ET VANDFALD NED AD HENDES BEN
FØRST DEN ENE HÅND FREM SÅ DEN ANDEN GÅR
DER FOR LANG TID RAMMER SLAGENE
VILKÅRLIGT ET SLAG ET SKRIG ET TAL 30 ELLER
40 TIL TIDER 50 OG ET SIDSTE SLAG I RØVEN PÅ
VEJ UD AD DØREN HAN TAGER BROR I
SKULDRENE RETTER HAM OP FORTSÆTTER MED
AT SLÅ OG TÆLLE JEG KIGGER NED OG VENTER
PÅ DET BLIVER MIN TUR....

Som vi forstår, er ikke Yahya Hassan det vi tenker på som en vanlig poet. Han foretrekker å skrive med caps-lock-en på på Mac-en sin, og gyver løs med flengende kritikk av såvel sin egen far som verdisyn og holdninger han ser i storsamfunnet og i den danske innvandrerbefolkningen. Dette har skaffet ham mange venner, og kanskje like mange fiender.

Om Yahya Hassan

Sagt av og om Yahya Hassan:

Koranen

«Jeg ble oppdratt til å tro at islam var perfekt. Som barn var jeg veldig opptatt av hva islam mente jeg kunne gjøre og ikke gjøre. Men det var vanskelig å overholde alle forbudene og påbudene. Jeg følte meg som en dårlig muslim. Jeg ville jo gjerne være en god muslim og en god sønn.» (Yahya Hassan)

«MEG JEG SIER TIL MIN MOR /
AT JEG IKKE ER MUSLIM / HUN
SPØR MEG HVA JEG ER DA /
OG TIL DET KAN JEG BARE
SVARE / MEN JEG ER DIN
SØNN!» (fra «LANGDIKT») «Folk
tror han hater muslimer og er
islam-fiendlig. Det er han ikke.»
(vennen Ali)

«Min far slo oss jo foran alle. Men
det var ingen som sa noe. Dekk

over, dekk over.» (Yahya Hassan)

Yahya Hassan vil ikke se seg selv som et offer, og vil forsvere sin rett til å skrive og ytre seg fritt.

Han lever med konstant politibeskyttelse. Da han leste høyt for elever ved et dansk gymnas, ble stemningen så truende at forfatteren måtte eskorteres ut en nødutgang.

«Du skal dø, ditt lille ludder.» (Facebook-melding til Yahya Hassan)

Les mer om Yahya Hassan

[**Reportasje om
Yahya Hassan**](#)

**Les mer om
ytringsfrihet og
karikaturtegningene**

[**Det nasjonale og det
globale**](#)

Yahya Hassan framfører sine dikt

Yahya Hassan (født 1995) er dansk-palestinsk. Han er vokst opp i en drabantby utenfor Århus, Danmark, hos sin familie som opprinnelig var flyktninger fra Libanon. Familien kom til Danmark på slutten av 1980-tallet. Som 13-åring ble han fjernet fra familien av barnevernet. Etter det fulgte en ungdomstid i institusjoner. Rus og kriminalitet ble følgesvenner.

Diktet «BARNDOM» skrev han som 17-åring. Det inngår i hans debutsamling *Yahya Hassan* (2013). I samlingen tar han et oppgjør med sin far, bydelen han har vokst opp i, og religionen. Sjeldent har en litterær debut vakt så mye oppsikt.

I dag går han på Forfatterskolen i København.

Diktet «BARNDOM» og intervju med dikteren

Man kan ikke lese Yahya Hassans dikt uten å høre ham selv framføre. Mange synes det høres ut som han messer eller resiterer fra Koranen, og vi hører at han har hentet mye fra rapp-formen. Hva synes du?

I første del av dette intervjuet hører du han selv framføre «BARNDOM». I resten av intervjuet (ca. 29 min) forteller han om bakgrunnen sin, hvorfor han dikter, og hvordan han startet sitt «felttog» mot de etablerte med en avisartikkel: «Jeg er fucking vred på mine forældres generation» (<http://politiken.dk/debat/ECE2095547/digter-jeg-er-fucking-vred-paa-mine-foraeldres-generation/>)

Se intervjuet og hør diktet [her](#)

Diktet «PLASTBLOMST» og intervju om diktsamlingen

Her kan du lese Yahya Hassans dikt «PLASTBLOMST» og høre et lydspor der den norske oversettelsen av diktet blir lest opp. Alle diktene er oversatt av Pedro Carmona-Alvarez. Dersom du skal høre forfatteren selv framføre diktet, må du bruke Spotify. Du finner også et intervju med poeten om diktsamlingen hans (ca. 30 min).

[Yahya Hassan og Plastblomst](#)

Oppgaver

Drøft:

- Hvorfor provoserer Yahya Hassans dikt?
- Er diktene hans krenkende?
- Skal det være lov å kritisere religion og andres verdisyn?
- Hvor privat synes du man kan være i det offentlige rom?
- Hvilke krefter er det forfatteren utfordrer?

Jezidi

Forfatter: Tina Andersson Jensen, Norsk filminstitutt

[Jezidi \(137113\)](#)

Jezidi / fagstoff

<http://ndla.no/nb/node/137113>

Dokumentarfilmen Jezidi

Dokumentarfilmen *Jezidi* handler om den sjeldne minoriteten jezidier. I 2008 reiste filmregissør Anja Breien til områdene hvor jezidiene befinner seg, og laget et personlig og storslått visuelt portrett av dem.

Filmen gir godt innblikk i kulturen og trosretningen til jezidiene, samtidig som den skaper en forståelse for en gammel førkristen naturreligion og et levesett som vår moderne tid ikke lenger har kunnskap om. I tillegg blir vi kjent med en jezidifamilie som bor på Lier utenfor Drammen.

Hvem er jezidiene?

Jezidiene lever etter strenge leveregler. Dette betyr blant annet at de ikke kan blande seg med andre folkeslag. De misjonerer heller ikke.

Jezidiene tilhører en av de eldste, førkristne naturreligionene på jorda. Jezidismen blander blant annet elementer fra jødedom, kristendom og islamsk mystisme – sufismen. I filmen får vi vite at jezidienes helligdag er onsdag. På denne dagen tenner de 366 lys – ett lys for hver av årets dager i henhold til den babylonske kalenderen. De anser engelen Melek Tawus, påfuglengelen, for å være den ypperste blant engler og Guds representant her på jorden. Flere kristne og muslimske grupper sidestiller Melek med djævelen og kaller derfor jezidiene for djeveldyrkere.

Les mer om Anja Breiens dokumentarfilm på Rushprint.no:

[Anja Breiens Jezidi, Rushprint.no](#)

Filmdetaljer:

Sjanger: Dokumentar

År: 2009

Spilletid: 53 min

Regi/manus: Anja Breien

Jezidiene situasjonen i Irak 2014

Alle jezidier er kurdere. De lever i Nord-Irak, Tyrkia, Syria, Georgia, Iran og Europa. Mange av områdene er preget av krigskonflikter, og jezidiene er og har vært, som kurdisk og religiøs minoritet, utsatt for harde forfølgelser.

Fra august 2014 har jezidiene på ny vært under hardt angrep. Denne gangen fra den islamistiske gruppen IS («Den islamske staten») i Irak. Voldshandlingene som IS utøver mot jezidiene, er svært grove, og mange kvinner, barn og eldre har blitt drept.

Les mer om IS på Wikipedia:

[IS, den islamske staten \(wikipedia\)](#)

**Les mer om
jezidiene på
Wikipedia:**

[Jezidiene \(wikipedia\)](#)

Den grønne sykkelen – film og oppgaver

Forfatter: Eli M. Huseby

[Den grønne sykkelen – film og oppgaver \(132244\)](#)

Den grønne sykkelen er den første spillefilmen som er spilt inn i Saudi-Arabia. Når vi tenker på dette landet, ser vi vanligvis for oss en befolkning som får livene sine strengt regulert. En av restriksjonene vi tenker på, er at kvinner ikke får kjøre bil. Visste du at de heller ikke fikk sykle? Filmen vi nå skal se, endret på dette.

Tid

Film: 1 t 30 min

Oppgaver: 2
skoletimer

Vanskegrad

Middels

Ressurser

Fra KK1

[Kjønnsroller](#)

Fra KK3

[Kjønnsroller](#)

Fra samfunnsfag

[Kjønn, etnisitet og
likestilling](#)

Om regissøren

Haifaa Al Mansour

Haifaa Al Mansour er født i Saudi-Arabia i 1974. Hun studerte litteratur i Kairo og gikk på filmskole i Australia. Ved å lage film i sitt hjemland, brøt hun mange barrierer. Landet har ingen egen filmindustri, og *Den grønne sykkelen*, som hadde premiere i Venezia i 2012, er den første spillefilmen som er tatt opp i landet. Som kvinne hadde Haifaa ikke adgang til å instruere de mannlige skuespillerne ansikt til ansikt. Dette måtte hun gjøre fra en bil via walkietalkie.

Wadjda, hovedpersonen i filmen, er 11 år og bosatt i utkanten av Riyadh, hovedstaden i Saudi-Arabia. Hennes største drøm er en sykkel. Wadjda har nok mange likhetstrekk med Haifaa. Haifaa hadde liberale foreldre som tillot henne å ha en sykkel da hun var liten.

Filmen vakte debatt i Saudi-Arabia og har ført til at sykkelforbudet er blitt opphevet. Så lenge kvinnen har manlig følge og er iført abaya (tildekkende muslimsk drakt), er det nå tillatt.

Tenk over

- Hva tenker du på som de største kulturforskjellene mellom Norge og Saudi-Arabia?
- Ser du for deg en individualistisk kultur eller en kollektivistisk?
- Hva tenker du om kulturavstanden?
- Hva ville bli de største utfordringene, tror du, ved å flytte til Saudi-Arabia?

Se et klipp fra filmen

Den grønne sykkelen – film og oppgaver / oppgave

<http://ndla.no/nb/node/132244>

Oppgaver

Kvinner

1. I Koranen står det at menn er "kvinners formyndere", og at kvinnene skal være "lydige" (Berg 1989 Sure 4,38). I filmen ser vi hvordan dette skriftstedet tolkes i Saudi-Arabia. Gi eksempler.
2. På hvilke måter blir kvinnene og jentene i filmen minnet om viktigheten av å være ærbar?
3. Hvordan er fellesskapet mellom kvinnene i filmen?
4. Antagonisten i filmen, rektoren Hussa, erklærer: "En kvinnes stemme er hennes nakenhet." Hva mener hun?

Menn

1. Regissøren kunne lett ha demonisert mennene. Det gjør hun ikke. Hvordan skildrer hun generelt mennene? Se for eksempel på Abdullah, faren og sjæføren.

Wadjda

1. Tidlig i filmen får vi se at Wadjda skiller seg ut. Når, og på hvilken måte? Hvordan peker dette framover mot hva som kommer til å skje?
2. På hvilken måte bryter Wadjda med konvensjonene?
3. Pek på årsaker til at hun har mot til å gjøre det.
4. Er Wadjda undertrykt? Er det synd på henne?
5. Hvorfor blir sykkelen så viktig for Wadjda? Utdyp dette.

Filmen

1. På hvilken måte blir sykkelen et frihetssymbol? Finner du andre frihetssymboler?
2. På hvilken måte handler filmen om konformitet?
3. Bruk ressursene oppe til høyre og knytt filmen til temaene kjønnsroller og kulturbakgrunn.

4. Hvordan kan filmer som denne være med å endre vår kulturforståelse?

Farukhs mynt – en novellefilm om asylsøkere og oss andre

Forfatter: Eli M. Huseby

[Farukhs mynt – en novellefilm om asylsøkere og oss andre \(131027\)](#)

I novellefilmen *Farukhs mynt* møter vi de to asylsøkerne Farukh og Hassan. Asylmottaket, der de begge venter på den skjebnesvandre beskjeden om oppholdstillatelse eller ikke, ligger idyllisk plassert blant vestnorske fjell og fjorder. Se kortfilmen og gjør oppgaver.

Det oppstår et far-sønn-forhold mellom den middelaldrende Farukh og ungutten Hassan. Sammen deler de ikke bare rom, men også skjebne – eller gjør de ikke det? Hvem får bli i Norge, og hvem får ikke? Er det skjebnen – eller tilfeldighetene – som avgjør? Før du ser filmen, bør du tenke gjennom:

Nasjonalromantisk bilde av Norge

Piggtråd

Ressurser til kommunikasjon og kultur-oppgaver

[Globaliseringens mange ansikter](#)

[Verdensbildet som kontekst](#)

Kaste mynt og kron

Mynt og kron

Opphavsmann: [Anne Seland Skailand](#)

uttrykk for skjebnen, eller en guddommelig vilje.

Ved hvilke anledninger kaster du mynt (engelsk: tails) og kron (engelsk: head)? I oppslagsverk vil du finne forklaringer på skikken med å kaste mynt og kron som en måte å avgjøre et vanskelig valg på. Som eksempler på anledninger der metoden brukes, refereres det til det å avgjøre hvilket lag som skal ta avspark i en fotballkamp, eller hvilket lag som skal få velge side. Historisk tolket man myntkastingens tilfeldige resultat som et uttrykk for skjebnen, eller en guddommelig vilje.

Asylsøker og turist

Tenker du i stereotypier?

Hva tenker du på når du hører ordet asylsøker?

Hvordan er det forskjellig fra hvordan du tenker på ordet turist?

Se film

S e *Farukhs mynt* (20 min). Manusforfatter og regissør er Susanne Falkum Løvik, produsent er Kong Film, og musikken er ved Eirik Myhr.

Farukhs mynt – en novellefilm om asylsøkere og oss andre / oppgave

<http://ndla.no/nb/node/131027>

Oppgaver

Novelleformen

- På hvilken måte oppfyller denne filmen de vanligste kjennetegnene på en novelle?
- Beskriv anslaget i filmen. Hva presenteres her?
- Hvilken symbolikk ligger det i den andre åpningsscenen, der Hassan befinner seg i flaggstanga?
- Puslespillet er et annet eksempel på symbol- og metaforbruk i filmen. På hvilken måte?
- Finner du noen frampek?
- Hva vil du si er vendepunktet?
- Kommenter sluttscenen.
- På hvilken måte bidrar novelleformen til vår forståelse av temaet?
- Hva får vi "ekstra" ved at dette er en film, og ikke en klassisk novelle?

Musikk

Filmen har fått musikalsk følge med lydspor med følgende titler: "The Letter", "The Forest", "Time, Hope, Faith", "The Decision" og "The Letter II".

- Hvordan bidrar musikken til stemningen i filmen?
- Hvordan bygger den opp rundt temaet?

Miljøet

Filmen er spilt inn i Aurland og Geiranger. Dette er destinasjoner turister i tusentall besøker hver sommer, og som vi elsker å vise fram i turistbrosjyrerne våre. Mange tenker på fjord og fjell som "typisk" norsk.

- Hvordan virker disse naturskjønne "kulissene" inn i filmen?
- Hvorfor tror du regissøren har valgt å legge handlingen hit?

Personene

- Samsvarer Farukh og Hassan med forestillingen din om asylsøkere?
- På hvilken måte stemmer de med stereotypiene?
- Farukh åpner ikke konvolutten. Hvorfor ikke? Forklar.
- Beskriv forholdet mellom Farukh og Hassan. Forsök å bruke begreper du har lært i kommunikasjon og kultur.
- Jorunn er den eneste personen vi møter fra vertskulturen. På hvilken måte representerer hun det "norske"?

Kommunikasjon og kultur

1. Beskriv kulturmøtet mellom Farukh/Hassan på den ene siden og Jorunn på den andre.
2. Farukh og Hassan er det som sosiologen Zygmunt Bauman kaller vagabonder, til forskjell fra turister. Se artikkelenhenvisning til høyre.
3. På hvilken måte er Farukh og Hassan representanter for vagabondene? Hvordan blir vagabond og turistrollen aktualisert i filmen?
4. Beskriv Farukhs verdensbilde, slik det kommer til uttrykk i filmen. Se artikkelenhenvisning til høyre.
5. Hvordan henger dette sammen med hans kulturfilter?
6. Farukh bruker uttrykket "In sha'Allah". Finn ut betydningen. Hvordan henger dette sammen med hans skjebnetro?

Oppgaver: Russiske drømmer

Forfatter: Eli M. Huseby

[Oppgaver: Russiske drømmer \(131192\)](#)

Etter en tre timer lang forestilling med navnet "Russiske drømmer" ble vinter-OL i Sotsji offisielt åpnet 7. februar 2014. Hvorfor legges det så mye ressurser i en åpningsseremoni? I dette programfaget har vi sett på kommunikasjonsmodellen. La oss her se på hva arrangørene (sender) vil formidle og gjøre oss noen tanker om intensjonen bak.

Oppgave 1

Typisk russisk?

NRK-reporteren Odd Arvid Strømstad omtalte den tre timer lange åpningsseremonien i Sotsji som storlagen:

"Det var interessant å se en mer kulturell seremoni fra et område vi ikke er så vant til å oppleve kulturen til. De siste OL-seremoniene har basert seg på vestlig kultur. Men jeg er glad for at Russland ikke prøvde å lage dårlige kopier av popmusikk, men brukte sin kulturhistorie, som jo er utrolig rik."

TV2's reporter bemerket lakonisk etter seremonien, som bar navnet "Russiske drømmer", at for russerne har drømmer alltid vært viktige, siden virkeligheten har vært tung å bære.

Tenk over:

- Hva tenker du på som "typisk" russisk?
- Tenker du i negative stereotypier?
- Hvor har du i så fall fått disse stereotypiene fra?
- Hva tror du TV-reporterne over refererer til?

Oppgave 2

Åpningsseremonien «Russiske drømmer»

Les mer:
[Russiske drømmer](#)

Åpningsseremonien i Sotsji 2014 - «Russiske drømmer» / video
<http://ndla.no/nb/node/131148>

Se klipp fra høydepunktene i åpningsseremonien.

Tenk over:

- Kjente du igjen noen sagn- og eventyrsikkelsjer i seremonien?

Oppgave 3

Mytologi og eventyr

Sagn og eventyr er en viktig del av et lands kulturelle kapital.

I Lillehammer-OL i 1994 var det tusser og troll som dominerte åpningsseremonien.

Snegurotsjka

I Sotsji legger vi merke til den hvitkledte jenta som ledsager oss gjennom den russiske historien. I seremonien er hun en krysning mellom to russiske eventyrfugurer. Som ledsagere ser vi også de hvitkledte damene med gigantiske diademer av krystaller på hodet. Den russiske troppen er kledd i kapper som minner om julenissens gevantede. Snegurotsjka - eller Snøjenta - drar du kanskje kjensel på?

Slik begynner eventyret om henne:

"For lenge, lenge siden bodde en gang en bonde som het Ivan og kona hans, som het Maria i Russland, like ved en stor skog. Det var bra folk, men enda de var glade i hverandre, hadde gode naboer og mange venner, var de ikke lykkelige, for de savnet barn. De pleide å se ut av vinduet på nabobarna som lekte, og av hele sitt hjerte ønsket de at de også hadde et lite barn som de kunne kalle sitt eget."

Det gamle paret lager en snøjente, og en dag blir hun levende og erklærer at hun er den etter lengtede datteren deres. Ivan og Maria er utrøstelige når det blir vår, og datteren deres erklærer at hun må tilbake til Snølandet.

I en annen eventyrversjon er Fader Frost og Snødronningen foreldrene til Snøjenta. Fader Frost er en variant av julenissen, slik vi kjenner han. I moderne russisk utgave er Snøjenta julenissens medhjelper.

Lubov (det russiske ordet for kjærlighet) er den lille snøjenta som guider oss gjennom forestillingen. Hun starter det hele med å invitere oss i sin drøm.

Drøft:

- På hvilken måte bidrar sagn og eventyr til et lands kulturelle historie?

Oppgave 4

Drømmer

Drømmer og visjoner er viktig for nasjonsbygging. I Norge kjenner vi dronning Ragnhilds drøm om at Norge skulle bli samlet til ett rike. Historisk har det også vært viktig for kulturer at ledere av landet skal ha visjoner og drømmer.

Finn ut og drøft i grupper:

- I forestillingen har Lubov (Snøjenten) drømmer som går tilbake i tid og framover i tid. Drømmen hennes får blant annet musikalsk følge av:

Vårofferet av Stravinsky

Nøtteknekkeren av Tsjajkovskij

Finn ut hvordan disse komposisjonene har tilknytning til drømmer.

- Det trekkes også mange linjer til disse historiske personene og deres drømmer:
 - Peter den store
 - Ivan den grusomme
 - Vladimir Lenin
 - Joseph Stalin
 - Vi får også et innblikk i President Vladimir Putins drøm og visjon

Finn ut hva deres drømmer besto/består i. Hvordan gir dette seg uttrykk i forestillingen? Hvis du sjekker med historien, hva gjorde de historiske personene for å oppnå sine drømmer?

- Drøft om drømmer og visjoner bidrar til kulturell identitet.

Oppgave 5

Russlands kulturhistorie

NNRK-reporteren Strømstad beskrev Russlands kulturhistorie som "utrolig rik". Forestillingen beviste det til fulle.

Finn ut og drøft i grupper:

Hvordan har disse personene/stedene preget russisk kulturhistorie?

Hvordan kommer dette til uttrykk i seremonien?

- Peter Tsjajkovskij
- Bolsjoj-balletten
- Fjodor Dostojevskij
- Leo Tolstoj
- Nikolaj Andrejevitj Rimskij-Korsakov
- Igor Stravinsky

- Vasilijskatedralen i St. Petersburg
- Den røde plass i Moskva

Oppgave 6

Russlands historie 814 - 2014

Åpningsseremonien tar for seg 1200 år av Russlands historie.

Se på [Russland - historisk oversikt](#).

Drøft:

- Hvorfor tror du arrangørene har valgt disse periodene i russisk historie?
- Arrangørene blir kritisert for å bare ta for seg glansbildet av den russiske historien. Hvilke problematiske hendelser er utelatt?
- Med denne åpningsseremonien har Russland fortsatt tradisjonen fra sommer-OL i London i 2012 med å fortelle landets historie (se [Åpningsseremonien – de olympiske sommerlekene i London](#)), men Russlands historie er kanskje mer komplisert å fortelle. Hva tror du?
- Konstantin Ernst, som har laget seremonien, har uttalt at verdens bilde av Russland ikke er korrekt. Han henviser til 70 år med kommunistisk styre og 50 år med den kalde krigen. Det var viktig i seremonien å vise et annet Russland.
 - Har Ernst rett i at kommunismen og den kalde krigen har vært med å prege vår oppfatning av Russland?
 - Hvis ja, på hvilken måte?
 - Synes du russerne har lykkes med å endre vårt bilde av Russland i denne forestillingen?

Diskursanalyse av OL-slagord

Forfatter: Eli M. Huseby

[Diskursanalyse av OL-slagord \(130614\)](#)

I diskursanalyse analyserer vi både det språklige og det materielle innholdet i en diskurs. Utgangspunktet er det utvidede tekstbegrepet: skrift, tale, film, musikk og lyd samt det vi i KK1 kalte sammensatte tekster eller multimodale tekster. I tillegg kan også personer, samfunnet og prosesser i samfunnet tolkes som tekst (tegn og meldinger), slik som vi har sett i semiotikken. I denne oppgaven skal vi foreta en diskursanalyse av OL-slagord.

Vinter-OL 2014 skal arrangeres i Sotsji. Les om Sotsjis slagord HOT.COOL.YOURS på [Offisiell nettside for OL i Sotsji](#)

I fagstoffartikkelen om [Diskursanalyse](#) gir Neumann denne beskrivelsen av hva en diskurs og representasjoner er:

"Representasjoner er ting og fenomener i den form de blir presentert for oss, altså ikke tingene i seg selv, men tingene 'silt' gjennom det som kommer mellom oss og verden: språket, kategoriene, slagord, sosial praksis, osv. Tingene blir ikke bare presentert, men re-presentert, om og om igjen, og får dermed en viss tyngde i diskursen" (Neumann 2001:33).

Bruk oppskriften i fagstoffartikkelen og lenken til Sotsjis slagord.

- Drøft hvordan vi kan foreta en enkel diskursanalyse av slagordet.
- Ta for dere ord for ord: HOT.COOL.YOURS. Hva formidler ordene? Hvilke konnotasjoner gir de?
- Hva vil Russland formidle med OL-slagordet?
- Hvilkens oppfatning har du av Russland og russere?
- Hvordan stemmer dette med det Russland vil formidle med slagordet?
- Hvordan tror du et OL-arrangement kan påvirke vårt bilde av et land og befolkningen der?

Andre OL-slagord

[Her](#) refereres det til andre OL-slagord:

"Inspire a Generation" (London, 2012)
"With Glowing Hearts" (Vancouver, 2010)
"One World, One Dream" (Beijing, 2008)
"Passion Lives Here" (Torino, 2006)
"Welcome Home" (Athen, 2004)

Logo London-OL

- Drøft hva et OL-slagord bør formidle.
- Ta for deg ett eller to av slagordene og analyser dem.
- Hva tror du vertslandet ønsket å formidle?
- Hvilke referanser inneholder slagordet?

Finn ut

"Passion Lives Here" var slagordet i Torino 2006. Finn ut hvordan dette slagordet ble mottatt, og hvordan OL-arrangementet påvirket synet på Italia og italienerne.

Lag OL-slagord

Hvis Oslo får tildelt OL i 2022, må det lages et slagord. Du får i oppdrag å lage det. Bli enige om hvilke kriterier som skal legges til grunn. Lag et forslag.

Julebrev, julesanger og julehistorier

Forfatter: Marita Aksnes, Torgrim Gram Økland, Eli M. Huseby

[Julebrev, julesanger og julehistorier \(69086\)](#)

Julen i vår kultukrets har sine tradisjoner. Mange som ellers ikke skriver så mye, føler seg forpliktet til å sende en julehilsen. En annen tradisjon er å gå rundt juletreet og synge julesanger. En julefortelling hører også med. La oss se på noen juletekster.

Julebrev

Les innlegget "En liten julehilsen!" av bloggeren Abre. Du finner det ved å følge denne lenken <http://www.brendmo.net/blogg/2009/en-liten-julehilsen/#>

Oppgave 1

- Sammenligne med julebrev du eller familien din har fått. Hvilke likhetstrekk finner du?
- Hvilke sjangertrekk har julebrev?
- Hva ironiseres det over i blogginnlegget?
- Hvorfor og hvordan tror du tradisjonen med julehilsen har oppstått?

Julesanger

Hvis du går inn på lenken over ("En liten julehilsen!"), finner du en lenke til *Lag din egen julesang*.

Oppgave 2

- Hva ironiserer Abre over i sine alternative forslag til *Musevisa*?
- Velg hvert deres alternativ og kommenter.

Julefortellinger

H.C. Andersens (1805–1875) kunsteventyr "Piken med Svoelstikkene" leses ofte i forbindelse med jul. Her kan du lese eventyret i originalutgaven på dansk.

Den Lille Pige med Svoelstikkerne

Det var saa gruelig koldt; det sneede og det begynte at blive mørk Aften; det var ogsaa den siste Aften i Aaret, Nytaarsaften. I denne Kulde og i dette Mørke gik paa Gaden en lille fattig Pige med bart Hoved og nøgne fødder; ja hun havde jo riktignok havt Tøfler paa, da hun kom hjemme fra; men hva kunne det hjelpe! ^{Piken} _{svoelstikkene} det var meget store tøfler, hendes Moder havde sidst brugt dem, saa store var de, og dem tabte den Lille, da hun skyndte sig over Gaden, i det to Vogne foer saa grueligt stærkt forbi; den ene Tøffel var ikke at finde, og den anden løb en Dreng med; han sagde, at den kunde han bruge til Vugge, naar han selv fik Børn.

Der gik nu den lille Pige paa de nøgne, smaa Fødder, der vare røde og blaae af Kulde; i et gammelt Forklæde holdt hun en Mængde Svovlstikker og eet Bundt gik hun med i haanden; Ingen havde den hele Dag kjøbt af hende; Ingen havde givet hende en lille Skilling; sulten og forfrossen gik hun og saae saa forkuet ud, den lille Stakkel! Sneefnuggene faldt i hendes lange, gule Haar, der krøllede saa smukt om Nakken, men den Stads tænkte hun rigtignok ikke paa. Ud fra alle Vinduer skinnede Lysene, og saa lugtede der i Gaden saa deiligt af Gaasesteg; det var jo Nytaarsaften, ja det tænkte hun paa.

Henne i en Krog mellom to Huse, det ene gik lidt mere frem i Gaden end det andet, der satte hun sig og krøb sammen; de smaa Been havde hun trukket op under sig, men hun frøs endnu mere og hjem turden hun ikke gaae, hun havde jo ingen Svovlstikker solgt, ikke faaet en eneste Skilling, hendes Fader vilde slaae hende, og koldt var der ogsaa hjemme, de havde kun Taget lige over dem og der peb Vinden ind, skjøndt der var stoppet Straa og Klæde i de største Sprækker. Hendes smaa Hænder var næsten ganske døde af Kulde. Ak! en lille Svovlstikke kunde gjøre godt. Turde hun bare trække en ud af Bundtet, stryge den mod Væggen og varme Fingrene.

Hun trak een ud, "ritsch!" hvor spruddede den, hvor brændte den! det var en varm, klar Lue, ligesom et lille Lys, da hun holdt Haanden om den; det var et underligt Lys; den lille Pige syntes hun sad foran en stor Jernkakkelovn med blanke Messinbgkugler og Messingtromle; Ilden brændte saa velsignet, varmede saa godt; nei hvad var det! - Den Lille strakte allerede Fødderne ud for ogsaa at varme disse, - - da slukkedes Flammen. Kakkelovnen forsvandt, - hun sad med en lille stump af den udbrændte Svovlstikke i Haanden.

En ny blev strøget, den brændte, den lynte, og hvor Skinnet faldt paa Muren, blev denne gjennomsigtig, som et Flor; hun saae lige ind i Stuen, hvor bordet stod dækket med en skinnende hvid Dug, med fiint Porcellain, og deiligt dampede den stegte Gaas, fyldt med Svedsker og Æbler; og hvad der endnu var prægtigere, Gaasen sprang fra Fadet, vraltede hen ad Gulvet med Gaffel og Kniv i Ryggen; lige hen til den fattige Pige kom den; da slukkedes Svovlstikken og der var kun den tykke, kolde Muur at see.

Hun tændte en ny. Da sad hun under det deiligste Juletræ; det var endnu større og mere pyntet, end det hun gjennem Glasdøren havde seet hos den rige Kjøbmand, nu sidste Juul; tusinde Lys brændte paa de grønne Grene, og brogede Billeder, som de der pynte Boutikvinduerne, saae ned til hende. Den Lille strakte begge Hænder i Veiret - da slukkedes Svovlstikken; de mange Julelys gik høiere og høiere, hun saae de vare nu de de klare Stjerner, een af dem faldt og gjorde en lang Ildstribe paa Himlen.

"Nu dør der Een!" sagde den Lille, for gamle Mormoer, som var den Eneste, der havde været god mot hende, men nu var død, havde sagt: naar en Stierne falder, gaaer der en Sjæl op til Gud.

Hun strøg igjen mod Muren en Svovelstikke, den lynte rundt om, og i Glandsen stod den gamle Mormoer, så klar saa skinnende, saa mild og velsignet.

"Mormoer!" raabte den Lille, "o tag mig med! jeg veed, Du er borte, naar Svovlstikken gaaer ud; borte ligesomden varme Kakkelovn, den deilige Gaasesteg og det store, velsignede Juletræ!" - hun strøg ihast den hele Rest Svovelstikker, der var i bundtet, hun vilde ret holde paa Mormoer; og Svovlstikkerne lynte med saadan en Glands, at det var klarere end ved den lyse Dag. Mormoer havde aldri før været saa smuk, saa stor; hun løftede den lille Pige op paa sin Arm, og de flø i Glands og Glæde, saa høit, saa høit; og der var ingen Kulde, ingen Hunger, ingen Angest, - de var hos Gud.

Men i Krogen ved Huset sad i den kolde Morgenstund den lille Pige med røde Kinder,
med Smil om Munden - død, frosset ihjel den sidste Aften i det gamle Aar.
Nytaarsmorgen gik op over det lille Liig, der sad med Svolstikkerne, hvoraf et Knippe
var næsten brændt. Hun har villet varme sig, sagde man; Ingen vidste, hvad Smukt hun
havde seet, i hvilken Glands hun med gamle Mormoer var gaaet ind til Nytaars Glæde.

Hvis du har lyst til å høre eventyret, bør du slukke lyset i rommet du er i og høre på Per
Aabels opplesning [her](#)

Tenk over

- Hvorfor tror du dette eventyret har blitt en klassiker?

Paul Auster (1947) er en amerikansk forfatter som i 1990 ble bedt om å skrive en julefortelling for en avis. Han hadde aldri skrevet en novelle før og var svært betenklig, inntil han åpnet en eske med sine yndlingssigarer. Han kom i tanker om mannen han hadde kjøpt sigarene av i sin faste tobakksbutikk i Brooklyn. Hva slags historier hører en butikkansatt fra folk man kjenner, men likevel ikke kjenner? Julefortellingen ble Auggie Wrens historie og utgangspunkt for filmen "Smoke".

1. Følg lenken til [Auggie Wren's Christmas Story](#). Les historien på engelsk.
2. Du kan høre forfatteren lese fortellingen [her](#).
3. Her er et klipp fra adaptasjonen av fortellingen i filmen *Smoke*.

Julebrev, julesanger og julehistorier / oppgave

<http://ndla.no/nb/node/69086>

Oppgave 3

- Hva har *Piken med svovelstikkene* og *Auggie Wren's Christmas Story* til felles?
- Hva, bortsett fra tidsrammen for fortellingene, er det som gjør dem til typiske julefortellinger?
- Kan begge historiene sammenfattes i ett budskap?
- Julen er en kristen høytid. Vil du si at en av fortellingene eller begge har kristne undertoner? Forklar.

Oppgave 4 Drøft

- Hvilken rolle spiller hilsninger, sanger og fortellinger for julefeiringen vår? Er de med på å opprettholde høytidsfeiringen? På hvilken måte i så fall?

Intervju – andre religiøse samfunn

Intervju klassekamerater eller noen du kjenner som feirer andre religiøse høytider enn den kristne julen.

- Har de tilsvarende tradisjoner med hilsninger, musikk eller fortellinger i forbindelse med høytiden?
- Spør i så fall om en mer detaljert beskrivelse.
- Hvilken rolle synes de at slike tradisjoner spiller i deres høytid?
- Vil fortellinger som de vi har sett på, fungere også for dem i forhold til deres religiøse høytid og det de handler om? Hvorfor? Hvorfor ikke?
- Mange er bekymret for at det kristne hovedinnholdet i julen skal forsvinne, og at julen bare blir en sosial sammenkomst eller en "kjøpefest". Hva tenker intervjuobjektet ditt rundt sin religiøse høytid og faren for at hovedinnholdet skal forsvinne på tilsvarende måte?

Klær og kommunikasjon – klær som meningsytringer og mote

Forfatter: Trude Løvskar, Senter for nye medier, Høgskolen i Bergen, Eli M. Huseby

[Klær og kommunikasjon – klær som meningsytringer og mote \(127885\)](#)

"Vis meg din garderobe, og jeg skal si deg hvem du er!" Så enkelt er det nok ikke. Hva formidler klærne våre?

Kanskje bruker du klær og tilbehør med nagler fordi du er en opprører? Kanskje med T-skjorte med et digert kors fordi du er kristen? Eller du har hatt begrundelser for klesvalget ditt: Det kan ha vært salg på H&M.

Make love, not war

På seksti- og syttitallet var det mange som kledd seg i fillete dongeribukser, de hadde farget selv, hjemmelagde vester og smykker som proklamerte "make love, not war". Disse unge menneskene protesterte mot det samfunnet så rundt seg, og som var preget av materielle verdier og forbruk. Krig er en direkte griskhet, mente de. De søkte å utvikle både politiske, åndelige og alternativer, og de satte dype spor etter seg i historien. Vi snakker om ungdom og hippiebevegelsen.

Hippie

Hippienes klesvalg var en direkte følge av det de sto for. Mote og "pent tøy" var et naturlig valg. Samtidig var de vandrende innlegg i en samfunnsdebatt.

Punker

Symboler blir mote

I vår tid er det ikke like enkelt å bruke klær til å markere politisk eller verdimessig ståsted. Det er i alle fall ikke enkelt å markere at man ønsker å stå utenfor motepress og kjøpefest. Moteindustrien plukker raskt opp påfunn hos ulike motkulturer, og det tar ikke lang tid før lignende klær og smykker selges over disk med store summer i fortjeneste. "Nye motetrender" heter det da, og plutselig er utenfor-kulturen havnet innenfor.

EMO

Med det kristne korset rundt halsen eller på trøyen kommuniserer du ikke annet enn at du synes det passer godt til jakken. Det samme gjelder korset snudd opp ned, "peace"-symbolet, davidstjernen ... til og med hakekorset – for å nevne noen eksempler. Symboler som i seg selv er svært ladet, blir redusert til pynt og strippet for innhold når moteindustrien tar hånd om dem. Kanskje er det bare et spørsmål om tid før den muslimske hijaben blir gjort om til et praktisk vinterplagg.

Hijab

Fordypningsoppgave

Tema: Symboler som endrer innhold over tid

Lag en digital fortelling, presentasjon eller film der du viser ett eller flere eksempler på hvordan klær, smykker og/eller sko kan være meningsbærende, og hvordan meningen kan endre seg over tid. Dokumenter hvordan symbolet brukes i dag, både av moteindustrien og av subkulturer/motkulturer.

Forslag:

1. *Converse-sko*: Du finner bakgrunnshistorien på nettet. Søkeord kan være: "Converse sko historie" og "Converse shoes history". Du kan selv dokumentere hvordan disse skoene kommuniserer i dag: Studer reklame, skobutikker og snakk med medelever..

2. *"Peace"-symbolet*: Dette finnes blant annet på smykker og T-skjorter. Når du leter etter bakgrunnsinformasjon om det på nettet, må du være kritisk. Det eksisterer en mengde anekdoter. Disse kildene kan være gode å ta utgangspunkt i:

- Wikipedia (eng.) har en artikkel med tittelen Peace Symbols.
- Nettstedet "designboom.com" (eng.) har en artikkel som heter det samme, og som sikkert har brukt Wikipedia som kilde.
- Det finnes også en artikkel om dette på svenske Wikipedia. Den har tittelen "Antikärnvapenmärket".

Les mer

Klær som ytring eller tekst?

[Hva er forskjellen på en ytring og en tekst?](#)

Hijab – undertrykkelse eller mote?

[Burka eller motepress?](#)

På eldresenteret i Selbu i Trøndelag strikker de votter med hakekors.

[Selbuvotter med hakekors](#)

Drøft

Klesmerket "Thor Steinars" har stor suksess i Tyskland blant nazister og høyreekstreme ved å markedsføre plagg med sterkt referanse til vikinger og norsk natur. Det norske flagget og stedsnavn som Tønsberg og Trondheim brukes aktivt i promoteringen av klærne. Det norske utenriksdepartementet henstilte til firmaet å stoppe bruken av det norske flagget i 2005. I 2010 vant de fram. Les artikkelen [Nazimote](#).

Drøft: Hva tror du hensikten bak bruken av det norske flagget var for "Thor Steinars"?

Hvorfor vakte denne flaggbruken så sterke følelser at norske myndigheter reagerte?

Analyser sammensatt tekst

Velg enten 1 eller 2.

1. Gå inn på "Thor Steinars" hjemmeside. Se promoteringsfilmen *The Legend Thor Steinar*.

2. Finn reklamefilmer for de siste kolleksjonene til firmaet på hjemmesiden deres eller på YouTube. Søkeord: Thor Steinar.

Analyser: Hvilke virkemidler brukes? Brukes symboler? Hvilken effekt har symbolbruken og virkemidlene? Er dette propaganda? Begrunn.

Skylappjenta - en historie om identitet

Forfatter: Eli M. Huseby

[Skylappjenta – en historie om identitet \(125162\)](#)

Iram Haqs kortfilm *Skylappjenta* utkom i 2009. Her skal vi se filmen og belyse noen problemstillinger som reises.

På bildet ser du, foruten Iram Haq, Anita Uberoi (skuespiller) og Khalid Hussain (forfatter og filmregissør). Alle tre har på hver sin måte vist oss hvor vanskelig jakten på identitet er for to-kulturelle ungdommer.

Iram Haq (1976) kjenner du kanskje igjen fra rollen som Fatima i Robert Stoltenbergs TV-serie *Borettslaget*. Her spiller hun datteren til en svært tradisjonsbunden pakistansk far. Iram Haq har selv pakistansk-norsk bakgrunn. Da hun var 14 år, ble forholdet til familien svært konfliktfylt, og hun brøt kontakten. I intervjuer har hun beskrevet seg som en slags Pippi Langstømpe; som en som tidlig måtte ta ansvar for sin egen oppdragelse. Hennes gamle verden raste sammen, og uten rollemodeller eller definerte forbilder måtte hun bygge opp et nytt liv, kun med utgangspunkt i seg selv. Som Fatima i *Borettslaget* og Jasmin i *Import Eksport* viser Iram Haq viktige sider ved det å være tokulturell i Norge. I hennes egne filmer *Skylappjenta* og *Jeg er din tar* hun utgangspunkt i seg selv og dikter videre. I begge filmene går hovedpersonene inn for det som virker å være en god løsning der og da, men som viser seg å være en inngangsportal til nye problemstillinger. Hovedpersonene strever med å finne sin plass i en kaotisk verden og jakter på tilhørighet og identitet. De strever med de store spørsmålene: Hva gjør oss til den vi er? Hva har vi i bagasjen, og hva har dette å si for følelser og handlinger og for hvordan vi opptrer i møte med andre?

Før du ser filmen, bør du tenke over uttrykket å *ha skylapper* og hva det innebærer.

lærapp som man festet til bisselet på hesten for å hindre den i å se til siden. Å "ha skylapper": å være transsynt og lite smidig

Diskuter

- Se filmen og diskuter hvilke eventyrskikkelsjer dere kjenner igjen. Hva forbinder dere med disse eventyrfigurene?
- Hva tenker dere på som "typisk" norsk i filmen, og hva tenker dere på som "typisk" fremmedkulturelt?
- Hvilke stereotypier kjenner dere igjen?
- Med utgangspunkt i filmen: Hvilke utfordringer står tokulturelle overfor?
- Les i rammen over om Iram Haq. Hvordan reflekteres hennes egen bakgrunn i filmen?

Skylappjenta – en historie om identitet / fagstoff

<http://ndla.no/nb/node/125162>

Analyser filmen

1. Eventyret om Rødhette finnes i flere versjoner. De fleste kjenner Brødrene Grimms versjon. Hva går i korthet denne versjonen ut på?
2. Hva kan moralen være i Brødrene Grimms versjon?
3. På hvilken måte avviker Iram Haqs versjon av eventyret fra Brødrene Grimms? Synes du *Skylappjenta* har en moral?

Rødhette

Rødhette/Skylappjenta og metaforer

1. Er den røde hetten en metafor? Forklar eventuell betydning.
2. Hvorfor har Iram Haq valgt å gi sin heltinne en skylapplue og ikke en rød hette? Hva kan skylappluen stå for?
3. Rødhette/Skylappjenta er kvinnelige heltinner. På hvilken måte? Hva er likt, og hva er forskjellig?
4. Hva kan matpakka med brunost være en metafor for?

Askeladden

Askeladden

1. Askeladden er en mannlig helt. Hva kjennetegner denne figuren i eventyrene til Asbjørnsen og Moe?
2. Sammenlign Rødhette og Askeladden. Hva er likt, og hva er forskjellig? Kan vi knytte dette til kjønnsroller?
3. Askeladden blir ofte sett på som "typisk" norsk. Hva er det med eventyrfiguren som gjør at han oppfattes slik? Hvordan underbygger Iram Haq dette i filmen, og hvorfor gjør hun det?

Øvrige karakterer

1. Sammenlign mor og bestemor i Grimm-versjonen med Skylappjenta.
2. Hva kan ulven i Grimm-versjonen stå for? Og hva/hvem er ulven i Skylappjenta?

Avslutning

1. Hvordan avviker *Skylappjentas* avslutning fra Rødhette-versjonen?
2. Har *Skylappjenta* en lykkelig slutt? Forklar.

Filmeffekter

1. Hvordan bidrar musikken i *Skylappjenta*?
2. Hva er skildret i animasjon? Hvorfor?
3. Hvordan bidrar eventyrsjangeren til vår tolkning av *Skylappjenta*?

Droft

"Eventyrene bærer med seg spor fra kulturen den springer frem fra. De forteller om hvordan mennesker oppfatter seg selv, hvilke verdier som fremsettes og hva som blir ansett som rett og galt" (Mjør, Birkeland og Risa, 2000).

1. Drøft *Skylappjenta* i lys av denne beskrivelsen av eventyr. Hvilke verdier fremsettes? Hva er rett? Og hva er galt?
2. Ulike kulturer har ulike verdier og tradisjoner. Dette påvirker hva som legges vekt på i oppdragelsen av barnet. Hvordan kommer dette til uttrykk i *Skylappjenta*?
3. Hvorfor kan det å bli "for norsk" oppleves skremmende for en fremmedkulturell foreldregenerasjon?
4. Barn med røtter i flere kulturer går ofte gjennom ulike sosialiseringss prosesser hjemme, i barnehagen og i skolen. På hvilken måte belyser *Skylappjenta* dette?

Les mer

[«Third Culture Kids»](#) Knytt *Skylappjenta* til problemstillinger i denne fagteksten.

Se på begrepene [Integrering](#) og [assimilering](#). Assimilering betyr "å gjøre lik". Assimilering beskrives gjerne som en politikk som en stat eller regjering fører overfor en språklig og kulturell minoritet for å gjøre den mest mulig lik flertallet i befolkningen. I Norge ble denne politikken ført overfor samene. Vi refererer også ofte til det som en fornorskningsprosess. i lys av filmen.

Veiviseren (Ofelas)

Forfatter: Ragna Marie Tørdal

[Veiviseren \(Ofelaš\) \(125295\)](#)

Veiviseren (Ofelaš) / fagstoff

<http://ndla.no/nb/node/125295>

En norsk-samisk spillefilm

Filmen *Veiviseren* (samisk tittel *Ofelaš*) er en av få norske spillefilmer som har oppnådd å bli nominert til Oscar-prisen som beste fremmedspråklige film. Manusforfatter og regissør er Nils Gaup. Han har seinere regissert spillefilmen *Kautokeino-opprøret* som også er basert på viktige hendelser i samisk historie.

I *Veiviseren* tar Gaup utgangspunkt i et gammelt samisk sagn fra 1200-tallet. En same blir tatt til fange av en karelsk røverbande (tsjudene). Valget står mellom å bli drept eller forråde sitt eget folk. Men den samiske veiviseren klarer med kløkt å lede angriperne utfor et stup. Slik redder han folket sitt fra ytre fiender som vil plyndre og drepe dem.

Filmen gir et innblikk i sentrale verdier i samisk kultur og religion, der mennesket inngår i et større fellesskap som omfatter alt som lever og gror. Ved hjelp av bildeutsnitt, klipperytmme, lyd og musikk skapes en lyrisk stemning som understreker det tette båndet mellom menneskene og den naturen de er en del av.

Politiske undertoner

Bakteppet for filmen *Veiviseren* er samenes kamp for å bevare egen kultur og rettigheter til tradisjonelle samiske beiteområder. Denne kampen toppet seg på slutten av 1970-tallet da samer og naturvernaktivister grep til sivil ulydighet for å hindre utbyggingen av Alta–Kautokeino-vassdraget. Filmregissør Nils Gaup deltok selv aktivt i disse aksjonene.

Selv om aktivistene tapte kampen om Alta-utbyggingen, førte konflikten til en sterkere bevissthet om urbefolkningens kulturelle identitet og rettigheter, både i den samiske befolkningen og i det norske storsamfunnet.

Om filmen

- *Veiviseren (Ofelaš)* 1987
- Manus og regi: Nils Gaup
- Produsent: John M. Jacobsen
- Varighet: 1 t 26 min
- Skuespillere:
Mikkel Gaup
Nils Utsi
Nils-Aslak Valkeapää
Helgi Skúlason
Svein Scharffenberg
Henrik H. Buljo
Ailu Gaup
Ingvald Guttorm
Amund Johnskareng
Svein Birger Olsen

Ressurser

Mikkel Gaup i rollen som samegutten Aigin.

[Filmstudieark](#)

[Veiviseren](#)

[Westernfilm fra sameland](#)

Les mer om samisk kultur og religion på nettstedet [Infonuorra](#).

Alta–Kautokeino-aksjonen

Noaiden som veiviser

I filmen møter vi en liten gruppe samer som lever et tradisjonelt nomadeliv med jakt, fiske og reindrift på Finnmarksvidda. Livet er tilsynelatende sorgløst. Men flere tegn i naturen tyder på at det er fare på ferde. I tillegg er gruppen splittet av indre motsetninger.

I samisk folketradisjon ble den religiøse lederen, *noai'di* eller *noaide* på norsk, tillagt magiske evner. En noaide var en veiviser for den gruppa han var leder for.

I filmen er det i utgangspunktet karakteren Raste som har rollen som veiviser. Etter hvert blir oppgaven overført til ungutten Aigin som blir satt på den største av alle prøver: valget mellom å redde seg selv eller ofre livet for de andre. I løpet av filmen utvikler Aigin seg fra å være en hjelpesløs unggutt til å bli en voksen lederskikkelse.

En "northernfilm"

Dramaturgien i *Veiviseren* følger den klassiske Hollywood-modellen. Personer og konflikter presenteres i introduksjonen. Deretter trappes konfliktene opp mot et tydelig klimaks, før spenningen avløses, og det hele slutter med "happy ending".

Filmen er blitt omtalt som en norsk westernfilm. Noen bruker sjangerbetegnelsen "northernfilm". De klassiske amerikanske westernfilmene foregår gjerne i små, isolerte samfunn med et begrenset persongalleri. Karakterene framstår ofte som gode eller onde. Helten utsettes for en rekke prøvelser, før skurkene blir nedkjempet. Så er freden gjenopprettet, og helten kan ri inn i solnedgangen.

Som mange andre westernfilmer inneholder også *Veiviseren* en parallel kjærlighetshistorie der de to elskende etter mange prøvelser får hverandre til slutt.

Aksjonistene tapte kampen om vern av Alta-vassdraget, men i etterkant ble det vedtatt en lov som sikrer urfolks rettigheter i Norge.

Alta-aksjonen

I 1988 fikk Nils Gaup Amandaprisen for beste norske spillefilm.

De fire store - oppgaver

Forfatter: Eli M. Huseby

[De fire store – oppgaver \(116706\)](#)

Er kulturforskjellene mellom kjønnene så store at de innebærer ulike måter å kommunisere på? (Jf. definisjonen på interkulturell kommunikasjon.) Og på hvilken måte har dette påvirket maktforholdet mellom menn og kvinner? La oss se på dette i lys av fire kvinner som spilte en stor rolle i kampen for kvinners stemmerett: Camilla Collett, Gina Krog, Fernanda Nissen og Fredrikke Marie Qvam.

I kultur- og kommunikasjonsfaget har vi lært at interkulturell kommunikasjon er en prosess som innebærer utveksling og fortolkning av tegn og meldinger mellom mennesker som representerer ulike kulturelle fellesskap som er så forskjellige at deres tilskriving av mening blir påvirket (Dahl 2001: 188). Vi vet i tillegg at makt er en viktig faktor i interkulturell kommunikasjon.

"Makt er evnen til å kontrollere hva som skjer, få ting til å skje og blokkere ting som ikke skal skje." (Samovar, Porter og McDaniel 2007) [Makt og avmakt](#)

"Det er ikke sikkert at samtalepartene er bevisst på kulturforskjellene. En gutt og en jente som argumenterer med hverandre tenker kanskje ikke på at kjønn skulle innbære ulike måter å kommunisere på. Begge mener at de handler og kommuniserer ut fra det som er naturlig for dem som individer." (Øyvind Dahl om [Interkulturell kommunikasjon med en beskrivende kulturforståelse](#))

"Hersketeknikker brukes for å styre hvordan en selv og andre framstår. Med hersketeknikker kan man framheve seg selv eller få den man er uenig med, til å virke dum og kunnskapsløs [...]. Mange bruker hersketeknikker hele tiden, mer eller mindre bevisst." [Om hersketeknikker på ung.no](#)

Til refleksjon og drøfting

Se dramatiseringene som er laget om de fire kvinnene som Stemmerettskomiteen har valgt å trekke fram fra kampen for stemmerett for kvinner.

1. Hva slags verdier og kultursyn kommer til uttrykk?
2. Hva tenker du er grunnen til at Norge ga stemmerett til kvinner allerede i 1913?
3. I Saudi-Arabia vil kvinner få anledning til å stemme for første gang ved lokalvalget i 2015. Hva tenker du er grunnen til at Saudi-Arabia ligger så langt etter Norge på dette området?
4. Hvorfor tror du akkurat disse fire kvinnene er løftet fram?
5. Hvilke faktorer tenker du er viktige for at akkurat disse kvinnene sto fram i kvinnekampen?

Lag en presentasjon

Bruk sitatene i firkantene og se på lenkene som følger med. Ta utgangspunkt i ett av sitatene og portrettet av én av kvinnene. Skriv et blogginnlegg, lag en digital fortelling eller en video. Du kan sende dette inn til [minstemme.no](#)

Camilla Collett (1813–1895)

De fire store – oppgaver / oppgave

<http://ndla.no/nb/node/116706>

Gina Krog (1847–1916)

De fire store – oppgaver / oppgave

<http://ndla.no/nb/node/116706>

Fernanda Nissen (1862–1920)

De fire store – oppgaver / oppgave

<http://ndla.no/nb/node/116706>

Fredrikke Marie Qvam (1843–1938)

De fire store – oppgaver / oppgave

<http://ndla.no/nb/node/116706>

Retorisk analyse

I forbindelse med avdukingen av Camilla Collett-statuen i Slottsparken i Kristiania i 1911 holdt Gina Krog talen "Det var aarhundreders taushet hun brøt".

1. Før du leser talen, kan du repetere dette: [Retoriske begreper](#)

Du har sett dramatiseringene om de fire kvinnene. Tenk på talen Gina Krog skal holde.

- Hva tenker du er den retoriske situasjonen (kairos)?
- Hvilke hensyn må hun ta (aptum)?
- Hvordan skal hun finne argumenter til talen (inventio)?

2. Les talen [Gina Krogs hyllingstale til Camilla Collett](#)

3. Talen blir innledet slik:

Norges frihetsdag har vi nylig feiret. Igjen er tankerne gaat til Eidsvold, til 1814, til grundloven. Aar efter aar tar vi minderne frem om Eidsvoldsmændene, om vore fædre. Aldrig synes vi, at vi kan faa fuldtakket dem for den arv de ga os.

Mændene, fædrene! - Men kvinderne, mødrerne? Hvorfor fortæller historien os ingenting om dem? Hadde de ikke et eneste ord at si, ikke et indvielsens ord over verket?

Nei, ikke et ord hører vi.

Dispositio – hvordan elementene i talen er ordnet – vet vi har stor betydning. Hvorfor tror du Gina Krog velger å innlede slik? Hvilke retoriske grep bruker hun? Se også på slutten av talen. Hvordan er innledning og avslutning bundet sammen? Hvilken effekt har dette? Virker hun overbevisende?

4. Camilla Collett blir sett på som den kvinnnen som først brøt århundrer med stillhet for sine medsøstre:

Men spør hende selv - da hun brøt tausheten? - Et skrik var det som undslap mig, sier hun. Fangen var hun, som med sit blod optegner sine bekjendelser paa en strimmel tøi. "Jeg sad dog længe, længe i den varetægtscelle, som kaldes kvinde, før det faldt mig ind at skrive paa lappen." - -

Hva får Gina Krog fram her? Hvilke grep bruker hun?

5. Finn eksempler på hvordan Gina Krog bruker ethos, pathos og logos i talen.

6. Drøft til slutt: Hvordan har romanen *Amtmandens Døtre* og taler som Gina Krogs hyllingstale til Camilla Collett vært med på å gi kvinner en stemme i samfunnet vårt? Hvor viktig er innsatsen deres for norske kvinner og jenter i dag?

Fra husmorfilm til blogg

Forfatter: Inga Ragnhild Holst, NTB

[Fra husmorfilm til blogg \(115859\)](#)

Fra husmorfilm til blogg / aktualitet

<http://ndla.no/nb/node/115859>

Folkeopplysning og reklame

Husmorfilmene fra 50- og 60-tallet var timelange gratis kinofilmer hvor nye produkter for hjemmet ble presentert på en informativ måte. Det var uten tvil reklame, men mellom produktreklamen var det stikk der kremen av norske komikere, sangstjerner og programledere underholdt publikum.

Husmødre kørte opp for å se filmene. Ofte var det moteoppvisninger og alle landets husstander fikk gratisavisa Husmor-nytt i posten med invitasjon til filmen rett før. Ingen har eksakte tall, men det anslås at mellom 150 000 og 250 000 kvinner så hver av filmene. Det ble produsert 28 filmer mellom 1953 og 1972.

Kjønnskonserverte

Reklameinnslagene hadde opplysende karakter og dreiet seg om nye varer og arbeidsmetoder i hjemmet; matlaging, rengjøring, stell av klær, innredning og oppussing, husmorens egenpleie og så videre.

– Det ble reklamert for klær, mat og kosmetikk, og de var kjønnskonserverte på den måten at det var en selvfølge at kvinner var husmødre, forklarer Anne Marit Myrstad, førsteamanuensis i filmvitenskap ved Institutt for kunst- og medievitenskap ved NTNU. Hun ga nylig ut boken «Husmora i fokus. Den norske husmorfilmen 1953–1972». Hun sier at enkelte av dagens bloggere har fellestrek med budskapet i de gamle filmene.

– Husarbeidet har vært og synes fortsatt å være et kvinnedomene, faktisk også utover det som handler om omsorg for barn, sier Myrstad.

Husmordealene lever videre på internett

– Dagens husmorblogger skiller seg fra husmorfilmer først og fremst når det gjelder vår tids vekt på mammarollen. Barneomsorg var ingen vesentlig del av husmorfilmene, men når det gjelder innredning, design og kakeoppskrifter, er forbindelsen klar.

– Nettet er et ypperlig sted for å gi hverandre råd om oppskrifter og tapetsering. Men ideen om å gjøre husarbeid til karriere er et dristig prosjekt i den grad det handler om å la seg forsørge. Vi har alle, kvinner som menn, viktige oppgaver hjemme, men om disse i større grad oppleves som kvinnens valg og ansvar, sier det en hel del om at husmoridealene har fått lov å leve videre lenge etter at kvinnekampen tok over for husmorfilmen på 1970-tallet.

2013: Tine Solberg blogger om mote, livsstil og interiør og har daglige 3000 unike brukere.

Hva er norsk kultur?

Forfatter: Eli M. Huseby
[Hva er norsk kultur? \(113909\)](#)

Debatten om norsk kultur og hva som kjennetegner den, har pågått i mange år. Men den skjøt ekstra fart etter at FrP-politikeren Christian Tybring-Gjedde i desember 2012 ba den nyutnevnte kulturministeren Hadia Tajik besvare følgende spørsmål i Stortinget: "I de senere årene er det vært diskutert flittig i ulike medier om hva norsk kultur inneholder og innebærer. Kulturministeren er landets øverste ansvarlig for kultur, og jeg ønsker derfor å vite hvordan statsråden definerer norsk kultur og hvilken grad hun mener det er viktig for landet å verne om og beskytte vårt lands kultur og tradisjoner?" (www.stortinget.no) Hadia Tajik er 29 år og fra Rogaland. Hun er muslim og den første ministeren med minoritetsbakgrunn.

Er bunad norsk kultur?

Fotograf: [Berit Roald](#)

Er färkål norsk kultur?

Er 17. mai norsk kultur?

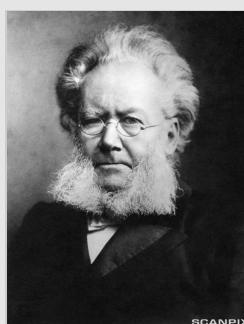
Er stavkirker norsk kultur?
Fotograf: [Knut Olav Åmås](#)

Er Pizza Grandiosa

norsk kultur?

Fotograf: [Knut Snare](#)

Er Henrik Ibsen norsk

kultur?

Fotograf: [Scandpix](#)

Er votten norsk kultur?

Opphavsmann:

[plattmunk](#)

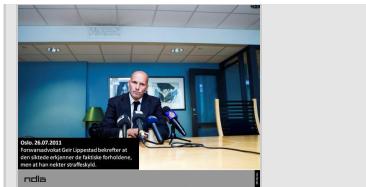
Professor i
sosialantropologi

Thomas Hylland

Eriksen

Fotograf: [Thomas Winje](#)

[Øijord](#)

Geir Lippestad
Fotograf: [Berit Roald](#)

Snø og granskog
Opphavsmann: [Kristin Bøhle](#)

[Les mer](#)

[Finnes det en norsk kultur?](#)

Hva er norsk kultur? Bunad og lusekofte eller fremmedfrykt? Hva mener du?

Hva vil DU svare på det spørsmålet?

Aftenposten har siden kulturdebatten blusset opp på nyåret, stilt spørsmålet til leserne sine. Hvilke svar tror du dominerer?

Disse leder pr. 27.1.13:

- Friluftsmennesker – nordmenn trives best når vi får gå på tur i skog og mark (1656 stemmer)
- Vikingene og trolltet – våre myter og historier har formet dagens samfunn (1200 stemmer)
- 17. mai – denne viktige historiske dagen representerer norsk kultur (1183 stemmer)
- Fremmedfrykt – her langt i nord frykter vi alt som er nytt (776 stemmer)

(Kilde: [Aftenposten.no/spesial](#))

Hva tenker du når du ser disse svarene? Hva sier svarene om dem som har sendt inn forslag? Hva slags kulturbegrep har de? Tenker de på kulturarven? Samsvarer dette med det du ville ha svart?

Kulturminister Hadia Tajik leser meldingen om rikets tilstand

Fotograf: [Erlend Aas](#)

Hva svarte så kulturministeren på spørsmålet til Tybring-Gjedde? Hun henviste til kulturloven og dens formålsparagraf som legger til grunn at alle skal få anledning til å delta i kulturelle aktiviteter og oppleve et mangfold av kulturuttrykk. Nettopp dette mangfoldet mente hun var det som utgjorde norsk kultur i kulturpolitisk forstand. Videre påpekte hun at norsk kultur alltid har vært i endring, og at kulturarven har et pluralistisk opphav, slik som eksempelvis stavkirker og hardingfele, som framstår som sentrale deler av den norsk kulturarven i dag. [Les mer her](#)

Hadjiks svar om at den norske kulturen stadig er i endring, og at det er vanskelig å definere den og finne essensen, fikk journalisten Jon Hustad til å gå i strupen på kulturministeren. Han skrev en kronikk i Aftenposten 2.1.13 med overskriften "Ikkje min kulturminister". Her støtter han seg på sosialantropologen Fredrik Barths utsagn:

«Dersom det lønner seg å gjøre noe annet enn hva man har gjort før eller blitt fortalt man skal gjøre, ja, så gjør man det. Enhver samfunnsordning er under stadig press fra folk som vil lure seg unna eller bruke den til egen fordel. Er ikke et samfunn konstituert slik at det bestyrker seg selv, vil folk komme til å undergrave det. Samfunn blir altså dypest sett skapt på mikronivå i relasjoner mellom enkeltindivider.» (Jon Hustads kronikk i Aftenposten. 2.1.13)

Med henvisning til Barth mener altså Hustad at det ikke kan være så vanskelig å definere en **essens** av norsk kultur, og han går langt i å antyde at denne essensen er truet på grunn av stor innvandring. Til slutt oppfordrer han kulturministeren til å se på forskjellen mellom norsk og pakistansk kultur. Han antar at hun ikke vil ha problemer med å skille disse kulturene fra hverandre og heller ikke med å se hvilken av de to samfunnsmodellene hun ville ha foretrukket.

Les kronikken her: [Ikkje min kulturminister](#)

Kronikken til Hustad blåste virkelig liv i debatten. Professor i sosialantropologi Thomas Hylland Eriksen kommenterte utspillene fra Tybring-Gjedde og Hustad med at han ser dem som utslag av frykt for at det velkjente i den norske kulturen skulle forsvinne på grunn av innvandring, men også som utslag av en slags konkurranse om moralisk overlegenhet. Han tror heller ikke at det er tilfeldig at en kulturminister med minoritetsbakgrunn blir bedt om å definere norsk kultur. Les artikkelen [Hylland Eriksen om norsk kultur](#)

Med bakgrunn i den heftige debatten ble det 16. januar 2013 arrangert et møte i Interkulturelt Museum i Oslo. I panelet satt mange av aktørene som hadde gjort seg bemerket med ulike innspill rundt spørsmålet om norsk kultur. Noen av problemstillingene som ble reist på møtet, var:

- Finnes den norske kulturen?
- Kan man i så fall definere den?
- Er denne kulturen konstant, eller i stadig endring?

- Er det i et globalisert Norge riktigere å snakke om kultur i Norge enn norsk kultur?

Hva ville du ha svart på disse spørsmålene? Hvordan forholder dette seg til det du har lært om den beskrivende og den dynamiske kulturforståelsen?

En av paneldeltakerne, Høyres Torbjørn Røe Isaksen, mente at kulturbegrepet kanskje burde defineres på nytt, og at det handler mer om norsk virkelighet – erfaringer gjennom vår historie og kontekst – enn om norsk kultur.

Med 22. juli som bakteppe har flere debattanter tatt til orde for at det er våre verdier som er det sentrale for norsk kultur. Geir Lippestad, Breiviks forsvarsadvokat, er en av dem:

"For meg er det ikke et viktig tema om norsk kultur er hva du har på deg eller hvor du drar på ferie. Det viktige er hva som er norske verdier, som ytringsfrihet, likestilling, respekt, og at vi forsto at Breivik måtte ha en rettssak." (<http://www.ta.no/nyheter/article6434631.ece>)

Her framhevet han forundringen den norske reaksjonen på massemorderen ble møtt med av utenlandske medier; Satt han ikke i bur? Hvorfor fikk han i det hele tatt en rettssak og en advokat? Hvorfor fikk han ikke dødsstraff?

Som vi ser, er det ikke lett å bli enig om hva norsk kultur er, eller om den en gang finnes. Kanskje må vi nøye oss med å se på naturen som noe særegent norsk, slik som i Tarjei Vesaas sitt dikt *Snø og granskog*:

Tale om heimsleg –
snø og granskog
er heimsleg

Snø og granskog

Eller kanskje vi ikke kan bli enig om det heller?

Oppgaver

1. Hva vil du definere som norsk kultur? Finnes den? Skriv et blogginnlegg.
2. Diskuter:
 - Hvorfor er det så vanskelig å bli enige om hva norsk kultur er?
 - I denne artikkelen møter vi mange synspunkter på hva norsk kultur er.
Plasser hvor de ulike synspunktene hører hjemme i forhold til begrepene du har lært (normativ, deskriptiv, dynamisk, essensialistisk, etnosentrisk og kulturrelativistisk kulturforståelse).

Språkåret 2013

Forfatter: Marion Federl, Trine Andersen, Andrea Øien Sæverud , NTB, NPK, Hege Røyert
[Språkåret 2013 \(111563\)](#)

ÅPNER SPRÅKFESTEN: Kulturminister Hadia Tajik åpner Språkåret 2013 og understreker at det er viktig å snakke så folk forstår.

Språkfest i nynorske fotspor

I Språkåret 2013 legger Ivar Aasen ut på norgesturné og dukker opp gratis på mobilen. En hundreåring i hovedstaden får også preget feiringen.

– Gjennom et helt år skal vi feire språk, diskutere språk og lære mer om den unike språksituasjonen her i landet, både nasjonalt og lokalt, sier prosjektleder i Språkåret 2013, Inger Johanne Sæterbakk.

[Les mer.](#)

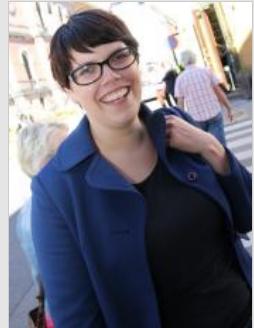
Oppgave 1

Delta i stor konkurranse: Språk i ditt liv

Språkåret 2013

- Språklig mangfold
- Ivar Aasen ble født for 200 år siden
- Det Norske Teatret er 100 år

ØNSKER TIPS: Inger Johanne Sæterbakk (30) er prosjektleder for Språkåret 2013, og hun tar gjerne imot tips om arrangementer fra hele landet.

Hva skjer?

Se kommende aktiviteter, eller meld inn et arrangement til språkårets aktivitetskalender [her](#).

IKKE PØLSEVEV: Nå lover Øystein Pettersen å snakke enda bredere.

Øystein «Pølsa»
Pettersen hylles av
språkforskere. Her
kan du lese [hvorfor](#).

KLIKK PÅ BILDET FOR

INTERAKTIV GRAFIKK:

Omtrent 14% av alle
nordmenn skriver nynorsk.
I skolen blir språket stadig
mindre brukt.

NYNORSK KJENDIS: 96

prosent av det norske folk
vet hvem Ivar Aasen er.

Ivar Aasen holder
stand hos folket

MMI har undersøkt
statusen for
nynorskens far hos
det norske folk.

96 prosent av de spurte svarte at de kjenner til språkforskeren. 56 prosent har et godt inntrykk av ham, mens 7 prosent svarte at de ikke liker Ivar Aasen. Den selvlærte språkforskeren Ivar Aasen ga ut «Det norske Folkesprogs Grammatik» i 1848, og fulgte opp med en rekke ordbøker og lesebøker fram til 1870-tallet.

JON FOSSE: Forfatter og dramatiker Jon Fosse har skrevet prologen som ble framført under åpningen av Språkåret 2013.

QUIZ

Språkåret 2013

Nasjonalbiblioteket vil vite mer om hvilke språk og dialekter norske skoleelever møter i hverdagen, og inviterer til språkkonkurranse.

– Gjennom konkurransen ønsker Nasjonalbiblioteket å dokumentere det språklige mangfoldet blant barn og unge i Norge i dag, sier nasjonalbibliotekar Vigdis Moe Skarstein.

Elevene skal dokumentere de ulike språkene og dialektene de møter i hverdagen. Med «språk» menes alt fra norsk, samisk, tegnspråk og urdu til språkformer som ungdomsspråk, politikerspråk, språk i musikk – eller kroppsspråk. Det er opp til elevene hva de definerer som språk. Bidragene kan leveres i ulike formater, som tegning, collage, bilde, film, digital fortelling eller lydopptak.

Elevene på videregående trinn kan velge mellom eller kombinere følgende oppgaver:

- Finn forskjellige dialekter og/eller språk som du møter i hverdagen din, i familie, nærmiljø osv.
- Dokumentér 24 timer i ditt liv: Hvilke språk møter du, og i hvilken sammenheng?
- Finn ulike språk hjemme hos deg selv – på produkter, i bøker, filmer, musikk, m.m.
- Dokumentér språk i ungdomsmiljøer. Hvilke ord bruker du eller vennene dine nå – og hvilke ord brukte dere for et år siden? Kan du sammenligne med slanguttrykk fra dine foreldre eller andre?
- Hvor bruker du skriftspråket? På skolen, på Facebook, mobilen, m.m.? Hvilke ord bruker du bare i skrift, og hvilke bare muntlig?

Fristen for å sende inn bidrag til konkurransen er 8. mars, og vinnerne blir kåret i april. Konkurransen er et samarbeid mellom Nasjonalbiblioteket, Språkåret 2013 og de nasjonale sentrene for flerkulturell opplæring, fremmedspråk, matematikk, nynorsk og samisk.

Mer informasjon om konkurransen finner du [her](#).

Oppgave 2

Tolk en tekst

Til Det Norske Teatrets 100-årsfeiring har Jon Fosse skrevet en prolog som ble framført for første gang på Kilden teater- og konserthus i Kristiansand 2. januar 2013, av skuespilleren Gjertrud Jynge. Les prologen [her](#).

Teksten handler om virkeligheten, men Fosse uttrykker seg på en poetisk måte, ved hjelp av bilder, eksempler og et rytmisk, høytidspreget språk.

1. Hva er en prolog? Slå opp i bokmåls- eller nynorsk-ordboka på nett.
2. Hvem er Jon Fosse, og hvor i Norge kommer han fra?
3. Hvorfor er språket viktig for oss mennesker, ifølge Fosse? Hva gjør det for oss?
4. Hva sier Fosse om arbeidet til Ivar Aasen?
5. Hvorfor har Det Norske Teatret vært viktig Fosses utvikling til forfatter?
6. Hvordan karakteriserer Fosse det nynorske skriftspråket? Hva mener han er typisk for det?
7. Velg et avsnitt, et uttrykk eller språklig bilde fra diktet som du liker særlig godt, og lag en plakat der du kombinerer teksten med bilder eller illustrasjoner og passende grafiske virkemidler. Jobb gjerne sammen med en klassekamerat om oppgaven.
8. Velg et avsnitt, et uttrykk eller språklig bilde fra diktet som du liker særlig godt. Framfør det for klassen og kommenter det.

Ny krig i Gaza

Forfatter: Eli M. Huseby

[Ny krig i Gaza - oppgaver for kultur og kommunikasjon \(109085\)](#)

Striden mellom palestinerne på Gazastripen og Israel står om landområder, men også om kulturelle verdier. Sommeren 2014 brøt krigen ut igjen.

På grunnlag av det du leser i denne artikkelen fra 2012 [Ny krig i Gaza](#), annet bakgrunnsstoff og nyhetsstoff om krigen som brøt ut igjen, skal du si noe om disse punktene:

1. Hva tenker du er viktig for henholdsvis palestinernes og israelernes kulturelle identitet?
2. Hva skiller disse to folkegruppene, og hva har de felles, kulturelt sett?
3. Er dette også en kulturkonflikt?
4. Synes det som om den i så fall dreier seg mest om religion?
5. Hva skaper den store kulturavstanden mellom palestinerne og israelerne?
6. På hvilken måte blir disse landenes historie en del av barnas kulturelle identitet?
7. Hvilke kulturelle faktorer tror du kan bidra til større kulturell forståelse mellom israelere og palestinerne?

Mediedekning

- Ser du noen stereotypier i nyhetsdekningen av konflikten? Se på engelskspråklige arabiske medier som Al Jazeera og israelske som Jerusalem Post. Se også på norske medier som Dagen.no og vl.no (Vårt Land) og Klassekampen.no - Kan mediedekningen på hver side bidra til en opptrapping av konflikten?
- I Norge har vi de siste tiårene sett en dreining fra stor sympati for Israel til enda større sympati for palestinerne. Hva kan forklare denne dreiningen? Har det sammenheng med religion og kultur? Vurder hvordan norske nyhetsmedier og sosiale medier legger fram den pågående konflikten. Hvilke «stemmer» hører du mest? Israelernes eller palestinerne? De pro-israelske eller de pro-palestinske? Tell opp.
- Vurder bruken av medier i konflikten i 2014 og i 2012. Samtidig som journalistene som dekker konflikten rapporterer fra Gaza, kommenterer de konflikten i sosiale medier. Hvorfor er dette problematisk?
- Vurder hvor og hvordan pathos brukes. I hvilken av «leirene» (den pro-israelske eller pro-palestinske) brukes det mest pathos? Hvordan virker bruken av pathos inn på vårt syn på konflikten? Gi eksempler.

Tekstmelding fra Mads Gilbert

I jula 2009 var to norske kirurger de to eneste som kunne rapportere (de fleste utenlandske journalister var uteslengt) fra krigen mellom Israel og Gaza. Tusenvis av nordmenn fikk denne tekstmeldingen av den ene legen, Mads Gilbert, ved innledningen til det nye året:

Lag en presentasjon

Lag en collage av konflikten der du spiller på pathos.

Noen lager en framstilling der de ser konflikten med palestinske øyne.
Andre lager en framstilling sett med israelske øyne.

Collage

En collage er en sammensetning av bilder og symboler.

Mads Gilbert og Erik Fosse

Fotograf: [Frode Hansen](#)

Tekstmeldinger var en viktig nyhetskilde

Opphavsmann:

[Shutterstock](#)

Sosiale medier er viktige nyhetskilder

Fotograf: [Toby Talbot](#)

Sidsel Wold

Fotograf: [Vegard Grøtt](#)

"De bombet det sentrale grønnsaksmarkedet i Gaza by for to timer siden. 80 skadde, 20 drept, alt kom hit til Shifa. Hades! Vi vasser i død, blod og amputater. Masse barn. Gravid kvinne. Jeg har aldri opplevd noe så fryktelig. Nå hører vi tanks. Fortell videre, send videre, rop det videre. Alt. Gjør noe! Gjør mer! Vi lever i historieboka nå, alle! Mads G. 3.1.09 13:50 Gaza by."

- Hvorfor tror du denne meldingen fikk tusenvis av nordmenn til å videresende? Vurder bruk av retoriske virkemidler, blant annet kairos.
- Noen kritikere så på denne meldingen som propaganda. Hvor går grensen?
- Hadde en tekstmelding hatt samme gjennomslagskraft i dag?
- Gjør om tekstmeldingen til en relevant Facebook- eller Twitter-oppdatering. Hva skjer med teksten?

Hatefulle ytringer

I forbindelse med at krigen brøt ut igjen sommeren 2014 har norske reportere blitt kritisert for å være partiske, og de har fått mange hatmeldinger i sosiale medier. En av disse reporterne er NRKs Sidsel Wold.

- Hva går denne kritikken ut på?
- Fra hvem kommer kritikken?

- Hva bunner den i?

Retorikk i amerikansk valgkamp

Forfatter: Åsmund Gram Dokka, NTB, Hege Røyert
[Retorikk i amerikansk valgkamp \(108059\)](#)

Retorikk i amerikansk valgkamp / video

<http://ndl.no/nb/node/108244>

NDL Aktuelt

Retorikk er læren om talekunst, men begrepet benyttes i dagligale vel så mye om talegaver generelt og ikke minst overtalelse.

INTERAKTIV GRAFIKK:

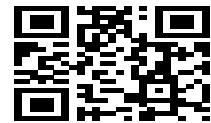
Her vil Obama og Romney kjempe om velgere.

DA DEBATTEN

AVGJORDE

PRESIDENTVALGET: Det er ikke alltid debattene mellom presidentkandidatene blir utslagsgivende for valgresultatet. De gangene det har skjedd, blir imidlertid husket for alltid. Klikk på bildet og les mer!

Retorikk i amerikansk valgkamp / aktuelt

<http://ndla.no/nb/node/108059>

#HORSESANDBAYO NETS

President Barack Obamas kommentar om «hester og bajonetter», som falt under debatten med rivalen Mitt Romney, har gått sin seiersgang på sosiale medier.

Hvorfor tror du dette klippet ble så populært?

Visste du at...
pengebruken i
forbindelse med årets
presidentvalg i USA
blir trolig den største
noensinne? Til
sammen vil
presidentvalgkampen
koste 2,5 milliarder
dollar, nesten 15
milliarder kroner.

FRAMOVER: Etter tre
tøffe TV-debatter går
Barack Obama og Mitt
Romney for alvor ut blant
velgerne. To uker med
heftig valgkamp for å få
folk opp av sofaen venter.
Her fra et valgmøte i
vippestaten Ohio.

QUIZ

Amerikanske presidenter

Dette er saken:

- Presidentvalget i USA holdes den 6. november 2012.
- **President Barack Obama** er demokratenes kandidat.
- **Mitt Romney** er republikanernes kandidat.
- I løpet av valgkampen har kandidatene deltatt på landsmøter, i TV-debatter og mange valgmøter.
- Kandidatene har finpusset retorikken for å overtale velgerne til å stemme.

Å snakke seg til president

Skal man bli president i USA, må man vise at man har talegavene i orden. Og skulle Mitt Romney vinne årets presidentvalg i USA, vil mange peke på den første debatten som det avgjørende øyeblikket. [Les mer.](#)

Kan du dette om retorikk?

Les fagteksten [Retorikk: kunsten å overbevise](#) og svar på spørsmålene:

1. Hva er retorikk?
2. Hvor kommer ordet fra?
3. Hvem kalles også for retorikkens far, og hvorfor?
4. Forklar begrepene ethos, logos og patos.
5. Hva er det overordnede målet med disse tre retoriske grepene?
6. Hvordan kan en taler styrke troverdigheten sin? Nevn gjerne flere momenter enn de som står i teksten.
7. Hvilke faser består arbeidet med en tale av?
8. Hva er de fire kravene vi stiller til en retorisk god tekst?
9. Gjør rede for hva de enkelte kravene går ut på.
10. Hvorfor er språklige bilder og eksempler godt egnet til å framkalle følelser og engasjement?
11. Hvorfor er ordenes klang og rytme viktig i en tale?
12. Hvorfor kan kunnskap om retorikk være nyttig for deg?

Oppgave 2

Drøft i klassen

Se filmen *A Love story*.

- Hvilken rolle spiller presidentkandidatenes ektefeller i valgkampen?
- Hvilke velgere forsøker man å nå med denne filmen.
- I Norge er det totalforbud mot politisk TV-reklame. Bør dette forbudet oppheves?

Retorikk i amerikansk valgkamp / aktualitet

<http://ndla.no/nb/node/108059>

Oppgave 3

Drøft i klassen

Se filmen *Ian's Letter: "Dear Mr. President"*.

- Hvilke følelser er det filmen prøver å vekke, og hvordan gjør den det?
- Hva ønsker man å oppnå med filmen?
- Politisk reklame på internett er tillatt i Norge. Kunne en tilsvarende kampanjefilm vært laget for norske velgere?

Retorikk i amerikansk valgkamp / aktualitet

<http://ndla.no/nb/node/108059>

Andre oppgaver om retorikk

[Lyrikk, retorikk og politikk](#) (Medie og informasjonskunnskap)

[Oppgave: Skriv og hold en tale](#) (Kommunikasjon og kultur)

[Oppgave: Lag en reklamefilm](#) (Kommunikasjon og kultur)

Åpningsseremonien - de olympiske sommerlekene i London

Forfatter: Eli M. Huseby

[Åpningsseremonien – de olympiske sommerlekene i London \(103640\)](#)

Åpningsseremonien for de olympiske sommerlekene i London skal ha kostet 27 millioner pund og ble iscenesatt av Danny Boyle (regissør av kassaseksesser som *Slumdog Millionaire* og *Trainspotting*). Dronning Elizabeth og kjendiser som David Beckham og "James Bond" kastet glans over forestillingen. Seremonien har høstet mye applaus, men også sterkt kritikk.

La oss se på følgende:

Hva får Storbritannia til å satse så mye på en gigantisk forestilling i økonomiske nedgangstider?

Hva tenker du på som "typisk" britisk?

Hvordan velger man å framstille seg selv foran en hel verden i 2012?

Hvordan henger dette sammen med kulturell identitet?

Før du ser klippene:

1. Hva tenker du på som "typisk" britisk? Lag en liste.
2. Sammenlign lister. Diskuter hva forskjellen på engelsk og britisk innebærer.

[Klipp 1](#)

[Klipp 2](#)

[Klipp 3](#)

Etter du har sett klippene:

- Hvilke personer, bygninger og gjenstander i klippene og bildeserien ser du på som "typisk" britiske? Skriv ned stikkord.
 - Sammenlign med listen du hadde før du så dette, ser du noen sammenfall? Har du gjort noen tilføyelser?
 - Hvor mye av det du ser i klippene, vil du kalte symboler? Hva gjør at noe blir et symbol?
 - Ut fra klippene, hvilke sider av britisk kulturell identitet har det vært viktig å vise fram? [Kulturell identitet](#)
-
- Hvilke forskjellige sider av britisk kultur har man valgt å legge vekt på i Klipp 1 og Klipp 2 fra åpningsseremonien? Hva appellerer mest til unge mennesker?
 - Britisk musikk hadde en framtredende rolle i hele åpningsseremonien. Hvorfor, tror du?
 - Kjenner du igjen musikken i klipp 1? Hvordan bidrar musikken til stemningen i denne sekvensen?
 - Mange ser på britisk humor som særegen. Med utgangspunkt i klipp 1: Hva kjennetegner denne humoren? Appellerer denne humoren til deg? Hvorfor eller hvorfor ikke?

Diskuter

1. Se på noen flere Internett-klipp fra åpningsseremonien.
 - Hva er ditt generelle inntrykk?
 - Reflekterer den britiske kultur, eller synes du den legger mest vekt på det engelske?
 - På hvilken måte reflekteres Storbritannias rolle i verdenssamfunnet før og nå?
 - Hvorfor fokuseres det så mye på historie?

Det britiske flagget til topps.

Fotograf: [Alastair Grant](#)

- Gir seremonien et riktig bilde av det moderne Storbritannia? Er det et glansbilde som vises?
 - Ut fra seremonien, hvem framstilles som *britisk* i dag? Hva med: kjente/ukjente personer, voksne/barn, etnisitet, seksuell legning, rike/fattige, funksjonshemmede?
2. Det får trolig politiske følger for et parlamentsmedlem fra det konservative partiet som i en twitter-melding uttalte om seremonien: "*Leftist multicultural crap*" (venstreorientert multikulturelt sludder). Hva tror du lå til grunn for denne påstanden? Er denne uttalesen rasistisk?
 3. I klipp 1 ser vi et eksempel på britisk humor. Hvor viktig er humor for kulturell identitet?
 4. Hvorfor er det så viktig for verterne å "vise seg fram" i OL og andre gigantiske sportsarrangementer? Hvordan spiller slike arrangementer for danningen og utviklingen av en nasjonal kulturell identitet?
 5. Er det riktig å bruke enorme pengesummer på slike arrangementer i økonomiske nedgangstider?

Punk og politikk

Forfatter: Hege Røyert, NTB
[Punk og politikk \(103564\)](#)

Sett Pussy Riot fri! / video
<http://ndla.no/nb/node/103693>

PROTESTERER: Pussy Riot blir dannet i august 2011. Kvinnene i punkrockkollektivet opptrer under pseudonym og alltid med finlandshetter.

SLIPP PUSSY RIOT FRI! Amnestyaktivister over hele verden markerte sin støtte til Pussy Riot.

Ordforklaringer:

[Feminist](#)
[Dissident](#)
[Ortodoks](#)
[Punkrock](#)
[Radikal](#)

QUIZ

KJENTER DISSIDENTER:

Hvor godt kjenner du disse?

Dette er saken:

- Tre medlemmer av Pussy Riot blir pågrepet i mars for å ha tatt seg inn Frelserkatedralen i Moskva hvor de fremførte en regimekritisk der de ba jomfru Maria jage bort Vladimir Putin.
- Den 17. august dømmes Maria Aljokhina, Jekaterina Samutsevitsj og Nadezjda Tolokonnikova til to års fengsel for å ha forstyrret offentlig ro og orden.
- Flere land har kritisert rettssaken og fordømt fengselsstraffen.

Les artikkelen: [**Pussy Riot straffes for strengt**](#)

Se bildeserie: [**Saken mot Pussy Riot**](#)

Amnesty vil følge saken videre

Til tross for at saken ses som et slag mot ytringsfriheten, ser generalsekretær John Peder Egenæs i Amnesty Norge også en positiv side.

- Man har aldri tidligere opplevd en så allmenn diskusjon om ytringsfrihet i Russland. Folk snakker om denne saken ved kafébord, på jobben, over middagen. Det at man har fått en diskusjon om ytringsfrihet, er i seg selv positivt, mener han.
- Det kan godt hende at folk flest reflekterer mer over spørsmålet, og at flere russere nå mener at man har gått for langt, sier han.

En russisk meningsmåling tyder imidlertid på at kun 6 prosent har sympati med medlemmene av Pussy Riot, mens 51 prosent føler irritasjon eller harme.

Samvittighetsfanger

Amnesty betrakter de tre medlemmene av det russiske punkbandet Pussy Riot som samvittighetsfanger og krever at kvinnene settes fri. Amnesty har siden 1961 vært med på å bidra til at over 50 000 samvittighetsfanger har blitt løslatt fra fengsel.

INTERAKTIV GRAFIKK: Amnesty krever at urettmessig fengslede mennesker i 48 land blir satt fri.

Oppgaver

1. Hvorfor tror dere russere flest mener at Pussy Riot må straffes?
2. Søk på sosiale medier og se hva dere finner av støtteerklæringer til Pussy Riots. Se også om det er mulig å finne noen som ikke støtt bandet.
3. Se filmen **Pussy Riot - Punk Prayer**. Beskriv Pussy Riots aksjon i kirken som en ytring. Hvilke virkemidler tas i bruk, og hvorfor?
4. I retorikken brukes begrepet kairos (å velge det rette stedet og tidspunktet for å komme med en ytring). Drøft kirke-aksjonen i forhold til dette.
5. Ville en lignende opptreden i kirken her i landet ha fått samme oppmerksomhet? Hvordan henger dette sammen med tabuer i kulturer og vår kulturelle identitet?
6. Politisk og religiøst grunnsyn henger sammen med kulturelle verdier. På hvilken måte ser vi dette i tilfellet med Pussy Riots aksjon i kirken?
7. For å oppnå god kontakt med en man ikke kjenner så godt, er et vanlig råd at man skal styre unna religion og politikk. Pussy Riot utfordrer begge deler. Drøft hvorfor religion og politikk vekker sterke følelser.
8. Pek på grunner til den store medieoppmerksomheten rundt Pussy Riot og behandlingen fra russiske styremakter.
9. Bør kunstnere ha en større frihet enn andre samfunnsaktører til å komme med kritiske ytringer? Har de en forpliktelse til det?
10. Lytt til låta **På tynn is** av [Honningbarna](#): **På tynn is**. Hva tror dere denne sangen handler om?

Innocence of Muslims

Forfatter: Eli M. Huseby, Hege Røyert, NTB

[Innocence of Muslims \(105470\)](#)

FREDELIG PROTEST: Muslimer over hele verden føler seg krenket og protesterer mot det blasfemiske innholdet i filmen «Innocence of Muslims».

NDL Aktuelt

TRÅKET PÅ: Både islamister og andre ungdommer har deltatt i demonstrasjonene i Kairo. For unge egyptere går mangel på jobb og inntekt på selvrespekten løs. Og filmen «Innocence of Muslims» gjør at mange føler seg enda mer tråkett på.

KRENKET: En gruppe muslimer i Dhaka, hovedstaden i Bangladesh, brenner et amerikansk flagg under en demonstrasjon mot den islamkritiske amatørfilmen «Innocence of Muslims».

YTRINGSFRIHETENS VOKTER: Per Edgar Kokkvold, generalsekretæren i Norsk Presseforbund, fikk mye medieomtale i 2006 på grunn av sin støtte til trykkingen av de såkalte Muhammedkarikaturene.

Se intervjuet med Kokkvold:
[Ytringsfrihet og Muhammed-karikatur](#)

QUIZ

Hva vet du om Muhammed og Muhammed-protestene?

Dette er saken:

- Den amerikanskproduserte filmen «Innocence of Muslims», som gjør narr av islams profet Muhammed, ble lagt ut på YouTube i juni. Den kristne egypteren Nakoula Bassely Nakoula sto bak.
- Demonstranter angrep USA's og andre vestlige lands ambassader som protest mot filmen.
- Mest alvorlig var demonstrasjonene i den libyske byen Benghazi 11. september. Et væpnet angrep som skjedde samtidig med demonstrasjonen kostet USA's ambassadør livet.
- Tross advarsler mot å øke spenningen ytterligere, valgte det franske satiriske magasinet Charlie Hebdo å trykke flere karikaturtegninger av islams profet Muhammed.
- Tusener demonstrerte mot filmen i Oslo.

Les artikkelen: [Tusener demonstrerte mot islamkritisk film](#)

- Filmen er ren provokasjon

Shoaib Sultan, rådgiver ved Antirasistisk Senter, mener disse reaksjonene er akkurat det filmskaperen var ute etter da han lagde filmen.

– Jeg synes det er veldig synd at noen som tydeligvis kun ønsker å lage konflikt, har lyktes med det. Jeg hører at han som står bak filmen er overrasket over reaksjonene, men det tror jeg ikke noe på. Jeg tror han visste hvilke reaksjoner han ville få, og at det var nettopp derfor han gjorde dette, sier Sultan til NTB.

– Det er ekstremt ubehagelig at det har gått så galt, og jeg håper dette ikke leder til flere konflikter. Ekstremister av ulik valør vil sikkert forsøke å skape flere konflikter av dette, sier han.

Oppgave 1

I forbindelse med filmen "The Innocence of Muslims" har Afnan Ahmed (17) et innlegg i Si;D i Aftenposten (19. september) under overskriften "Min kjære profet hånes". Les første del av innlegget:

«For hver gang de håner Muhammed (fred være med ham), blir min kjærlighet og respekt sterkere. For til og med i hans tid ble han hånet og behandlet dårlig. Hver gang dette skjer, hver gang karikaturer oppstår, så har man et ord å forsvare seg med: ytringsfrihet. Jeg begynner å lure, har friheten til å ytre seg blitt sterkere enn respekt? Har denne friheten retten til å trå over andre verdier? Er ytringsfriheten blitt sterker enn toleranse og respekt?»

I ett debattprogram i forbindelse med karikaturtegningene av Mohammed for sju år siden, uttalte generalsekretær Per Edgar Kokkvold i Norsk Presseforbund at man i ytringsfrihetens navn har rett til å krenke, og at "muslimer også må lære seg til å bli gjennomkrenket" slik som kristne og jøder har lært seg det.

- Drøft Kokkvolds uttalelse i lys av Afnan Ahmeds innlegg.

Oppgave 2

Både i Afnan Ahmeds og Per Edgard Kokkvolds innlegg omtales kulturelle verdier.

- Hva er egentlig kulturelle verdier, og hvordan skiller de seg fra meninger og holdninger?
- Synes du det kan se ut som den vestlige verden har gitt ytringsfriheten en overordnet verdi, mens man i Midtøsten har forbeholdt det guddommelige den plassen? Hva kan i så fall dette komme av?

Oppgave 3

- Når føler DU deg krenket? Kan du si noe generelt om det? Har det noe med kulturelle verdier å gjøre?
- Dersom du var nettredaktør, ville du ha lagt ut YouTube-klippet fra filmen på sidene dine, dersom du visste at den hadde blasfemisk innhold?